

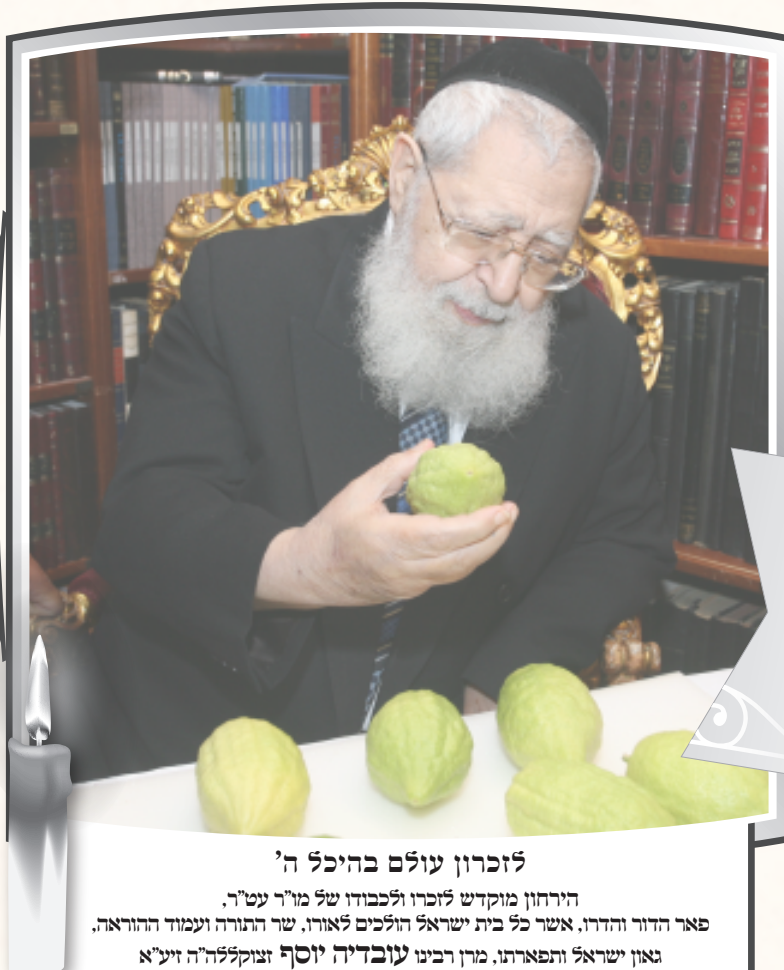
שנה ט"ז

174

תשרי ה'תשע"ז

ירחון תורני

יתד המאיר

חדש!

יש לך ציור יפה, או תמונה טובה
של מרן רבינו הגדול זיע"א
שלח אותה למערכת
ואולי היא תופיע בשער

לזכרון עולם בהיכל ה'

הירחון מוקדש לזכרו ולכבודו של מו"ר עט"ר.
פאר הדור והדרו, אשר כל בית ישראל הולכים לאורו. שר התורה ועמוד ההוראה.
גאון ישראל ותפארתו, מרן רבינו **עובדיה יוסף זצוקללה"ה זיע"א**

יו"ל ע"י ישיבת האר"י הקדוש שע"י מוסדות "יתד התשובה" בעיה"ק צפת ת"ו

סימן א

ספר "המנהגות" - כתב-יד - לרבינו אשר מלוניל

ספר

המנהגות לרבינו אשר ב"ר שאול מלוניל, הינו ספר "הלכה ומנהג" מובהק שהוזכר "מאות" פעמים בספרות הראשונים. ומהן: אבודרהם, רבינו ירוחם, אורחות חיים מלוניל, איסור והיתר לרבינו יעקב מבולניש, בעלי אסופות, המאורות, ההשלמה, חוקת הפסח, הר"ן, החזקוני, ספר השלמן, מנהג טוב, כל בו, המאירי, רבינו מנוח בספר המנוחה, רבינו אליעזר מטרשקון, הנימוקי יוסף, הר"י ב"ר יקר, הריב"ש, הרשב"ץ, הרשב"ש, רבינו יצחק אבוהב, ועוד. [אגב חשוב לדעת שכל "רבינו אשר" או "הרא"ש" סתם המוזכר בכל בו ובאורחות חיים מלוניל, הוא רבינו המחבר ולא הרא"ש ב"ר יחיאל, וכמ"ש בארוכה במבוא ל"המנהגות" שיצא לאור אי"ה].

רבינו המחבר היה מבני דורו של רבינו הרמב"ם והראב"ד בעל ההשגות, ומזכירם בספרו פעמים מספר. כמו כן זכה ליחס מיוחד בספרות הראשונים הנזכרים, כי היה ספר זה משמש ל"אבן יסוד" בדורות ההם. (עוד פרטים בזה, יעויין במבוא לספר המנהגות שבעזה"י יצא לאור עולם בהקדם).

בעוונות הרבים, הספר בשלימותו נעלם מאות שנים מעין רואה. ולפני כמה עשרות שנים יצאו לאור חלקים ממנו מכת"י שבספריית קאמברידג' ע"י הרב ש. אסף ז"ל. החלקים ההם לוקים בחסר של קטעים שלימים. ב"ה הושלם החלק הזה מחדש ע"פ העתקות מדויקות של רבותינו הראשונים, וכת"י שנמצאו בשנים האחרונות.

בסיעתא דשמיא שפר ה' עלינו אור חדש, וזכינו לגילוי חלק נוסף ונכבד מספר המנהגות, מתוך כת"י הנמצא בספריית בן צבי. הכת"י קשה מאוד לקריאה, קרוע ובלוע, אך בחסדי ה' הצלחנו להציל חלקים רבים ממנו. אי"ה להלן נביא חלק "קטן" מתוך הכת"י מענינים הקשורים לחג הסוכות.

יזכינו ה' לברך על המוגמר בקרוב, וזכות

רבינו המחבר תעמוד לנו ולזרע זרעינו עד עולם, בריאות איתנה ונהורא מעליא, אורך ימים ושנות חיים, ונזכה לגאולה השלימה. אמן.

יהי רצון שזכות רבינו המחבר תעמוד לנו ולזרע זרעינו עד עולם, בבריאות איתנה ונהורא מעליא, אורך ימים ושנות חיים, להמשיך לזכות את הרבים, ונזכה לגאולה השלימה. אמן.

נהוראי יוסף אוחנה.

*[ונקרא שמו "חיי עולם", ע"פ הגמ' (בכורות לא): "אמר ר' יוחנן משום רשב"י, כל ת"ח שאומרים דבר שמועה מפיו בעולם הזה, שפתותיו דובבות בקבר, מאי קראה דובב שפתי ישנים". ופירש רש"י שם: "הנאה היא לו שדומה כחי"].

הרב נהוראי יוסף אוחנה

רב הישוב "כפר הרי"ף" ומח"ס ש"ע המוסר ועוד

הלכות יום טוב

ביצה¹ שנולדה ביום טוב אסורה לטלטלה ביום טוב, וכל שכן² שאסורה לאכלה, אף על גב דספק נולדה ביום טוב ספק בחול, אסורה, גזרה משום שבת אח[ר יום טוב]. וביצים גמורות הנמצאים במעי תרנגולת, מותרין ביום טוב. ורבינו אפרים זכרוננו לברכה³ קסבר שאם שחט תרנגולת, כל הנמצא ביום טוב אחר שבת אסורין, מטעם דכל הנמצא במעיה כאילו ביצה דאיתלדא האידנא מאתמול. והרב רבינו אברהם בן דוד זכרוננו לברכה⁴ מתירן, משום דכל זמן שהיא במעי אמה חשובה כתרנגולת עצמה, דאוכלה ביום טוב אף על פי שעדין לא נגמרה, שכל זמן שהיא מבפנים, צריכה היא לאמה. ומביא ראיה מן הירושלמי⁵, שאומר: "מאי טעמא דבית שמאי מוכנת היא על גבי אמה, מאי טעמא דבית הלל נעשית כמוקצה שיבש ולא ידע בו שמא אינו אסור. והתני השוחט את התרנגולת ונמצא בה ביצים גמורות מותרות, רבי חננא רבי מונא, חד אמר לא דומה טעם אכילתה מבפנים לטעם אכילתה מבחוץ, וחד אמר אינה נגמרת לאפרוח עד שתצא לחוץ"⁷ ... לי הוה אמינא כל מילי דמטע'⁸ ... שכל זמן ... בראש פרקא דמסכתין⁹, שביצה שנולדה ביום טוב

¹ כל הקטע הזה הוא מכת"י בן צבי דף 4, והוא קרוע על חציו (לחוץ). השלמתי אותו בס"ד בדקדוק גדול ע"פ הש"ס, ושאר המקורות שציין רבינו להלן. להלן נוסחת הכת"י המקורי, עם השלמתנו: וביצה ש[נולדה ביום טוב] אסורה לטלטלה ביום טוב, וכל שכן שאסורה לאכלה, אף על גב ד[ספק נולדה ביום טוב ספק] בחול, אסורה, גזרה משום שבת אח[ר יום טוב]. וביצים גמורות הנמצאים במעי [תרנגולת, מותרין] ביום טוב. ורבינו אפרים זכרוננו לברכה קסבר [שאם שחט תרנגולת, כל] הנמצא ביום טוב אחר שבת אסורין, מט[עם דכל הנמצא במעיה] כאילו ביצה דאיתלדא האידנא מאתמול. [והרב רבינו אברהם] בן דוד זכרוננו לברכה מתירן, משום דכל זמן שהיא [במעי אמה] חשובה כתרנגולת עצמה, דאוכלה [ביום טוב אף על פי] שעדין לא נגמרה, שכל זמן שהיא [מבפנים, צריכה היא לאמה]. ומביא ראיה מן הירושלמי, שאומר: "[מאי טעמא דבית שמאי מוכנת היא על גבי אמה, מאי טעמא דבית הלל נעשית כמוקצה שיבש ולא ידע בו שמא אינו אסור. והתני השוחט את התרנגולת ונמצא בה ביצים גמורות מותרות, רבי חננא רבי מונא, חד אמר לא דומה טעם אכילתה מבפנים לטעם אכילתה מבחוץ, וחד אמר אינה נגמרת לאפרוח עד שתצא לחוץ]" ... לי הוה אמינא כל מילי דמטע' ... שכל זמן ... בראש פרקא דמסכתין, שביצה [שנולדה ביום טוב] וכו', ובית הלל מתירין ... פירש, ואם כן אמאי אמר רבה דכל [ביצה דמתלדא] האידנא מאתמול גמרה לה ואסורה ... הוא. ונראה בעיני דלא דמי שהיית [איברים] לביצה שאין בשהיית [איברים] שום [הכנה] קודם שרייתו, אבל הביצה [מתבשלת במעי] אמה, ואין הפרש בין גמרו...

² בכת"י "וכל שכן" מאוד מטושטש, והצלחתי לפענח עפ"ד הטור סימן תקיג "ביצה שנולדה בשבת וי"ט אסור ליגע בה, וכ"ש שלא לאוכלה, ואפילו ספק נולדה בי"ט או בחול אסורה. עכ"ל. וכ"ה בש"ע שם ס"א. ועיין שם בב"ח: בריש ביצב ב"ש אומרים תאכל וב"ה אומרים לא תאכל, ומפני שלא שנינו בהדיא בנוולדה בשבת שאסורה, הוכח ללמדו במכל שכן מטלטול, דאין אכילה בלא טלטול, וכדכתבו התוספות ביצה ב. ד"ה ביצה. עכ"ד.

³ הובא במאור ביצה ב. ושם תמה עליו, ומסיק דלא כוותיה, וכהראב"ד שיביא רבינו בסמוך. ואמנם ראה להרמב"ן במלחמות שם, מש"כ ליישב דברי רבינו אפרים. גם ראה בשיטמ"ק שם, ובמראה הפנים ביצה שם.

⁴ הראב"ד בכתוב שם (צ"ה א. ד"ה אין צדציו של זה כלום). על פי דבריו שם השלמתי השורות החסרות כאן.

⁵ ביצה פרק א הלכה א.

⁶ כל זה הוא מדברי הירושלמי שהעתיק הראב"ד בספרו 'כתוב שם' הנ"ל. ועל זה כתב הראב"ד: נראה מאלו הטעמים שכל זמן שהיא מבפנים צריכה היא לאמה, וכיון שכן הרי היא כירך אמה ומותרת על גב אמה, אבל כשיצאה ונגמרה לגמרי ואינה עם אמה אין הכנת אמה מועילה כלום לה. וזה עיקר, וליתא לדרבינו אפרים. עכ"ל.

⁷ מכאן המשך דברי רבינו כבכת"י.

⁸ לא ברור בכת"י.

⁹ ביצה ב.

וכו', ובית הלל מתירין... פירש, ואם כן אמאי אמר רבה¹⁰ דכל ביצה דמתילדא האידנא מאתמול גמרה לה ואסורה... הוא. ונראה בעיני דלא דמי שהיית איבריה לביצה שאין בשהיית איבריה שום הכנה קודם שרייתו¹¹, אבל הביצה מתבשלת במעי אמה, ואין הפרש בין גמרו במעי...¹²

נכרי¹³ שהביא דורון לישראל ביום טוב, אם יש מאותו המין במחומר אסור¹⁴, משום גזרת מוקצה¹⁵. ולמוצאי יום טוב ראשון אסורין בכדי שיעשו. וכשהן ב' ימים של גלויות, מותרין לערב שני שהוא מוצאי יום טוב. [כן כתב]¹⁶ הרב אלפסי¹⁷ זכרוננו לברכה, הביא ראיות הרבה, וחדא מההוא דבר טביא¹⁸ דאיתצור¹⁹ ביום ראשון ואשתחית ביום טוב שני, ושריוה²⁰. ופירושו²¹, בכדי שיעשו²². ואם אין מאותו המין במחומר כשיעור שיבואו מאותו מקום קרוב²³. וכמה מקום קרוב? כמו מ...²⁴ לשנע"ר²⁵. כך שמעתי מפי הרב ר' משי²⁷...²⁸ וביצים²⁹ שהביא³⁰ גוי ביום טוב אסורין דספק ביום טוב נולדו³¹. על כן³² [אסור] לקחת מחנוני גוי הרגיל אצלו³³.

¹⁰ כצ"ל, וכ"ה בש"ס ביצה ב: רבה.

¹¹ אולי צ"ל: שחיתתו.

¹² כאן נפסק דף 5 בכת"י בן צבי, וההמשך איננו.

¹³ כת"י בן צבי דף 7. להלן נוסחת הכת"י המקורי, כולל ההשלמות במוסגר מרובע: [נכרי שהביא דורון לישראל ביו"ט, אם יש מאותו המין במחומר אסור משום גזרת [מוקצה. ולמוצאי יום] טוב ראשון אסורין בכדי שיעשו. [וכשהן ב' ימים של גלויות, מותרין] לערב שני שהוא מוצאי יו"ט. [כן כתב הרב] אלפסי ז"ל, הביא ראיות הרבה, וחדא [מההוא דבר] טביא [עירובין לט:]: דאיתצור ביום ראשון [ואשתחית ביום] טוב שני ושריוה. ופי' בכדי [שיעשו]. ואם אין מאותו המין במחומר [כשיעור שיבואו מאותו מקום קרוב]. וכמה מקום קרוב? [כמו מארץ ישראל ל]שנע"ר. כך שמעתי מפי הרב ר' משי'...

¹⁴ ביצה כד: וכ"פ בשאלות דרב אחרי פרשת שלח, שאילתא קכת. ובהלכות גדולות עמוד ריג. ובשו"ת הגאונים רב נטרונאי אופק (סימן קנז), ובשערי תשובה סימן קפד, ועוד.

¹⁵ בכת"י: "משום מו". ופתחתי "מוקצה" ע"פ רש"י בביצה כד: ד"ה אם יש מאותו המין במחומר אסורין, משום מוקצה, ואפילו לרבי שמעון וכו'. עכ"ל. וכיוצ"ב בתוספות עירובין מ. ד"ה הא, וברשב"א שבת קכב. ד"ה ומהא, ועוד.

¹⁶ "כן כתב" נוסף ע"י, שכן רגיל רבינו לכתוב עליו כשמביאו. ואפשר גם "והרב אלפסי".

¹⁷ השלמתי: "הרב אלפסי", כי בכת"י נקראים האותיות: "פסי".

¹⁸ עירובין לט:

¹⁹ כצ"ל, ולא: "דאיתצור" (וט"ס נפל צמנוות זמניות הלכות ר"ה שער רציעי ההפך השלישי). ובגמרא לפנינו: דאיתציד.

²⁰ בגמרא עירובין שם לא מבואר דשריוה, אלא דרב נחמן ורב חסדא אכלו, ורב ששת לא אכל. ולהלכה נפסק באמת כרב נחמן, וכ"ה ברמב"ם הלכות יום טוב פרק א הלכה כד, ובטור וש"ע סימן תקסו ס"א.

²¹ בכת"י: ופי'.

²² ראה רש"י עירובין לט: שם, ור"ן ורשב"א, וספר שיטת הראשונים עירובין עמוד קלז.

²³ ראה רשב"א שבת קנא. ד"ה ולפי.

²⁴ וכן שאלת הש"ס בחולין י. "וכמה מקום קרוב", לענין גילוי משקין. וכן במו"ק כא: וכו. בדין גדול הבית. וראה עוד בתרומות פרק ח מ"ג, ובירושלמי שם.

²⁵ אולי מא"י לשנער, ועל דרך "שבסביבות ארץ ישראל כגון שנער" (ראה מאירי זרכות לו).

²⁶ כ"נ בכת"י.

²⁷ אם כונת רבינו להרמב"ם, ראה הלכות שבת פרק ו הלכה ו. ובהלכות אבל פרק ז הלכה ד כתב: מי שמת לו קרוב ולא ידע עד שבא אם היה במקום קרוב אם שהוא מהלך עשרה פרסאות שיבוא ביום אחד וכו'. עכ"ל. אך צ"ב, שלא מסתבר ששמע כן רבינו מפי הרמב"ם, כי היה בארץ אחרת. ויותר קרוב ששמע כן מהראב"ד, וכפי שכתב רבינו להלן בהלכות תרומות ומעשרות: "כך שמעתי מפי הראב"ד זכרוננו לברכה".

²⁸ לא הצלחתי לפענח את ההמשך, וזה תוכנו: "...וז"ל ואם מאותו המין במחומר [מותירין]. ... ידעין אם נתלשו". אח"כ היא הפסקה הבאה "וביצים שהביא", אותה הצלחנו בס"ד לפענח.

²⁹ כת"י בן צבי דף 7. וזה הנוסח המקורי (משולב עם השלמנו): וביצים שהביא גוי [ביום טוב א]סורין דספק ביום טוב נולדו. על כן [אסור] לקחת מחנוני גוי הרגיל אצלו. עכ"ל.

אין³⁴ מסננין את החרדל במסננת שלו³⁵, מפני שנראה כבורר³⁶, אבל נותנין לתוכו ביצה במסננת [של חרדל]³⁷ והוא מסתנן מאליו...³⁸

לא ישלח אדם דורון לעובד כוכבים ומזלות ביום טוב, לא פת ולא תבשיל, אם היה דעתו לשלוח לו ביום טוב, שאי אפשר שלא ירבה בשבילו³⁹. ומאי דאמרינן⁴⁰: "ממלאה אשה קדרה בשר"⁴¹, דוקא לצורך ישראל, אבל לצורך עובד כוכבים ומזלות, אסור⁴². אבל לצורך עבדו או שפחתו שמזונותם עליו, מותר, דלא יעשה להם קדרה בפני עצמן⁴³. ותבשיל של שקדים בדבש שקורין נוגאט⁴⁴, גם כן אסור לשלוח לעובד כוכבים ומזלות, כי באמת⁴⁵ טוב לעשות ממנו מעט מהרבה⁴⁶.

³⁰ כצ"ל.

³¹ הלשון הושלם ע"פ הכל בו סימן נח: וביצים אסורין ליקח מן הגוי ביום טוב, שמא נולדו בו ביום. עכ"ל. וראה עוד בזה להגאון רבי ברוך פרענקיל תאומים בברוך טעם שער התערובות דין ו ספק ספיקא בדבר שיש בו מתירין פרק ג, ד"ה ואמרת.

³² ראה אורחות חיים הלכות יום טוב סימן מא. כמו כן השלמתי ע"פ ראבי"ה ח"א הלכות עירובין סימן שפא.

³³ אח"כ בכת"י (לא הולמתי לפענח): "...אינם נולדו ... ולא דמי להא מילתא דלא".

³⁴ כת"י בן צבי, דף 8.

³⁵ שבת קלד. ופירש"י: ביום טוב. וכ"פ הרי"ף ביצה יב. ובמאור שם, ומלחמות ועוד, שם.

³⁶ וכן הוא לשון הרמב"ם הלכות יום טוב פרק ג הלכה יז. והשוה מאירי שבת קלד. וביצה יד:

³⁷ ע"פ הרמב"ם שם.

³⁸ בכת"י דף 8, יש עוד 2 שורות אחרי קטע זה, ואי אפשר לקוראו.

³⁹ ראה בסוגיית ריבוי בשיעורין ביו"ט בביצה יז. וראה עוד תוספות גיטין ח: ובעירובין (סמ). ההוא ינוקא דאשתפוך חמימה וכו'. וראה עוד בביצה כא: לא יחם אדם חמין וכו'. ע"ש.

⁴⁰ ביצה יז.

⁴¹ אף על פי שאינה צריכה אלא לחתיכה אחת, וכן ממלא נחתום חבית של מים מע"פ שאינו צריך אלא לקיתון אחד. שם.

⁴² וכן כתב בבית יוסף או"ח (סימן מקיז) בשם האורחות חיים. ובבית יוסף כתב על זה: וכבר נתבאר בתחילת סימן זה שאין כן דעת הפוסקים. עכ"ל. וכוונתו לדברי הרא"ש בביצה (סימן יד כא:) ובמו"ק (מי שהפך סימן יז), והר"ן (צ"ה י: ד"ה צעי), ועוד.

⁴³ וראה בב"י סימן תקיב שם, ובש"ע סעיף א ובט"ז שם ס"ק ה מש"כ על דברי רבינו כאן (ע"ד האורחות חיים, שמקורו מדברי רבינו), ובפרי מגדים שם.

⁴⁴ וכיוצ"ב במאירי ברכות לח: "ושקדים הנאכלים בדבש הנקרא נוגאט". ואמנם בברכות מהר"ם (דף ז ע"ב) "אגזים המטוגנים בדבש שקורין נוגאט". ומבואר שהוא מאגזים, וכ"כ משמו בהגהות מימוניות (פרק ג הלכה ה), ובב"י (סימן רב אות יג נמוזש). ועכ"פ הוא היה דבר מתיקה יקר שאכלוהו בזמנים מיוחדים, ראה עוד בפסקי התוספות ברכות סימן קכח: "ועל נוי"ט, פירוש אגוז מטוגן בדבש, בורא פרי העץ". וכן באורחות חיים (הלכות צרכות סימן לה): נהגו ברוב המקורות לעשות מעט משתה יין בליל הברית, ולפעמים שמוציאין נוגאט על ריקקין דקין, ואותן ריקקים טפלים לנוגאט, שהדבר ידוע שאין בהאין שם לאכל לחם, ואותם ריקקין אינם באים אלא לדבק הנוגאט עליהם כדי שלא יטנפו הידים בדבש, הלכך וכו'. עכ"ל. וראה עוד מקור חיים סימן ריב אות ב, ובמחזיק ברכה סימן קסח ס"ק ד, ועוד.

⁴⁵ ר"ל שלכן יש לחשוש שמא ירבה וכו"ל.

⁴⁶ מקור הפסקה: אורחות חיים הלכות יום טוב סימן יב: "וכתב הר' אשר מלוניל ז"ל, וכן לא ישלח אדם דורון וכו', ממנו מעט מהרבה עכ"ל". [ומסופקני אם גם השורות שלפני כן הם מרבינו (כי הלשון צא"ס: "וכן", ומשמע שהוא מחזור לקטע הקודם): "בני החיל שכח בידם טורח תקון מזונותיהם על ישראל שנתנו קמח לישראל לעשות להם פת ביי"ט אם כשנותנים ממנה פת לתינוק אין מקפידין מותר לאפותה להם ביי"ט שכל פת ופת ראוי לתינוק והם כמו שמזונותם עליו ועוד יש לחוש שאם מאנו לתקן להם מזונותם שיחטפו להם מה שתקנו להם לצורך יי"ט וימנעו משמחת יי"ט ולפיכך הקלו להם חכמים"].

מוללין מלילות ומפרכין קטניות ביום טוב⁴⁷. והגריר שקורין אורוגא⁴⁸, אסור לעשותה ביום טוב, שהעשויה מבערב טובה⁴⁹.

...כגון⁵⁰ כדים חדשים מלאים מים⁵¹, דאיכא תרתי, [ומכיון]⁵² שלא הגיע שם הדלקה עדין⁵³, אפילו יגיע שם אולי לא י[שברו, אב]ל הכא מכבה הוא [בא]מת. וכן האון[מרם]⁵⁴ [ומ]⁵⁵ בפרק כירה⁵⁶: "אין נותנין [כלי] תחת הנר לקבל את השמן, ולא⁵⁷ יתן לתוכו מים מפני שהוא מכבה", באמת אין⁵⁸ גורם לכבוי שלא כבן⁵⁹ ממש.

קנסא שרי⁶⁰, פירש רב אלפסי זכרוננו לברכה⁶¹, ליטול מן העצים הגדולים חתכה עץ קטנה שרי, שאין זה מכבה⁶². ולא⁶³ דמי לשמן כשמסתפק ממנו⁶⁴, דשמן נגרר⁶⁵ אחר הפתילה, אבל האש אין נגררת אחר העצים⁶⁶. כך נראה בעיני⁶⁷.

⁴⁷ ביצה (י:): מוללין מלילות ומפרכין קטניות ביום טוב וכו'. וכ"ה ברמב"ם הלכות יום טוב פרק ג הלכה טו, ובש"ע סימן תקי ס"א. והיא דישה כלאחר יד, כמ"ש רש"י שם. וראה עוד ר"ן ביצה ו. ד"ה אמר ליה, ומאירי ביצה יב: בביאור הלשון.

⁴⁸ ובנביא (מלכים ז, ד, לט): "ויצא אחד אל השדה ללקט אורות", ופרש"י: גריר שקורין אורוגא שמאיר את העינים. עכ"ל. ובמשנה שביעית (פרק ט משנה א): "גריר של אפר", ופירש הר"ש: "אוגרא הגדילה באחו וכו'. עכ"ל. וראה עוד גיטין סט: "ביזרא דגליגלא", ופרש"י: זרע אורוגא. עכ"ל. וראה עוד ספר הנייר הלכות פסח.

⁴⁹ מקור הפסקה: אורחות חיים הלכות יום טוב סימן נב: "מוללין מלילות וכו', כתב הר' אשר ז"ל שהגריר וכו' טובה".

⁵⁰ מכאן מתחיל הדף בכת"י בן צבי, וחסר התחלה. דף זה בכת"י הוא עד להלן סוף ד"ה "וכן אסור לאפות ולבשל".
⁵¹ הכונה לברייתא בשבת (קכ:): "עושין מחיצה בכל הכלים בין מלאים בין ריקנין בשביל שלא תעבור הדליקה, רבי יוסי אוסר בכלי חרש חדשים מלאים מים, שאינם יכולים לקבל בהן את האור והן מתבקעין ומכבין את הדליקה". וכן הוא ברמב"ם הלכות שבת (פרק יז הלכה ד) ובטור ובש"ע או"ח (סימן של סעיף כז).

⁵² בכת"י הקריאה מסופקת, וכצ"ל.

⁵³ בכת"י יש כאן רווח מיותר, ואינם מילים אלא רשמי דוי מהשורות שבעברו השני של הדף.

⁵⁴ כצ"ל.

⁵⁵ נקוד לסימן מחיקה ע"י הסופר.

⁵⁶ משנה וגמרא בשבת מב: וההמשך הוא שם מז:

⁵⁷ שבת מז:

⁵⁸ כצ"ל, ולא: ואין.

⁵⁹ כצ"ל, ולא: אלא כבוי.

⁶⁰ גמרא ביצה (כז:): "אמר רב קנבא שרי". ובכת"י אפשר לקרוא גם: "קנבא שרי". ואמנם הלשון ברי"ף (שם יא: מדפיו) ובערוך ובפסקי הרי"ד ועוד "קנסא" או "קינסא", וכרבינו. וברבינו חננאל (צ"ה כז) "וקנינא שרי".

⁶¹ רי"ף ביצה יא: מדפיו, וזה לשונו: וקינסא שרי, פירוש, כגון אבוקה שהיא עשויה מחתיכות עצים, קטנים אם נוטל ביום טוב מאותן העצים שלא אחזה בהם האור, שרי. עכ"ל.

⁶² הוא כפירוש הרי"ף שם, וכ"ה בר"ח וערוך ורי"ד שם, וכן בפסקי ריא"ז ביצה פרק ב הלכה ג סימן ו. ואמנם רש"י בביצה (כז) שם מפרש באופן אחר, וז"ל: קנבא, למחוט ראש הפתילה שנעשה פחם, שקורין מוקי"ר (למחוט, לנקות פחם מפמילה) בלעז. עכ"ל. וראה תוספות שם ד"ה קנבא, שחלקו ע"ד רש"י ולכן מפרשים באופן אחר. וכיוצ"ב משמע דמסכים בחידושי הרשב"א שם ד"ה קנבא, שהוא מלשון קניבת ירק. ע"ש. וראה עוד מגיני שלמה שם בישוב דברי רש"י. ונלע"ד דכיון שרבינו גרים "קנסא", ולא "קנבא", לכן לא מפרש שהוא מלשון קניבת ירק. וכן צריך לומר בדעת הרי"ף והר"ח הנ"ל. שו"ר שכווצ"ב בחידושי הריטב"א (צ"ה כז. ד"ה גירסת) שיש לתלות המחלוקת בגרסאות. ע"ש.

[וראה עוד פירושים נוספים בזה, בשו"ת הגאונים גאוני מזרח ומערב (סימן עג), ואורחות חיים מלוניל ח"א (הלכות יו"ט סימן נד), ובסמ"ג (לאין סימן עה, ד"ה אין מסלקין)]. ועכ"פ לדינא הנה הר"ן על הרי"ף שם כתב, שפירושו של הרי"ף עיקר. וכן פסקו המרדכי, והרא"ש והמאירי שם, והרמב"ם (הלכות יום טוב פרק ד הלכה ג), ובטור ובש"ע (סימן מקנ סעיף ז).

⁶³ ועיין יביע אומר ח"ג חאו"ח (סימן ל אה א).

כיוצא בזה באהל מועד שער יום טוב, דרך ה נתיב ג: "ולא דמיא לנר דהתם השמן נמשך אחר הפתילה והאבוקה האש נמשך אחר העצים ולזה הפסק".

ולהוציא[א] העצים שאחזו בהן [ה]אור מתחת הכירה, יש אומרים שאסור כי מכבה⁶⁸, (שלא דמי לשמן. יש אומרים דאסור כי מכבה הוא)⁶⁹. ולפי דעת⁷⁰ שמותר, שאין זה מכבה, כמו [שאמרו חכמים] בקנסא⁷¹. והמתמיר הרי זה משובח⁷².

וכן⁷³ אסור לאפות ולבשל [מיום טוב] לחבירו⁷⁴, ויש נשים [שהן עומד]ות ומבשלות אחר אכלתן [כדי] להאכיל [ד]בר מועט לתינוק, כגון מוליא...⁷⁵

מותר לישא את המת לקברו ביום טוב ולהוליכו עד הקבר, וכן עשתי⁷⁶ מעשה, דמתוך⁷⁷ שהותרה הוצאה לצורך – הותרה נמי שלא לצורך⁷⁸.

הלכות חולו של מועד

[מותר לעשיר לשכור פועל עני שאין לו מה יאכל לעשות לו מלאכה שהיא אסורה⁷⁹ במועד⁸⁰, כדי שיטול שכרו להתפרנס בו]⁸¹. ושאל השואל היאך ישראל יכול לעשות מלאכה בשביל ישראל⁸² חבירו, אם אין צורך

⁶⁴ בביצה כב. שהוא מכבה.

⁶⁵ בשבת כא. צ"ל: נמשך.

⁶⁶ ואמנם הרמב"ן (הוצא נשיטמ"ק ז"ל כב. שס) פירש באופן אחר, וז"ל: ולא דמי למסתפק משמן שבנר שאסור דהתם כל השמן גוף אחד ודבר אחד אבל הכא כל חד וחד קאי באנפי נפשיה. וכיון שכן הוא הדין אם היו בנר חתיכות קטנות של חלב דמותר ליטול אחת מהן. עכ"ל.

⁶⁷ ראה עוד בחידושי הר"ן שבת כא. ד"ה אמר רב, ופסקי הרי"ד פסחים ח. ותוספות הרי"ד שבת כג: ד"ה גזירה, בענין שמן נמשך אחר הפתילה.

⁶⁸ היינו דעת שו"ת הגאונים הנ"ל, ורש"י ותוספות והרשב"א הנ"ל, בפירוש קנבא שרי. וראה עוד בדברי הגאון שהובאו באהל מועד שם.

⁶⁹ הסופר סימן למחיקה. מילים אלו נכפלו מחמת הדומות (השווה לעיל "ולא דמי לשמן", ד"ה קנסא).

⁷⁰ בכת"י נקוד למחיקה: שמותה.

⁷¹ וכיוצא בריא"ז שם: מותר ליטול מן העצים שלא אחז בהן האור שכל עץ הוא לעצמו והואיל ולא אחז בו האור אין בו כיבוי. עכ"ל. וראה בזה עוד ים של שלמה ביצה פרק ב סימן כט, וראב"ן ביצה ד"ה ואסור לגרום, ושבולי הלקט סימן רס, ואהל מועד שער יום טוב דרך ה נתיב ג, ואורחות חיים הלכות יו"ט סימן נד.

⁷² וראה בש"ע סימן תקב ס"ב, ב' הדעות.

⁷³ ראה ביצה ו. יז. הלכות קצובות הלכות פסח סימן י, שו"ת הגאונים רב נטורנאי או"ח סימן קנב, רש"י ביצה יז. תוספות ביצה יז: ד"ה ובלבד, ועוד.

⁷⁴ והלשון בשבולי הלקט (סימן רמה): וכשם שאסור לבשל מיו"ט לחול, כך אסור לאפות ולבשל מיום טוב לחבירו. עכ"ל. וראה עוד בשו"ת הריב"ש סימן טז, ובשו"ת מהריט"ץ ישנות סימן קלט, וכל בו סימן נח דף יח ע"ב בשם רבינו פרץ, ובית יוסף סימן תקג אות א.

⁷⁵ בכת"י כמה מילים שאינם ניתנות לקריאה. וכאן נפסק הקטע ומתחיל אח"כ הלכות חנוכה.

⁷⁶ כצ"ל.

⁷⁷ על פי ביצה יב. מתוך שהותרה הוצאה לצורך וכו'.

⁷⁸ מקור הפסקה: אורחות חיים הלכות יום טוב סימן כה, וכתב על זה: "ורבים מגדולי הדור חלקו עליו והורו שלא להתיר על ידי ישראל לעולם. ונהגו בנרבונא שישראל נושאין את המת ואפילו ביום טוב ראשון עד הקבר, וכן רוחצין אותו בלי ככר או תינוק, והטעם משום דטלטול בעלמא הוא. וה"ר שמואל בר מרדכי התיר כמו כן להביאו במטה עד הקבר לפי שאיסור טלטול אינו אלא מדבריהם ומשום כבוד הבריות לא גזרו. וכתב ה"ר מנחם בר שלמה ז"ל שאפילו החזרת העפר לקבר לכסותו מותר. עכ"ל.

⁷⁹ כצ"ל, ולא: אסור. ע"פ כל בו דפו"ר.

⁸⁰ כצ"ל.

⁸¹ כל זה מהכל בו סימן ס, ומיד אח"כ כתב: כתב ה"ר אשר ז"ל, ושאל השואל וכו'. עכ"ל. ובהכרח שבהמנהגות היה כל הקטע שלפני כן, שעליו שאל השואל.

⁸² "ישראל" – נוסף מהכלבו דפו"ר.

מי יאכיל לאומן, והשיב המשיב, שלא תראה ספרין⁸³ וכובסין שעושין מלאכתן ליוצא מבית האסורים אע"פ שאין צורך לספר לכבס כלום ולא משוי חלוק בין יש להם בין אין להם⁸⁴.

אין⁸⁵ טוחנין בחולו של מועד⁸⁶, אלא מה שצריך לו במועד⁸⁷.

אסור⁸⁸ לכתוב אגרת של שלום לחבירו⁸⁹.

ואסור⁹⁰ לכתוב במועד אפילו ספרים, תפילין, ומזוזות, ואין מגיהין אפילו אות אחת בספר העזרה⁹¹. פירוש, ספר העזרה, ספר תורה שקורין בו בעזרה⁹², והטעם⁹³, משום דאדם מקפיד על כתיבתו דהוי מעשה אומן, ואסור⁹⁴.

הלכות סוכה

נהגו⁹⁵ שלא להשתמש בסוכה דברים של בזיון, כגון שטיפת קדרות וקערות וכיוצא בהם, שלא יהיו מצוות בזויות עליו⁹⁶.

⁸³ כצ"ל. וכ"ה בכל בו.

⁸⁴ כל בו סימן ס, ואורחות חיים הלכות חולו של מועד סימן ב.

⁸⁵ במו"ק (יז): תנו רבנן, טוחנין במועד לצורך המועד, ושלא לצורך המועד אסור. ואם טחן והותיר הרי זה מותר. ע"ש. וראה עוד ברמב"ם (הלכות י"ט פרק ז הלכה ט ז). וכתבו הרא"ש (צ"ה שם סימן יז) והמרדכי (צ"ה סימן ממנ) שאפילו אם כיון מלאכתו במועד, דבצורך אוכל לא אסרו כיון מלאכתו. ע"ש. וכיוצ"ב בשלחן ערוך (סימן תקלג סעיף א): "מותר לטחון קמח לצורך המועד, אפילו כיון מלאכתו במועד".

⁸⁶ במקור: בחש"מ.

⁸⁷ מקור הפסקה: כל בו סימן ס, ד"ה מי שהיה, ואורחות חיים הלכות חולו של מועד סימן ד. (וצלל בו נפלה טעות: "וכתב הר"ז, וז"ל: "וכתב הר"א", וכנאורחות חיים שם).

⁸⁸ רבינו סתם ולא פירש אם באגרת של רשות או באגרת סתם, ונראה שגם לרבינו אם הוא כתב של הדיוט מותר, כדבסמוך בדין תיקון ספר תורה שדוקא בס"ת שאדם מקפיד על כתיבתו והוי מעשה אומן וכו'. ע"ש. וכן מוכרח הדבר כי במשנה מו"ק (יח): מבואר שאגרת של רשות מותר. וכתבו הר"ף במו"ק י: והרא"ש שם סימן כב, והרמב"ם פרק ז הלכה יד מיום טוב, שמותר לכתוב אגרות של רשות, והיינו של שאילת שלום שאדם שולח לחבירו. וכן מפורש בירושלמי (מו"ק פרק ג הלכה ג). וכ"כ גם הטור בסימן תקמה. והרמב"ם שם פירש טעם ההיתר, דאגרות של רשות אין אדם נזהר בתיקונן מאוד, והוי ליה כמעשה הדיוט. ואמנם הראב"ד כתב שהטעם הוא, דשמה לא יזדמן לו מוליך הכתב, דהיינו כיון דהוי דבר האבד. ע"ש. והרמב"ן במו"ק יח: כתב ג"כ שהטעם הוא משום דהוי כמעשה הדיוט, דכל הדיוט כותב כפי מה שיזדמן לו. ע"ש.

⁸⁹ מקור הפסקה: אורחות חיים הלכות חולו של מועד סימן ה. כל בו סימן ס.

⁹⁰ משנה מו"ק יח:

⁹¹ בגמרא לפנינו: ספר עזרא. ואמנם כרבינו נמצא בירושלמי, וראה בסמוך.

⁹² וברש"י שם ד"ה אפילו, כתב: ספר תורה של עזרא, ואני שמעתי עזרה בה', ופירושו, ספר מוגה היה בעזרה שממנו היו מגיהים כל ספרי גולה. עכ"ל. ובאמת שכן הגרסא בירושלמי (מו"ק פרק ג הלכה ד). וראה עוד ברש"י ב"ב (יד): ספר עזרה, ספר תורה שכתב משה, בו קורין בעזרה פרשת המלך בהקהל וכהן גדול ביום הכיפורים. עכ"ל. וכ"כ הראב"ד (הוצא נשיטמ"ק צ"ז יד: שם). וראה עוד רמב"ם הלכות מלכים (פרק ג הלכה א) שהמלך מגיה את הספר תורה שלו מספר העזרה על פי בית דין של שבעים ואחד. ע"ש. ומקורו מהירושלמי (פסחין פרק ז הלכה ו). וראה עוד בירושלמי תענית (פרק ד הלכה ז) ובמסכת סופרים (פרק ו הלכה ד), שג' ספרים נמצאו בעזרה וקיימו השנים ובטלו האחד וכו'. וראה ברש"י דברי הימים (א מ, ט), ובשו"ת הרמב"ם מהדורת בלאו (סימן ממנ). ואכמ"ל.

⁹³ וכן הטעם לרש"י ורמב"ם והרמב"ן הנ"ל.

⁹⁴ מקור הפסקה: אורחות חיים הלכות חולו של מועד סימן ז: "והר' אשר ז"ל פירש ספר העזרה וכו', ואסור".

⁹⁵ וכ"כ בב"י סימן תרלט בשם האורחות חיים. וכתבו המג"א והגר"ז, דמשמע דבשטיפת כוסות וצנצנות אין קפידא. וכ"כ בביכורי יעקב, ובמשנ"ב (סק"ט). וכן כתב בחיי אדם כלל קמז ס"ב, וכתב ששטיפת כוסות מותר. ע"ש. אולם בבן איש חי (האזינו אות ט) אוסר גם כלים של משקים, ורק כלי קטן ביותר ששותים בו קפה, אם הוא לבדו מותר. אך חומרא יתרה היא.

⁹⁶ מקור הפסקה: אורחות חיים מלוניל, הלכות סוכה סימן לד, וסיים: "כן כתב ה"ר אשר".

פאר הדור והדרו, אשר כל בית ישראל הולכים לאורו

מרן רבינו עובדיה יוסף זצוק"ל

סימן ב

אי אפשר לתשובה אמיתית ללא עסק התורה

תלי"ת שבדור שלנו יש התעוררות רבה לדעת את דבר ה', בפרט אצל הספרדים, שעד כה היו בשפל המדרגה. ישיבת פורת יוסף היתה הישיבה היחידה בקרב הספרדים לפני ארבעים חמישים שנה, והיו בה כשבעים בחורים. כמה היו דלים ואביונים הספרדים, מאנשים גבורים גבורי כח עושי דברו, הוגים בתורה יומם ולילה. וב"ה ופרצת ימה וקדמה צפונה ונגבה, בכל מקום ומקום יש ישיבות וכוללים ובתי מדרשות ועוד היד נטויה בעז"ה, ועוד יעלו במעלות רמות ונישאות. וכבר אמר הנביא עמוס (פרק ח) הנה ימים באים נאם אדני ה' והשלחתי רעב בארץ לא רעב ללחם ולא צמא למים כי אם לשמוע את דברי ה'. בפרט בימים האלו ימי אלול שאנו קרובים לימים הנוראים, כולם מטים ב"ה און קשבת ובאים בהמוניהם לשמוע דבר ה'.

היינו השבוע בצפת בבית קולנוע שמכיל אלפים מאתים מקומות ישיבה והיה הכל מלא מפה לפה. לשמוע דבר ה', ללמוד מה הוא צמאון לדבר ה'. היינו גם בחיפה בבית כנסת המכילה אלפים וחמש מאות מקומות ישיבה, ובעזרת נשים עוד חמש מאות מקומות, והיה הכל מלא מפה לפה, ועוד היו עומדים צופים. כזה צמאון לדבר ה' לא היה, לפני עשר שנים ויותר לא חלמנו על דבר כזה. נתקיים בנו הפסוק (ישעיהו נד) הרחיבי מקום אהלך ויריעות משכנותיך ימו אל תחשכי האריכי מיתריך ויתדתיך חזקי. כל זה הולך ומתפתח לנגד עינינו. ולכן בימים האלו צריך כל אחד לפשפש במעשיו ולהתקרב לשכינה. ואמרו דרך רמז אחרי ארי ולא אחרי אשה, מזלו של חדש אב אריה, ולא אחרי אשה, אלול מזלו בתולה. שעל האדם להקדים ולחזור בתשובה כמה שיותר מוקדם. ואלו"ל ר"ת א"ני לדודי ודודי ל"י. וגם ירבה במצות הצדקה, ואלו"ל ר"ת ומשלוח מנות איש לרעהו ומתנות לאביונים.

וכבר רמזה התורה בפרשת השבוע על מצות התשובה, שנאמר (דברים ל) כי המצוה הזאת אשר אנכי מצוך היום לא נפלות הוא ממך ולא רחקה הוא. לא בשמים היא לאמר מי יעלה לנו השמימה ויקחה לנו וישמענו אתה ונעשנה. ולא מעבר לים היא לאמר מי יעבר לנו אל עבר הים ויקחה לנו וישמענו אתה ונעשנה. כי קרוב אליך הדבר מאד בפיך ובלבבך לעשותו. ופירש הרמב"ן שכוונת התורה למצות התשובה, שקודם לכן דיבר על מצות התשובה, שנאמר ושבת עד ה' אלקיך וגו'. ובא לומר שלא יאמר אין בכחי לחזור בתשובה אחר שעונותי עברו ראשי, ובמה יתרצה עבד אל אדניו. אלא כי קרוב אליך הדבר מאד. ובגמ' עירובין (נד). מבואר שכוונת התורה על לימוד התורה, ובדברים רבה (פרשת נצבים) אמרו, לא בשמים היא, שאפילו אומרים לך עשה סולמות ועלה לשמים ולמוד תורה אתה ראוי לעלות, ולא מעבר לים היא, שאפילו אומרים לך עבור עליה את הים אתה ראוי לעבור, כ"ש שאין אתה עולה ואין אתה עובר, שנאמר כי קרוב אליך הדבר מאד, הוצא הדברים מפיד. ופירוש הרמב"ן לכאורה סותר דברי הגמ'.

אלא שבאמת אי אפשר לתשובה שתהיה תשובה אמיתית ללא עסק התורה, כי אין בור ירא חטא ולא עם הארץ חסיד. כי התורה יש בה מצות התלויות במעשה, ואיך יקיים המצות אם לא שילמד. וזה שאנו אומרים בתפלה השיבנו אבינו לתורתך - והחזירנו בתשובה שלמה לפניך.

* קטע מתוך הספד שנשא מרן זצ"ל במלאת השבעה לרב שלמה יזדי ז"ל, (כ"ב אלול תשמ"ז), בדבריו מזכיר רבינו את עצרות חודש אלול, ואת ביקורו בעיה"ק צפת. [ויתכן מאד שכונתו לביקור שהוזכר בגליון הקודם (סי' קצו), ואף כי כתבנו שם שהיה זה בתשמ"ט, שוב העירונו יודעי העיתים כי יותר נראה שהיה זה בתשמ"ז. וא"כ זהו הכנס המוזכר כאן].

סימן ג

פסקים ותשובות מגדולי הדור*

הגאון רבי ישראל יעקב פישר זצ"ל
(ראב"ד העדה החרדית)

א. שאלה: ישיבה קטנה שאין להם מנין בישיבה ויש להם ב' ברירות: א. שיתפללו עם הבעלי בתים והתפילה שם מהירה מאוד. ב. בישיבה בלי מנין אמנם תפילה ישיבתית במתינות כראוי?

תשובה: ביחיד לא (שמעתי נשם הגר"מ פיינשטיין שחורף שיתפללו ציצית צלי מנין, ונריך לזכר).

ב. שאלה: בשמחת תורה שחל בשבת האם יש מקום להחמיר שלא להכות כף אל כף?
תשובה: פוק חזי מאי עמא דבר שמותר.

ג. עוד אמר על מה ששליח ציבור נושא כפיים אפי' שיש כהנים אחרים, "פוק חזי מאי עמא דבר" (היינו מנהג האשכנזים) שמותר אפי' שלפי פשט הש"ע מותר רק כשהוא כהן יחיד ומובטח לו שיחזור לתפילתו (וכן שמעתי נשם הגר"ש אלישיב).

* קובץ תשובות בהלכה, מתוך כתבים ורשימות שהשאיר אחריו ברכה, הרב יחיאל מרדכי הכהן ז"ל, מחשובי עיה"ק צפת"ו (נלב"ע ד' אייר תשע"ו). הוראות ששמע מפי גדולי הדור האחרון. מהם אשר נסתלקו לעולם שכולו טוב, ומהם אשר חיים עדנה לאיושט"א.

המנוח היה מחבב ותומך מאד בירחון "יתד המאיר", ואף פרסם אצלנו מאמרים וחידו"ת בכמה הזדמנויות. בחג ה"פסח" האחרון שלו, כשבועיים לפני פטירתו, אחד מחברי המערכת מסר לו "יתד המאיר", ושמח בו מאוד.

בני משפחתו שבאו לסדר את כתביו, אחר פטירתו, מציינים כי עמדו נפעמים בפני כמות ואיכות כתבי היד אשר הותיר ברכה אחריו. שו"ת וחקרי הלכה סיכומי סוגיות בש"ס וש"ע. מחברות וקלסרים מלאים בחידו"ת. יהי רצון שיהיו הדברים לנחת ולעילוי לנשמתו.

כאן הבאנו לקט קטן ואקראי, מתוך שלל השו"ת, מהם תשובות רבות העוסקים בעניני דיומא, ימי התשובה ומועדי תשרי הבעל"ט, [תשובות אלו הודגשו והובלטו כאן, משום "דבר בעתו - מה טוב"]. המערכת.

הגאון רבי יוסף שלום אלישיב זצ"ל
א. תשנ"ה לפ"ק.

שאלה: אדם שאביו ממוצא אשכנזי ואמו ממוצא ספרד ואביו שינה מנהגו למנהג הספרדים כיון שהינו בעל תשובה ורבותיו ספרדים, האם בנו צריך לנהוג כמנהג האשכנזים.

תשובה: כן, ואין היתר של בע"ת ומקום לימודו. ע"כ.

ובנידון זה אמר לי הגר"ח קנייבסקי שמכיון שהילד למד בת"ת ספרדי, יש לו רשות לבחור באיזה מנהגים שהוא רוצה אם ספרד אם אשכנז. ראוי לציין שהגרע"י (שליט"א) אמר לאביו שיכול לשנות למנהגי הספרדים.

ב. עוד אמר לי הגר"ש [בערך תשנ"ח לפ"ק] שלא מועיל כהן שעוקר רגליו להיכל לפני שנטל ידיים ברצה ואח"כ יוצא לברז שרחוק מהיגל וכשחוזר מנטילת ידיים הכהן סיים רצה. ואמר שבדיעבד מועיל (ואולי מה שצדיעבד מועיל לא מחמת העקירה שהיה מעקרה לכיון הדוכן אלא שאפשר לסמוך צדיעבד על הפרמ"ג שעקירה ליטול את ידיו נחשבת כעקירה לדוכן ו"ע).

ג. שמחת תורה תש"ס לפ"ק.
שאלה: האם מותר לשכוב פרקדן (דהיינו על הגב) כשע"ר.
תשובה: מותר.

שוב שמעתי ממנו שיעור בתש"ס ואמר שמן הראוי להחמיר כדמוכח מהגמ' בברכות יד ובנדה. וכ"כ בשם החזו"א הגר"ח קנייבסקי בספר שונה הלכות הלכות ק"ש שעל המטה שהביא ראייה מהגמ' הנ"ל. ושמעתי בשם הגר"ח גריינמן להקל בזה. ותיירץ שהתם בגמ' יש מדובר בשכיבה של ק"ש על המטה ויש חשש שמא ירדם ובשיעור הנ"ל הביא מאגרות הרמב"ם שכתב ע"ע ששוכב פרקדן בצהרים. וצ"ב ואכמ"ל ובע"ה עוד חזון למועד.

ד. בשמח"ת הנ"ל אמר שביין שלנו כהן אפי' ששתה רביעית, יכול לעלות לנשיאת כפיים במוסף.

ה. עוד אמר בשמח"ת הנ"ל שאם בורר פירות על מנת לילך לטיול ולאכול שם, אינו נחשב לאלתר ואסור.

ו. אמר לי אחד הרבנים, כשאחד רואה למשל עט שיש בו סימן וברור לו שאם ידע המאבד מכך שנאבד לו היה מוחל והיה מרשה שהעט ישאר אצל המוצא, ולמשל כשהעט נמצא במקום שרבים מצויים שם, מותר לקחתו לעצמו.

שאלתי את הגרי"ש על כך, וענה: אם מדובר בעט שיש בו סימן יכול להשתמש על תנאי שיחפש הבעלים וכשימצאו יתן לו כסף בשוויות החפץ.

שוב שאלתי למשל האם עט בצבע אדום נחשב סימן, ואמר לי שלא (וכנראה מכיון שיש הרבה עטים בצבע אדום).

ז. שאלה: אדם קורא תהילים בכותל מערבי ושומע קדיש וקדושה מהצד, האם מחויב להפסיק לענות.

תשובה: אם יש מחיצות שמפרידות בינו לציבור, אינו מחויב ואם אין מחיצות מחויב להפסיק.

[שאלות ששמעתי ששאלו את מרן הגרי"ש אלישיב לאחר התפילה בצום גדליה התשס"ז]

א. שאלה: יהודי בזמן בין השמשות של ערב שבת חשב שלא הגיע עדיין עת השקיעה ואמר לבתו שהיתה בת תשע להדליק האור והדליקה, ואח"כ התברר לו שהיה אחר השקיעה, אם צריך תיקון לתשובה ולצום בכה"ג?

תשובה: בכה"ג אין חיוב קרבן. ויצום רק אם לא קשה לו.

ב. שאלה: אדם שצריך לחלק משכורות למורות בחול המועד, האם מותר לכתוב הצ'קים אז? תשובה: מותר, מצד צרכי רבים ומצוה.

ג. שאלה: האם מותר ליתן ג'עלי (גאלט) לְבֶן וכדו' שהתבשל כ"צ בתוך תבשיל בשבת?

תשובה: הוא כדבר לח ומותר כשלא נצטנן לגמרי.

ד. שאלה: הרב נוקט שאבל בי"ב חודש לא ירקוד יותר מדאי בשמחת תורה, האם הוא מצד ריבוי

הריקודים או גם באיכות הריקודים שלא ירקוד חזק מדי? תשובה: בזה ובוזה.

ה. שאלה: איתא בעבודת הגרשוני, שלגנים המת לכבודו, האם הוא גם כשמת בערב יו"ט? תשובה: כן.

שאלה (המשך): אם כן מדוע הרב פסק לגבי מת שנפטר קודם ראש השנה (ניס כמדומה) בצרפת והוא ישראלי לקברו בצרפת?

תשובה: שם הוא הרבה ימים ויש ניוול גדול.

ו. שאלה: האם נשים צריכים לילך לתשל"ך?

תשובה: האם אין להם עוונות?! (ולריך).

שאלה (המשך): והרי יש בעיה של פריצות ועירוב?

תשובה: שילכו לבור בפני עצמן.

[חשוון תשע"ב]

א. שאלה: האם בכולל ערב בלילי חנוכה, אם להדליק נרות חנוכה עם ברכה?

תשובה: אם מתפללים ערבית ידליקו, ולפני ערבית, ואפילו שסדר הלימוד לפני ערבית ידליקו סמוך לערבית.

ב. שאלה: מי שנכנס לשירותים בשבת וננעל עליו הדלת במצב שצריך לפרוץ.

תשובה: אם יש גוי יקראו לגוי, ואם אין גוי ישאר שם כל השבת. ע"כ.

וכן שאלו שאלה זו את הגר"ח קנייבסקי, וענה: ישב במנוחה שם.

ג. אמר לי שיש הרבה עוררין על ספר חמדת ימים ועדיף לא להסתכל בזה.

אמר לי אחרי שאלה זו, יישר כח.

הגאון רבי שריה דבליצקי שליט"א

א. בראש השנה התשס"ד היה שאלה במצב שכבה המיזוג אויר (מוזג), האם מותר לקרוא לגוי להדליקו.

ואמר שלא יקראו לגוי. (וצנעו יעוין שו"ת מנחת יצחק שהיקל וצאג"מ משמע להחמיר ולא לומרם הכל חולים אלל יינה).

תחנם. ובנידון זה אין כ"כ מצב שיחזור לעבוד אחר פרישתו כיון שגר רחוק.

והשיב: אם יש צד ואפי' רחוק שיחזור ויראהו ביום מן הימים, אפשר להקל ליתן לו המתנה.

ט. שאלה: האם יש ענין בסידור קידושין ביין לבן.

תשובה: איך שרוצים (וכנראה מי שנהג ציין לכן, הוא כדי לא ללכלך שמלת הכלה). [תשע"ו].

הגר"ח קנייבסקי שליט"א

א. שאלה: מה הטעם שאין מברכין שהחיינו על עירובי תבשילין לדעת הרמב"ם שמברכין על מצוה הבאה מזמן לזמן?

תשובה: אינו אלא עצה טובה.

ב. שאלה: בהא דקי"ל דבעי' ראשו ורובו בסוכה, איך משערינן רובו, האם כל אדם לפי ארכו, ולפי"ז אם יושב בסוכה קטנה ופושט רגליו לחוץ, ורגליו הם רוב אורך גופו לא יצא. וגם לא יכול לישן בסוכה זו אם פושט רגליו. או דמשערינן לרובו – הגוף שהוא עיקר עד מתניו? תשובה: יתכן שלא יצא.

ג. נשאלתי ע"י רבי אביחי קשת נר"ו מה יהיה הדין ביו"ט כשבירך "להדליק נר של שבת" והאם יש מקום לומר שכיון שיו"ט אקרי שבת יצא, והשבתי שבפשיטות הוי משנה ממטבע שטבעו חכמים בברכות. לאחמ"כ שלחתי השאלה להגר"ח קנייבסקי שליט"א, וענה: "לא יצא".

ב. אמר שמעיקר הדין מותר לצחצח נעלים במועד. אמנם צריך לכתחילה להקפיד שלא יצחצח במועד, וכך החזו"א אמר לו. ועי' עוד בחזון עובדיה שהעלה להתיר בזה, וכ"כ הגרי"ש אלישיב.

ג. הצריך לאורח שבא אליו ביו"ט שהשתתף עמו בפרוטה בשביל הדלקת הנר.

ד. יעץ לאדם שרצה לקרוא לבתו על שם אם אמו, אמנם השם היה בשפת האידיש ולא מקובל בחברה. ואמר שיקרא בשם התרגום עברי של השם והשם המקור למשל פנינה – פערל. ובבית הספר וכדו' יקראו לה רק בשם פנינה ובתעודת זהות יקפידו לכתוב את ב' השמות.

ה. אדם שיש לו קרוב משפחה חילוני שאינו שומר תו"מ כלל ונפטר, יוכל להספידו על הדברים טובים שהיה בו בקצירת האומר.

ו. שאלה: אם מותר לאחות גדולה לספר אחיה. תשובה: רצוי שלא. [וכן אמר לי הגר"י ברכה].

ז. אמר: מיסודי החגים הוא לרענן את רגשת המצוות היום יומיות שכמו שאדם מקיים מצוה שבאה מזמן לזמן מרגיש טעם במצוה כאכילת מצה וכדו' כך צריך ללמוד מכך שצריך להרגיש במצוה שגרתית כהנחת תפילין וקריאת שמע וכדו'.

ח. ערש"ק וישלח התש"ע, בנידון שנשאלתי מידידי ר' שלמה אלבו הי"ו, שעובד במפעל עם גוי ערבי, ואמר הראשון שיתן לגוי ביום פרישתו בקבוק יין, וכעת מסתפק אם יש איסור של לא

הרב יוסף חטאב זצ"ל

רב בית הכנסת "שאגת אריה", ביתר

סימן ד

דרשה לפני תפילת הנהיגה

יום ידרושון, ישאלוני משפטי צדק, קרבת אלקים יחפצון. למה צמנו ולא ראית, ענינו נפשנו ולא תדע, הן ביום צומכם תמצאו חפץ. הן לריב ומצה תצומו, ולהכות באגרוף רשע, לא תצומו כיום להשמיע במרום קולכם. הלא זה צום אבחרהו, פתח חרצובות רשע, התר אגודות מוטה וגו'. אז

קראנו *בהפטרה בשחרית: קרא בגרון אל תחשוך כשופר הרם קולך, והגד לעמי פשעם ולבית יעקב חטאתם. ואותי יום

* נמסר בביהכ"נ "שאגת אריה", יום הכיפורים התשע"ו. יה"ר שיהיו הדברים לעילוי נשמתו, נלב"ע י"ז בתמוז תשע"ו.

הים הולך וסוער. ויאמר אליהם שאוני והטילוני אל הים וישתוק הים מעליכם, כי יודע אני כי בשלי הסער הגדול הזה עליכם. וישאו את יונה ויטילוהו אל הים ויעמוד הים מזעפו. וימן ה' דג גדול לבלוע את יונה ויהי יונה במעי הדג שלשה ימים ושלשה לילות.

והדברים מתמיהים, הלא ידע יונה שכל הסער הזה הוא על אשר לא הלך בשליחות ה' אל נינוה, וא"כ מדוע הסתכן בהטלתו אל הים הסוער, היה לו לקבל על עצמו ללכת בשליחות ה' והיה ניצול מכל סכנה.

ואפי' אחר שזימן ה' דג גדול והיה יונה כלוא במעיו שלשה ימים ושלשה לילות, עדיין לא קיבל עליו ללכת, עד שהקיא הדג ובלעתו הדגה שהיתה מלאה עוברים והיה שם בדוחק, ורק אז נתן לבו להתפלל (כמבואר ברש"י על פסוק ויתפלל יונה אל ה' אלקיו ממעי הדגה), ואח"כ קיבל על עצמו ללכת אל נינוה. אין המקרא הזה אומר אלא דרשני.

והנה להתבאר לעיל מיושבים הדברים. כי יונה הנביא אדם גדול היה, והיה מכיר בכוחות נפשו כי גם אם יקבל על עצמו בשעת הסכנה ללכת, לא יעמוד בכך לאחר שתחלוף הסכנה, ונמצא מכוב בבוראו כפרעה בשעתו (להבדיל), ולא ההין לעשות כן, ורק אחרי שהוטל אל הים והיה במעי הדג ואח"כ במעי הדגה הסכימו לבו ודעתו ללכת באמת בשליחות ה'. וכשאנו לעצמנו, בודאי חובתנו לעשות תשובה ביום הכפורים מכל חטא ופשע, ולרצות בכל מאודנו שלא לשוב לכסלה. אבל מכיון שהאדם אדם הוא ולא מלאך, ואינו יכול לשנות את הרגליו בבת אחת ולהחזיק בזה, על כן לימדנו רבותינו בעלי המוסר שהדרך להחזיק בדרך העולה בית קל היא על ידי קבלת קבלה אחת קטנה והחלטית, בדבר שהאדם טעון תיקון, ובאופן שיוכל לעמוד בה, ועל ידי כך יחזיק בדרך עליה, ומשנה לשנה ומזמן לזמן יתקן מעשיו עוד ועוד.

ויה"ר שנחתם כולנו לחיים טובים ולשלום. אמן
כן יהי רצון. תזכו לשנים רבות טובות ונעימות.

יבקע כשחר אורך, וארוכתך מהרה תצמח, והלך לפניך צדקך, כבוד ה' יאספק. אז תקרא וה' יענה, תשוע ויאמר הנני, אם תסיר מתוכך מוטה, שלח אצבע ודבר און. אז תתענג על ה' וגו'. ע"כ הפסוקים (בדילוג) ישעיה נח.

והשאלה נשאלת: וכי לא ידעו עם ישראל בדור הנביאים שאין די בצום בלבד בלי תשובה, ומה חידש להם הנביא ישעיה?

ועל כן נראה לפרש, שבודאי ביום הצום עצמו בהיותם מתאספים בבתי כנסיות לתפילה מצטערים הם על עוונותיהם, אבל אינם מחפשים עצות בנפשותם איך לא ישובו לכסלה לאחר הצום. ואכן, כאשר עובר הצום וחולפת אורת התשובה, הם שבים בדיוק לדרכיהם הרעים כבתחילה.

ואמנם לכל תשובה תימצא סליחה, אבל אין די בה כדי להושיעם מכל צרותיהם ושיתקיימו בהם כל שש עשרה הברכות הכתובות בפסוקים, ושיתענגו על ה' כי פי ה' דיבר.

אמרו רבותינו (קידושין מט:): שהמקדש אשה ע"מ שאני צדיק, [וי"ג צדיק גמור], אפי' רשע גמור מקודשת (מספק), שמא הרהר תשובה בלבו ועי"ז נעשה צדיק, וא"כ יש לשאול למה לנו לומר סליחות במשך 40 יום מר"ח אלול, ועוד ביום הכיפורים עצמו אנו מתוודים עשרה וידויים, הלא ביום הכפורים הקדוש אנו מתחרטים חרטה גמורה וגורמים אומר בליבנו שלא לשוב עוד לכסלה ובזה די.

אבל התשובה היא כמתבאר, כי ביום הכפורים מתעלים אנו לדרגה גבוהה ומאסים בחטא, אבל לכשיצא הצום הלא נשוב לימי החול ולא נחזיק מעמד, ועל כן על ידי אמירת הסליחות מר"ח אלול, וביום הכפורים ביתר שאת, סללו לנו רבותינו מסילות לליבנו להחזיק בתשובה גם בימי החול, עד שנזכה שיעיד עלינו יודע תעלומות שלא נשוב עוד לכסלה.

במנחה קראנו את הפטרת יונה. שם כתוב: ויאמרו אליו מה נעשה לך וישתוק הים מעלינו כי

הרב מאיר מאזוז שליט"א

ראש ישיבת "כסא רחמים"

סימן ה

לדמותו של הגאון ר' אליהו מזויילנא (הגר"א)

[מיוחד ליומא דהילולא - מתוך ספר "מגדולי ישראל" שיראה אור בקרוב בעז"ה]

נולד א' דפסח הת"פ. נסתלק י"ט תשרי תקנ"ח¹.

"...עד אשר בקע כשחר אור ישראל וקדושו, הגאון החסיד נ"ע, צופה כל תעלומות החכמה בכל מדע, וכל סתום לא עממוהו, ויִשַּׁח כל משכיל במדעים, ויִשְׁפֹּל כל חכם הרזים, מפני גדולתו והדר גאונו, וכי ידו בכל משלה. ולבוא עד קצה תבונתו, נלאו כל חכמי לב" (עליוס אליהו, דפוס ראשון, דף י"ז ע"ב).

ורפרוף, ללא חדירה לתוכיות הדברים. מאידך, החריפות הקיצונית עלולה להיות עקמימות נלווה ושקר מוחלט. מעטים הם שמיזגו בקרבם שתי השיטות גם יחד. בין הראשונים יש לציין את הרמב"ן והרא"ש. הראשון – יליד ספרד שהושפע הרבה משיטות חכמי צרפת בעלי התוספות, וחולק להם כבוד רב בהקדמתו ל"דינא דגרמי", ובכל זאת עמד בשתי רגליו על קרקע הפשטות הספרדית. בחידושו ניכרת יותר מגמה פסקנית להסיק מסקנות ההלכה. ובכל מקום שדרך הפשט קרצה לו, ידע להסתפק אף בתירוצים דחוקים לכאורה, ובלבד שלא לזוז מהפשט (דוגמא אופיינית לך, דבריו בפרשת נח (בראשית ח' ד') בחשבון ימי המבול שלא כפירש"י שם, וכיוון לדעת תרגום יונתן ואבן עזרא שם. ובחידושו ליבמות (דף ק"ז ע"ב) כתב על דברי התוס' שם (גד"ה אי הכי) דמעיילי פילא בקופא דמחטא, וזה לא הגיע לכלל פירוש מעולם. ע"ש. ובחידושו לחולין בסוגית הנשר (חולין דף ס"ב) שלא כפירש"י ותוספות, על פי מחקר ובחינה בעופות).

האחרון – יליד אשכנז שנדד מפני הגזרות והשמדות לספרד בתקופת "תור הזהב" שלה, ונתקבל שם בסבר פנים יפות, ואחרי פטירת הרשב"א "החזיקו להרא"ש לרבם" (צמח יוסף אורח חיים סי' נ"א ורמ"ו). הרא"ש מיזג בחיבוריו את הפשטות הספרדית עם החריפות האשכנזית. פסקי הרא"ש הם העתקה כמעט מלשון רב אלפס בתוספת חידושי דינים והכרעות בסברא ישרה ומעמיקה. תוספי הרא"ש על הגמרא מצטיינים בבהירותם

כששאלתי² בילדותי בגיל שבע בערך את אבא מארי הגאון הקדוש ר' מצליח מאזוז זצ"ל: מי זה הגר"א? [כי ראיתיו מוזכר בהקדמת שו"ת ישמח לבב לאחד מחכמי מרוקו, יחד עם הרמב"ם, לתהלה ולשם ולתפארת], ענה בסגנון האופייני לו: "הגר"א – חזר על התלמוד מיליון פעם!".

עצם הופעתו של הגר"א בדורות האחרונים, היא עדות חיה לכל באי עולם, שהשכינה שורה בישראל. בו נתקיימו דברי התנא (אבות פ"ו מ"א): "כל העוסק בתורה לשמה זוכה לדברים הרבה, ולא עוד אלא שכל העולם כלו כדאי הוא לו".

מה היא "בקיעת השחר" של הגר"א?

שתי שיטות היו מאז ועד היום בלימוד התורה: שיטת הפשטות ושיטת הפלפול. רוב חכמי ספרד כתבו ספריהם בעיון ישר ופשטי, ורוב חכמי אשכנז נטו אחר הפלפול והחריפות. שתי השיטות, בהיפרדן אשה מרעותה, עלולות להתפתח לנתיב מסוכן: הפשטות יכולה להיות גובלת עם שטחיות

¹ ואפשר לרמוז בכתוב (איוז ל' כ"ה) עגמה נפשי לאביו. עגמה נפשי בגימטריא תקנ"ח, לאביון אותיות בוילנא. א"נ ברוך חכם הרזים בגימטריא תקנ"ח, שהיה הגר"א ז"ל שקול כששים רבוא וראוי לברך עליו ברוך חכם הרזים (עיין צרכי דף נ"ט סע"ב). וגם "לכבוד חמדת לבבי" (אליהו הנביא) בגימטריא תקנ"ח.

² הערת המערכת: מאמר זה מתוך הספר החדש "מגדולי ישראל" (ג' כרכים), שעומד לראות-אור בימים אלו. ניתן להשיג בטל': 050-273-8858. תודתנו לר' הראל זנזורי הי"ו על מסירת הדברים לרגל יומא דהילולא

(דרכי חניכיה), אולי אמצא מזוהר לאשתי נ"ע שהיתה עקרה עד אז, ובידי ספר "מעשה טוביה" להחכם הרופא ר' טוביה הכהן ז"ל (וינצ'א ספ"ז) שלקחתיו בהשאלה מהרב שמחה צירקין ז"ל. עברתי עליו במונית אגב אורחא, וראיתי בחלק "עולם הגלגלים" בתחילתו שני דרושים ארוכים למר אביו ז"ל. ובתחילת דרוש ב' הובא מדרש מופלא ותמוה מבעל העקידה פרשת פקודי, וזה לשונו: אמר ר' יעקב בן ר' יוסי, למה נאמר ה' אהבתי מעון ביתך ומקום משכן כבודך וגו' מפני שהוא שקול כנגד בריאת העולם. במשכן כתיב ועשית יריעות בבריאת עולם נאמר הנוטה כדוק שמים נוטה שמים כיריעה במשכן נאמר והבדילה הפרוכת. בבריאת עולם יהי רקיע בתוך המים ויהי מבדיל במשכן ועשית כיור נחשת. בבריאת עולם יקוו המים במשכן ועשית את מנורת המאור. בבריאת עולם יהי מאורות במשכן והיו הכרובים פורשי כנפים. בבריאת עולם ועוף יעופף על הארץ על פני רקיע השמים וגו' במשכן כתיב ואתה הקרב אליך. בבריאת עולם ויברא אלקים את האדם במשכן ותכל כל עבודת אהל מועד. בבריאת עולם ויכולו השמים והארץ במשכן ויברך אותם משה, בבריאת עולם ויברך אלקים את יום השביעי וגו' במשכן ויקדש אותו ואת כל כליו. בבריאת עולם ויקדש אותו כי בו שבת, ולכך נזכר ששת ימים תיעשה מלאכה קחו מאתכם תרומה לה' להודיעך שמלאכת המשכן כנגד בריאת העולם. ע"כ. ועל זה כתב המחבר לתמוה וזה לשונו: והנה אין צורך להעיר הקושיות בזה המאמר כי כולו מוקשה הוא מרישא עד סיפא, כי מה שייכות יש אל כיור הנחשת לרקיע בתוך המים, גם למנורת המאור אל מאמר יקוו המים, גם הכרובים אל מאמר יהי מאורות וכו'. והאריך שם בהרכבות מחודדות מעשה צעצועים נפלאים לקשר מאמרי המדרש הנ"ל איש אל אחיו. ואני בעניי תוך כדי הנאה מעריבות הרכבותיו וחידודיו, הרשיתי לעצמי לשאול: היתכן שחכמי המדרש המתנינו אלף שנה ויותר עד שיבוא אביו של הרב מעשה טוביה ויבאר דבריהם באריכות כל כך? ושמתי לבי לחזור שוב על לשון המדרש, וראיתי שבמחכ"ת צלל במים

ובהגיגונם שכם אחד על תוספות אחרים, ובמקומות רבים דברי התוספות שלפנינו בגמרא מקוצרים או נפלו בהם טעיות סופר, והמפרשים מתקשים בהם וילאו למצוא הפתח, וכשנפתח תוספי הרא"ש על המקום הכל בהיר ומחזור (להוציא הנהוג ציטוטים צימיו לפענח דברי המוס' מתוך ספרי המאירי. והתווכחתי וזה עם חכם אחד ואמרתי לו שרצנו המאירי שאז ממעיינות אחרים, מחכמי ספרד ופרוץנא, ואין להניח את המוס' והמאירי תחת חופה אחת. ואכ"מ). בשו"ת הרא"ש (כלל נ"ה סי' ט') כותב: תהלות לאל חנני אלקים ויש לי כל בסברא אמייתית וכו' ככל חכמי ספרד. ע"ש.

בין האחרונים יש לציין את הגאון בעל "חכם צבי". למד בנעוריו כמה שנים בישיבות חכמי ספרד בשאלוניקי, וספרו שו"ת חכם צבי נפלא מאד ביושר עיונו וגם בצחות לשונו, חזון בלתי-נפרץ בספרי חכמי אשכנז בימים ההם. הרב חיד"א בשם הגדולים מלא התפעלות לנוכח ספרו של החכם צבי, ובמקום אחר כותב עליו "איתחזי לן אריא" (שיורי נרכה יו"ד סי' קי"ח סק"ז).

לדאבון לב, לא נמשכה שיטת המיזוג הנ"ל לדורות (פרט ליחיד סגולה), ובארצות אשכנז הלכה שיטת הפלפול הקיצונית ונתחדדה. ראה למשל בהקדמת הגאון בעל סדר הדורות, שכותב על גדול אחד בדורו, שבנה "בנין הורדוס, בבור ודות", ועשה פלפול שלם מתוך חסרון ידיעה בפסוקי התורה פרשת בראשית. כן במערכת ספרים (אומ הלמד) כותב על ספר מסוים, שכמעט כל מה שכתב "הוא שקר גמור". צווחו על כך עוד כמה גדולי ישראל: מהר"ל מפראג, השל"ה, הרב חוות יאיר (ראה נמשכותיו סימן קכ"ד וקכ"ה), ועוד. אבל עולם כמנהגו נוהג. ומוסרים בשם הבעש"ט שאמר, כי מדת הדין קטרגה לפני הקב"ה לבטל את התורה שבעל פה ח"ו, באומרה שיש איזה תלמידי חכמים הבודים הקדמות מלבם ומיישבים בהם מדרשים ופסוקים וזה איסור גמור ומחריב עולמות וכו' (כן פורט יוסף להרש"ג ר' יוסף צרני ז"ל, ח"א דף ס"ג ע"ד. ואכן הקטרוג פעל משהו, ונשרף התלמוד נשנת תקי"ט כידוע).

והנה דוגמא אופיינית, ובדידי הוה עובדא: בשנת תשכ"ו נסעתי למעיינות הרפואה בעיר אלחאממה

שקידה – מיעוט שינה, מיעוט שיחה ומיעוט דרך ארץ. מגיל בר מצוה והלאה ישן רק שתי שעות ביממה (כעדות נזיר בהקדמה לש"ע א"ח). בימינו (נשנת המשלה) פורסם שגילו הרופאים, שמספיק לאדם בריא לישון רק שעתיים ביממה, והנה כבר קדמם הגר"א ז"ל מלפני כמאתים שנה, ואף קיים זאת הלכה למעשה ששים וחמש שנה תמימות, ולא השפיע על מצב בריאותו. לפי הנראה מכותבי תולדותיו, מעולם לא קרא לרופא הביתה, כדברי הרמב"ן (ויקרא כ"ו י"א) "מה לרופאים בבית עושי רצון השם?", רק בסוף ימיו סמוך לגבורות כשהתרופפו כוחותיו, היה קורא לרופא מובהק... המגיד מדובנא ז"ל, למען ישעשע אותו במשלים וחידושים נאים, ושב ורפא לו. ביום היה לומד הגר"א לאור הנר כשתריסי החלונות מוגפים, שלא יטרדוהו עוברים ושבים אף לשניה אחת. מסופר שבליל יום-הכפורים היה הגר"א מונה וסופר את רגעיו מכל השנה, לראות כמה מהם בזכו לבטלה, והנה נתקבצו לו כל הדקות והרגעים כדי שלש שעות (כ"ח דקה ליום נמוגה), והיה מכה על לבו בדמעות שליש ומתוודה: "על חטא שחטאתי לפניך בביטול תורה..."

תפיסה – תפיסתו מהירה מאד ודייקנית עד להשתוממות. לפי עדות אחת, למד בגיל י"א שנה בלילה אחד שתי מסכתות, זבחים ומנחות, במהירות של חמשים דף לשתי שעות ובהבנה טובה (ועיין עירובין דף נ"ג ע"ב עלן נערה אחרונה אחרונה עירנית והנעירותו, ונרש"י שם למד פירושא). בביאורו על הש"ע רואים איך בודק "בדוקין שבעין" את לשון מרן ז"ל, ומעיר על הרגשות דקות מבחינה לשונית ועניינית, בדברים שמפרשי הש"ע שקדמוהו לרוב פשיטותם עברו עליהם ולא הרגישו בהם (ראה למשל ציאוורו לא"ח סי' כ"ז סק"ט וסי' רמ"ו סק"ג, ועוד. וע"ע נש"ח ח"ט מללס ח"ד סוסי מ"ו). והנה דוגמא: כולנו אומרים פסוק אשרי יושבי ביתך לפני תהלה לדוד, ג' פעמים ביום, ובאמת פסוק זה לא נמצא בתהלים (קמ"ה) לפני תהלה לדוד, רק אנו לוקחים אותו ממזמור פ"ד. מה המקור לזה? התוס' (נרכות דף ל"ב ע"ב) כותבים: "תיקנו לומר זה הפסוק קודם תהלה לדוד". מי תיקנו? בא הגר"א והראה מפורש שכבר

אדירים וטעה בפסוק המאמרים. וכך צריך להיות פיסוק המדרש:

במשכן כתיב ועשית יריעות, בבריאת עולם נאמר הנוטה כדוק שמים, נוטה שמים כיריעה. במשכן נאמר והבדילה הפרוכת, בבריאת עולם יהי רקיע וגו' ויהי מבדיל. במשכן ועשית כיור נחשת, בבריאת עולם יקוו המים. במשכן ועשית את מנורת המאור, בבריאת עולם יהי מאורות. במשכן והיו הכרובים פורשי כנפים, בבריאת עולם ועוף יעופף על הארץ על פני רקיע השמים. במשכן ואתה הקרב אליך (א"ח אה"ק), בבריאת עולם ויברא אלקים את האדם. במשכן ותכל, בבריאת עולם ויכולו. במשכן ויברך אותם משה, בבריאת עולם ויברך אלקים את יום השביעי. במשכן ויקדש אותו ואת כל כליו, בבריאת עולם ויקדש אותו.

והרי הוא כמבואר, פשוט וישר, ואין צורך לפירוש כלל (ואחר זמן רב מלמדי און לי צילקוט שמעוני ר"ש פרשת נהעלותך, ונמדרש רבה פ' נשא (פ"ב אות ט"ו). וע"ע תנחומא פקודי (ס' ז'), ורבנו בחיי ר"פ פקודי. ע"ש). אלא שמר אביו של בעל מעשה טוביה זצ"ל במחכ"ת מרוב חפצו לפלפל, פיסק המדרש בטעות לפום ריהטא, וניתח אותו "שלא בדרא דאוני" ויצא לו מה שיצא.

הגר"א, שנולד ביום א' דפסח (יום אחד אחר יום הולדת הרמז"ס: י"ד ניסן) נשלח ממרום בהשגחה פרטית להחזיר העיון הישר והאמיתי לאיתנו. כבר בגיל שש שנים פסק מללמוד אצל רב, שלא יזין את שכלו מדרכי חריפות קיצוניים של בני דורו. בגיל שבע היה לו שכל חריף מאד, ונמצא בידיו פלפול יפה אף נעים שחידש בגיל זה (נדפס נשנות אליהו פ"א דנרכות). אך לא לכך נוצר, כי אם למצוא בעומק פלפולו וחריפותו את נקודת-האמת המרכזית, ובשבילה התמסר והתייגע זמן רב. על משנה אחת במסכת כלאים נאמר, שיגע עליה "משך זמן שיכול לגמור חצי ש"ס בבלי, והמציא שיטה אמיתית".

במה כחו של הגר"א גדול? בשקידה נפלאה, תפיסה מהירה, חתירה לקראת האמת, העמקה ישרה, והעמדת תלמידים.

ווילנא שס נשס רוו"ה). בזה יובנו גם סתירות שנמצאו בחיבורי הגר"א, שבספר אחד מגיה ובספר אחר מעמיד גירסת הספרים. ואין פלא: מעיין המתגבר שכמותו אי-אפשר שיעמוד תמיד על סברא אחת.

"למה לכם רוב פלפולים, יאמר הגאון נ"ע, הפפכם! טרם שאבתם בששון ממעיני התלמוד לרויה, וטרם תחזיקו בשתי ידיכם בעץ החיים בפוסקים, והנה לפניכם יבש המעין ונקצץ האילן ומביאים בכורי הפלפול ואין קוראים בתורה, ולא כיוונו לבם לדעת דבר אמת לאמתו" (עליות אליהו דף י"ט ע"א). לתלמידו הרב צבי הירש שהפליא לפניו את הספר "אורים ותומים" ופלפוליו הנפלאים, אמר הגר"א: דע לך, כשלומדים על אופן זה יוכל האדם לטעות בעצמו, אחרי שבכל יום ויום ניתוסף לו חידוד על חידוד, ויכול לחשוב שהוא גדל והולך, ויכול לבוא לידי גסות הרוח להתגאות בחריפותו, ולהעריך עצמו כדאי לדבר נגד המחברים הראשונים ז"ל. אבל כשלומדים תורה על דרך עיון האמיתי כדרך הראשונים ז"ל, אזי מרגילין כל יום להכיר פחיתות ערכנו נגד הראשונים ז"ל, שמה שאנו מתייגעין זמן הרבה מוצאים אנו אחר כך שרש"י או שארי הראשונים ז"ל הרגישו בזה ותירצוהו לפי דרכם בקדש במלים קצרות (עליות אליהו הערה ע"ז). לפני הופעת הגר"א היתה סיומת רגילה אצל המפרשים: "ודו"ק כי הוא חריף", וכיוצא. אחרי הגר"א התחילו לכתוב: "ונכון בס"ד, וזה אמת". בלי הגר"א אין לתאר כלל את הופעתם של הרש"ש, מהר"ץ חיות, המלבי"ם, ועוד.

הערכת הגר"א לדברי הראשונים מתבטאת באימרתו הידועה, שיש לשבת על טיפת דיו של רש"י שבעה נקיים³. דוגמא: בפירש"י ברכות (דף ד'

בימי קדמוני האמוראים נתקן זה. בגמרא (ברכות דף ד' ע"ג) איתא: "מפני מה לא נאמר נו"ן באשרי". פירושים מיותרים. [ועיין ניצוצי זוהר להרב ראובן מרגליות ז"ל פרשת משפטים (דף ק"ט ע"ג אות ח'), ובפרשת בהעלתך (דף קנ"ה ע"א אות ה'). ודבריו דחוקים]. פרופ' אחד בדורנו כתב על תפיסתו של הגר"א: "מוח שאין גבול לקליטתו". (ראיתי כן נספר "שי ליעה" וולפסצרג, נערך בשנת תשט"ו ומעלה).

חתירה לאמת והעמקה ישרה – לפעמים בשינוי אות אחת, מגלה הגר"א מקור לדברי רמב"ם תמוהים. דוגמא: בגמרא (נ"מ דף כ"ו ע"א) דשתיך טפי, הגר"א משער שלפני הרמב"ם היתה הגירסא דשתיך טפי, ובוזה מוצא מקור להלכה ברמב"ם (פט"ז מהלכות גזילה ואזיזה ה"ז). [ואפ"ל עוד שהרמב"ם גרס דשתיך טפי בנו"ן, מלשון יורד לשיתין]. עוד דוגמא להגהה קולעת: בפירוש המשנה להרמב"ם עירובין (סוף פרק ז') ור"א סובר וכו' הרוחב חמשים ושלש "ושליש אמה". התוי"ט נדחק הרבה לכוין החשבון והאריך, הגר"א הגיה "ושלש רבעי אמה". הגהתו מתבארת יפה עפ"ד הרש"ש שם בעירובין (דף כ"ג ע"ג) שהאריך להוכיח אותה בכמה שורות וכיוון להגהת הגר"א מדעתו (כנראה נימיו עוד לא נדפסה הגהת הגר"א הלז, כי כמה הגהות חדשות נוספו בש"ס ווילנא מכ"ק של הגר"א ממשי). בימינו זכינו לתרגום חדש ומדויק של פירוש המשנה להרמב"ם מן המקור הערבי, על ידי הרה"ג ר' יוסף קאפח זצ"ל, ונמצא שם כהגהת הגר"א והרש"ש. אכן, חכם עדיף מנביא.

לפעמים הגר"א הגיה ושוב חזר בו ומחק (כאה למשל בתוספתא פ"א דזבחים הגהת הגר"א אות מ"ג, וכן בברכות דף כ"ט סע"ג אחר שהגיה ותחזירני לזיתי לשלום, חזר ומחקו כמ"ש בחילופי גירסאות ע"פ כ"י בש"ס ווילנא שס). לפעמים מתקבל הרושם שאין ההגהה החלטית רק הצעת-תיקון, ואין זאת אומרת שהיא המלה האחרונה. כזו תיחשב ההגהה המפורסמת במסכת סופרים (פ"ו הלכה ז') ענאל יניאל וכו', שהיא השערה חריפה מאד, אבל קשה לקבל אותה כוודאית, כי לא שמענו מעולם סופרים וחכמי המסרה בשמות אלה ענאל יניאל ואלישמע, וחזותם מוכחת עליהם שהם אישים מהתנ"ך (וראה בש"ס

³ זה כתבתי מזכרונות שראיתי כן בספר שיחת חולין של ת"ח. וכעת אנכי הרוואה בספר הנ"ל (פ"ד) שכ"כ בשם חכם אחד, ולא בשם הגר"א כלל. ואחר שנים זכיתי למצוא אבידתי בהקדמת ספר בית ועד לחכמים (לר' אהרן היימן). ע"ש. ובתולדות הגר"א להרי"ל מימון ז"ל (עמוד נא) כתב שהגר"א נהג לומר שרש"י ישב על טיפת דיו שבעה נקיים. ושם (עמוד קנד) בשם ר' שלמה מווילקומיר תלמיד הגר"א שהיה רגיל לומר, על כל טיפת דיו של רש"י צריכים לשבת ז' נקיים כדי להבין את דברי קדשו. ע"ש. וע"ע בס' ברית יעקב סופר סי' א' (עמוד ז') שכ"כ החיד"א

הערה י"א). לרעיון מחודש זה, יש אסמכתא מפורשת בלשון רש"י ב"ק (דף ט' ע"ב) בד"ה כשהזיק חב המזיק, הא דרשינן ליה בריש פרקין וכו' וכשהזיק חב המזיק דרישא לא דרשינן ליה וכו'. ע"ש. כמדומה שזו פעם יחידית בש"ס שרש"י כותב לשון דרשה לגבי משנה (על פי רוב אומר: בגמרא מפרש, וכיוצא. ועיין בתענית דף י"ח סע"א רש"י ד"ה מה תלמוד לומר צהון וכו' וקא דריש לה וכו'. ויש לדחות, דמגלת תענית חסוזה כמקרא כמ"ש שם דף י"ב ע"א ד"ה צלו וכו' ודף ט"ו סע"ב ד"ה מגילת תענית. ע"ש). ועיין יבמות (דף ק"ו ע"א) הם דרשו מדרש כתובה וכו', ובב"מ (דף ק"ד ע"א) רבי מאיר היה דורש לשון הדיוט וכו', [וע"ע במנחות (דף ס"ה ע"א) שפותח דברים ודורשן ובפירש"י שם]. ע"ש. וכל שכן לשון משנה⁴. כמובן זה רק ליחידי סגולה, ולא כל הרוצה ליטול את השם לפרש נגד הגמרא יבוא ויטול (וראה בלור מורה שנה ו' ס' מ"ט). וראה עוד מה שכתב הגר"א באדרת אליהו ריש פרשת משפטים שצריך שידע פשוטו של תורה שידע החותם וכו'. ע"ש.

כגודל חכמתו של הגר"א בגנוי תורה בנגלה ובנסתר, כן רבה בקיאותו גם בשאר חכמות ומדעים, שבהם השתמש "לרקחות ולטבחות" לבאר צפוני התורה⁵. מסופר, כי בהיותו בן י"ב שנה ידע כל שבע החכמות "בתכלית הדקות והאימות". ונדפס ממנו ספר "איל משולש", ארבע מאות

ע"ב) בד"ה דאית ביה תרתי, דאתי באל"ף בי"ת ויש בו שבח הכנת מזון לכל חי. ע"כ. שתי המלים האחרונות "לכל חי" נראות שפת יתר. הגר"א גילה בהן כוונה עמוקה. הוקשה לרש"י – כך הוא מסביר – מה החשיבות במזמור אשרי, הלא נמצא גם מזמור אחר "אודה ה' בכל לבב" (תהלים קי"א) שיש בו גם כן שתי עדיפויות, מסודר על פי א"ב וגם מזוני יש בו "טרף נתן ליראיו"? ויתר שאת לו, שלא חסרה בו האות נו"ן כמו באשרי? ולכן דקדק רש"י דבאשרי נאמר ומשביע לכל חי רצון, הכנת מזון לכל חי, אבל שם נאמר טרף נתן ליראיו דוקא (שנות אליהו, מהר"ן חיות צרכות שם). ובספר אש דת לאדמו"ר מאו"רוב וצ"ל (חלק י"ד עמוד 35) פקפק בדברי הגר"א דמלשון הגמ' משמע שבא לאפוקי מהפסוק נותן לחם לכל בשר, ולפי זה צריך לפרש גם כוונת רש"י שבא לבאר עדיפותו של פסוק פותח את ידך יותר מפסוק נותן לחם וכו'. והאריך להסביר דלשון "לכל חי" כולל גם בעלי חיים ומלאכים ושרפים וכו' מה שאין כן לכל בשר. עש"ב. ואגב חורפיה לא דק, דא"כ למה הוצרכו בגמ' לתרץ דאית ביה תרתי, הוה להו לשנויי דהכא כתיב לכל חי והכא לכל בשר. ודברי הגר"א כפתור ופרח.

מרב חובתו של הגר"א לדרך הפשט, הרשה לעצמו לפרש לפעמים (במקום שאין נפקא מינה להלכה!) את המשנה בניגוד לפירוש האמוראים בגמרא. ואמר, כי ידע כל חסורי מחסרא שבש"ס דלא חסר כלל (ועיין צרעא מהימנא פרשת לו דף כ"ז ע"ב, וצנינוי זוהר שם אות י"ב), רק דרבנו הקדוש ס"ל כחד תנא ולדידיה לא חסרה המשנה כלל, והגמרא סוברת כתנאי אחרני, ולדידהו מוכרחים לומר חסורי מחסרא וכו'. ולא זו בלבד אלא שאמר כי גם במשנה יש פשט ודרוש כמו בתורה (מעלות הקולס

⁴ וע"ע בתוס' ביצה (דף ו' ע"ב) בד"ה השתא וכו' שכתבו בהדיא לשון דרשא ואם אינו ענין וייתור במשנה וז"ל: והתם מאי דרשי' מן הייתור וכו'. ע"ש. וע"ע בס' לחקר המדות כלל ופרט וכלל הנד"מ (עמוד 78). ובהר"ן ספ"ב דמגילה וז"ל: בריש ערכין דריש כולהו הכל דתלמודא ודריש להאי הכל וכו'. ע"ש. אבל העירו לי דכיון שמצינו ר"מ היה דורש לשון הדיוט וכו' על כרחך אין הכוונה הפך הפשט, אלא ר"ל מעיין ומדקדק בו ומחדש על פי זה חידושים להלכה.

⁵ שם משפחתו של הגר"א קרעמער (מנוני גלידיש). ורמז לדבר ועשית אותה קטרת רוקח מעשה רוקח (ר"מ קְרֶמֶר) ממולח טהור קדש (שמות ל' ל"ה), שהגר"א ז"ל היה חריף וממולח טהור וקדוש. ובא הרמז בשם משפחתו, שכמו שהחנווני מוכר כל מיני מאכלים ובשמים כך הגר"א היה בקי בכל מקצועות התורה ובכל החכמות. הגר"א ר"ת הכרעת גאונים ראשונים אחרונים, שיכול להכריע בין כלם.

בנחל קדומים (פרשת ואלא אות ד') ובשו"ת יוסף אומץ (ס' פ') וחיים שאל ח"א (ס' ע"א אות ג'). ע"ש. ובחיים שאל כתב שכל טיפת דיו של רש"י יושב עליה (רש"י ז' נקיים. ובזכרונותי רשום עוד בשם הנחל קדומים בראשית (י"ח ה') וז"ל: ויש להעיר על רש"י שמונה על טיפת דיו כחדל ז' נקיים. ע"כ. ואינני יודע אם הוא המקור הנ"ל וצ"ל פ' וירא במקום פ' וארא או דתיתי איתנהו. וכעת נח"ק אמ"א. וע' בס' אוצר המכתבים ח"א (סוסי שליט) שכתב שזה דרך גוזמא והלצה. עש"ב.

והנה סיפור מהגר"א: לאחד מנכבדי העיר שקלוב היתה בת יחידה שהשיאה לתלמיד חכם. כשנתיים אחרי החתונה עברה רוח קנאה על הבעל כלפי אשתו, ושני עדים באו והעידו שנתייחדה עם איש אחר. הבעל הגיש את דינו לפני הדיינים אשר נבוכו להוציא משפט. האשה מכחישה בכל תוקף, ואבי האשה צווח מרה כי שקר בפי העדים ורק מפני קנאה ושנאה משפחתית מוציאים לעז על בתו הכשרה. הציעו הדברים לפני הגר"א, וענה: "לא נביא אנכי ולא בן נביא אנכי, ולא אוכל לחוות דעתי כל זמן שלא שמעתי בעצמי את דברי העדים". החליט ר' יהושע צייטליש ז"ל הדיין בשקלוב, להזמין את העדים לוילנא להעיד בפני הגר"א. ושניהם, זה שלא בפני זה, חזרו על עדותם מלה במלה, כפי שהעידו בפני ר' יהושע. כשגמר העד השני את דבריו, עמד הגר"א על רגליו וצעק:

— עדי שקר הם! עדי שקר הם!

תלמידי הגר"א ור' יהושע שהיו באותו מעמד השתוממו, גם העדים נפלה עליהם אימתה ופחד, ומתוך רעדה הודו, כי אמנם על פי בקשת קרובי הבעל שהיתה בלבם טינא על האשה, מכרו את נשמתם בעד בצע כסף והוציאו דבת—שוא על בת ישראל חפה מפשע.

(פי' מערות חלולים. עין יוסף). ע"ש. ועל פי זה ניתן להבין הכתוב (תהלים ז' ז') בטרם הרים יולדו, ותחולל ארץ ותבל, שכינה בריאת העולם בלשון לידה [וזוה נרמז ג"כ בתורה אלה תולדות השמים והארץ בהבראם], לרמז למה שכתב הרמב"ם במורה נבוכים (פ"ג פ"ז) נגד הכופרים באמונה בחידוש העולם, והמשיל מענין העובר בבטן אמו שתנאי חייו וטבעו שונים לגמרי מאשר אחר הלידה, וסיים שהיא חומה גדולה בנייתה סביב התורה וכו'. ע"ש (והיא משוזה נלחם נגד הפוקרים מאז ועד היום. וראה בספר מצא למורה שכתב ושע"פ, פכ"ח). ומלת ותחולל מלשון ריקות וחלל כדברי הגר"א הנ"ל, והיינו שיצר הקב"ה חלל לבריאת העולם. [וע' בנפש החיים שער ג' דף ה' ע"ב]. והוא סוד הצמצום הידוע בכתבי האר"י ז"ל (אם כפשוטו, או דרך משל כדעת הרב שומר אמונים ז"ל והגר"ם מוואלוז'ין צנפ"ש חיים (שער ג' פ"ז והלאה) והגר"ח מבבל. ואכמ"ל). ותא חזי איך חכמת הדקדוק והחקירה והקבלה שלובות יחד, וליכא מידי דלא רמיזא באורייתא! [וע"ע מגילה דף ט"ו ע"א גבי ותתחלחל, ובפירש"י ומהרש"א בחידושי אגדות שם, וע"ע רש"י איוב (כ"ו ה') בד"ה יחוללו].

כללים באלגברה ובהנדסה עם פירוש (צממה מקומות הפירוש אינו מספיק, ויש שנפלו צפנים ט"ס, לדוגמא צסי' ר"ט אם הירח הוא צניקוד ממס וכו' הניחו המפרש צ"ע. ופשוט שז"ל צניקוד, רצונו לומר צחצי החדש שאז הוא רגע הניקוד ורחוק הירח מהשמש מאה ושמונים מעלות. ראוי למי שצקי צממה זו שיכתוב ציאור רחצ לדברי הגר"א לעזור לצני מורה שלא יטרכו לשאוב מצורות נשצרים. ועוצדא ידענא צמ"ח אחד שקצע לעצמו ללמוד דף היומי, וכשהגיע למסכת עירובין הפסיק ללמוד מפני חוסר הצנה).

הגר"א היה גאון גם בחכמת הדקדוק. ומעידני עלי שמים וארץ, כי עד גיל י"ז שנה לא למדתי דקדוק הפעלים על בוריים, רק כללי התנועות והשואים ובג"ד כפ"ת וכו'. בפותחי ספר דקדוק וראיתי טבלאות בפעלים וגזרות ובנינים ויוצאים מן הכלל וכו' הייתי נרתע לאחור, עד שקיבלתי בשנת התשכ"ג (צ"השאלה) מר' יוסף יצחק פינסון הי"ו ספר משנת הגר"א (כללי דקדוק עם ציאור רחצ מהרה"ג ר' אריה ל"צ גורדון ז"ל, והוא מח"ס "עיון תפלה" באור המפלות) ומצאתי את המשפט המופלא הבא: "לשון הקדש נחלקת לשני פעלים, וכל פעל לשש גזרות, וכל אחת לשבעה בנינים, וכל אחד לששה זמנים, וכל אחד לשני מינים, וכל אחד לשני מספרים, וכל אחד לשלשה גופים, ולכל גוף דבור מיוחד". בזה כלל את הכל במלים קצרות⁶, ותוך כדי העתקה מהספר פסקי פסקי במשך חדש ימים למדתי בס"ד. וראיתי שכן דרכו של הגאון בכל התורה כולה, לשנות בדרך קצרה וסלולה כוללת וישרה, כמו בכללי טומאות וטהרות להגר"א בריש סדר טהרות, ועוד ועוד⁸.

⁶ והתחיל בזה האברך המנוח ר' אבינועם סולימאני ז"ל על ג' פרקים ראשונים מס' איל משולש, ונלב"ע.

⁷ אחרי שנים רבות (א"י המסע"ד) ראיתי שהגר"א לקח זה מספר הבחור בתחלתו. ע"ש. ואליהו אליהו לא פסיק טעמא בגוייהו.

⁸ ועיין באדרת אליהו להגר"א פרשת האזינו (ל"ב י"ח): צור ילדך תשי, זה האב, מחוללך, זו האם שבחללה נוצר הולד, כמ"ש (ישעיה נ"א א') הביטו אל צור חוצבתם ואל מקבת בור נוקרתם [הביטו אל אברהם אביכם ואל שרה תחוללכם], ואע"פ שהאב והאם הם הסיבה, אבל סיבה הראשונה הוא הקב"ה וכו'. ע"ש. וע' בתנחומא (פרשת נשא אות ה'): מהו אל מחוללך, שעשה אותך מחילים

רעהו מקודם. וזהו דקדוק לשון המשנה – "אם נמצאו דבריהם מכוונים", כלומר אם אנו ממצים את עומק עדותם ומוצאים כי תמצית דבריהם מכוונים ותוכן אחד לשניהם, נוכל לסמוך על עדותם. במעשה שלפנינו ראיתי, כי לא רק תוכן אחד לעדותם אלא גם שפה אחת לשניהם. ומוזה התברר לי כי שיננו מראש את עדותם בינם לבין עצמם והמה בדאים. וכדי לאשר את דעתי, התחלתי לצעוק "עדי שקר הם", ורמאים אלה רעדה אחזתם, ומיהרו להודות על האמת (לפי ספר הגר"א, עמוד מג-מז).

אחר החיפוש מתברר, שמקור דברי הגר"א בירושלמי סנהדרין (פ"ג ה"ה ופ"ד ה"א) והביאו הרא"ש פרק זה בורר (סימן ל"ז): רבא (נ"א רז הונא) כד הוה חמי סהדי מכוונא הוה חקר, כד הוה חמי סהדי הכי והכי הוה מכוין. וכן נפסק להלכה בטוש"ע ח"מ (סי' כ"ט ס"ז): אם העדים אומרים עדותן מכוונת בלשון אחת ממש, יש לחוש שמשקרים ובעצה אחת כיוונו לשונם, וצריך לחקור ולדרוש אותם. ע"כ⁹. חידושו של הגר"א היה בזה, שכיוון את השעה בדיוק לצוות "עדי שקר הם" עד שחשבו העדים שדבריו כמפי נבואה ונשברו והודו, וגדולה מזו: שגילה מקור לדברי הירושלמי מתוך ייתור מלה אחת במשנה.

תלמידו הגדול של הגר"א, הגאון ר' חיים מוואלווין ז"ל, יסד ישיבה לתפארת שנתקיימה ברוסיה משך תשעים שנה בערך. ממנה יצאו גדולי תורה וחכמה וראשי ישיבות, שהפיצו תורת הגר"א בעולם. הם הצטיינו באהבת התורה, בשקידה עצומה על דלתותיה ובחיי מוסר טהורים ונקיים. עד היום יש לנו ללמוד הרבה משיטת העיון הישר של הגר"א לאמיתה של תורה, ויורנו מדרכיו ונלכה באורחותיו...

כשעזבו העדים את בית המדרש, פנה רבי יהושע אל הגר"א ואמר לו: ילמדני רבי ומורי, איך הכיר לדעת כי עדי שקר הם?

השיבו הגר"א: משנה אני יודע: "כיצד בודקים את העדים? היו מכניסים אותם ומשיירים את הגדול שבהם וכו', ואחר כך מכניסים את השני ובודקים אותו, אם נמצאו דבריהם מכוונים..." (סנהדרין דף כ"ט ע"א). לכאורה מלת נמצאו מיותרת. אלא כאן לימדנו רבנו הקדוש פרק בתורת-הנפש של האדם. כלל גדול הוא, שאין שני בני אדם מדברים בסגנון אחד, וכששני אנשים מספרים עובדה אחת, מוכרח שכל אחד יספר הדבר בלשון אחרת, איש איש וסגנונו, אבל העיקר הוא כי תוכן הסיפור שווה ומכוון אצל שניהם יחד. ואולם אם דברי שניהם מכוונים גם בתוכן וגם בסגנון, יש מקום ברור לחשוד כי בדו את הדברים מלבם ונדברו איש אל

עיונים בתולדות גדולי ישראל ושיטתם בהלכה ובלימוד מהראשונים ועד אחרוני זמננו

ספרו החדש של מרן ראש הישיבה שליט"א

מגדולי ישראל

עיונים בתולדות גדולי ישראל ושיטתם בהלכה ובלימוד מהראשונים ועד אחרוני זמננו

חלק ראשון

נ י ת דן ל ה ש י ג :
050-4158565

⁹ וע"ע למהרש"א בחידושי אגדות סנהדרין (דף פ"ט ע"א) ובשו"ת הרמ"א (סי' י"ז) בד"ה ומעתה אומר וכו'. ע"ש. [ובס' אסף המזכיר, ערך "נמצאו דבריהם מכוונים". הראל].

הרב יעקב שכנזי

מח"ס "טהרת יעקב", ועוד
מו"ץ "העדה החרדית" הספרדית
ירושלים

סימן ו

פנינים ופרפראות לימי התשובה ולמועדי תשרי

❖ ימי רצון * ❖

"וְאַתָּנָפֶל לִפְנֵי ה' פְּרֹאשְׁנָה אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לַיְלָה לֶחֶם לֹא אֲכָלְתִּי וּמַיִם לֹא שָׁתִיתִי עַל כָּל חַטָּאתְכֶם אֲשֶׁר חָטַאתֶם לַעֲשׂוֹת הָרַע בְּעֵינֵי ה' לְהַכְעִיסוֹ" (דברים ט, יח). ...עשה עוד מ' יום, נמצאו כלים ביוה"כ, בו ביום נתרצה הקב"ה לישראל בשמחה וא"ל למשה "סלחתי כדברך" (רש"י)

נמצא דברי פסוק זה מכוונים על ארבעים יום של אלול עד יוה"כ פ, שעליהם אמרו חז"ל שהם ימי תשובה ורחמים וסליחות. ואפשר לתת לזה רמז בפס' שלנו, במילים "לא אכלתי ומים לא" - ר"ת אלו"ל. ומילת "שתיתי" - ר"ת: שומע תשובת ישראל תפילתם יענה.

❖ מאה ואחד קולות ❖

"אֲשֶׁר־יִהְיֶה יוֹדְעֵי תְרוּעָה ה' בְּאוֹר פָּנֶיךָ יִהְיֶה כִּי־וְ" (תהלים פט, טו). "כָּל הָעַמִּים תִּקְעוּ כָף הָרִיעוּ לְאֱלֹהִים בְּקוֹל רָנָה" (תהלים מז, ז)

שמעתי מהג"ר משה צדקה שליט"א ביום ר"ה תשנ"ז חידוש, שידוע שאנו תוקעים מאה ואחד (101) קולות בראש השנה, אחד מהם כנגד מאה יבבות של אִם סיסרא, לבטל כוחות הטומאה. והתקיעה האחרונה, כדי לבלבל את השטן.

ואמר הרב, שיש רמז למספר זה בפסוק, שהרי מילת "יודעי" בגימ' מאה (100), ועם הכולל (המזה ענמה) מאה ואחת (101). שהכולל רומז לתרועה גדולה שעושים בסוף התפילה שהיא נפרדת משאר סדר התקיעות בפסוק. וכן בפסוק: "כל העמים תקעו כף" (מז, ז), כ"ף בגימטריא מאה ואחד (עס הכולל). ודפח"ח.

❖ תקע בשופר גדול לחרותינו ❖

רבי לוי יצחק מברדיטשוב זיע"א היה כידוע סגורן של ישראל. פעם אחת ראש השנה לאחר שנתן דרשה קודם התקיעות, החזיר פעמיו להיכל והחל מתייפח בבכי קורע לב.

הקהל המופתע שהמתין לרב אף הוא התייפח בבכי, אך איש לא ידע מה הסיבה לבכיו של הרב.

לפתע התעשת הרב ופנה לבורא עולם, כבן המתחטא על אביו: "רבנו של עולם, ציותה אותנו בתורתך ציווי אחד בלבד לתקוע בשופר, יכולנו לצאת ידי חובה בתשע תקיעות, אך אנחנו תקענו מאה ואחד תקיעות בשביל ציווי קטן שציותנו. ולא אנחנו בלבד אלא כל קהילה וקהילה בעולם, ולא שנה אחת בלבד אלא זה כמה אלפי שנים. אם כן, רבנו של עולם, כל כך הרבה תקיעות תקעו לכבודך, ואין אנחנו מבקשים ממך אלא תקיעה אחת בלבד - "תקע בשופר גדול לחרותנו". ופרץ שוב בבכי.

* לקט נבחר בעניני דיומא, מתוך הספר החדש "קול יעקב" אשר עומד לראות אור בקרוב, בו הובאו חידושים פנינים ופרפראות על התורה, נ"ך, חידושי מסכתות, דרשות וחידושים לשמחות ולמועדי ישראל. גם לרבות רעיונות וסיפורי מעשיות בעיקר ממה ששמע הרב המחבר ממו"ר חמיו - הגה"צ רבינו יהודה צדקה זצ"ל, ובתוספת חידושים נפלאים ששמע הרהמ"ח מפי גיסו - מו"ר הגר"מ צדקה שליט"א ראש ישיבת "פורת יוסף". וכפי שיראה הרואה. **המערכת.**

ניתן להשיג בבית הרב המחבר, רח' שמעון רוקח 25, ירושלים. או בטל': 052-7627625, 02-5828062.

✽ פיתוי היצר ✽

"וַתֵּרֶאוּ אֶת שְׁקוּצֵיהֶם וְאֵת גִּלְלֵיהֶם עַץ וְאֶבֶן כֶּסֶף וְזָהָב אֲשֶׁר עִמָּהֶם: (דברים כט, טז)

שמעתי מהג"ר משה צדקה שאמר כי דרך אדם שחוטא, שבתחילה הוא מזועזע ממה שעשה ומואס בעבירה, אבל אם חלילה שונה בה הרי הוא מתקרב אליה עד שלא נראית בעיניו לעון כלל.

וזה רמוז בפס' – "וַתֵּרֶאוּ אֶת שְׁקוּצֵיהֶם" שבתחילה העבירה משוקצת בעיניו, ואח"כ "וְאֵת גִּלְלֵיהֶם", כמו גלל של בהמה, שאדם מתרחק ממנו אבל לא משקץ אותו. ואח"כ מתקרב יותר ונעשה בעיניו ל"עץ ואבן". ולבסוף נעשית העבירה בעיניו ל"כסף וזהב".

✽ הנסתרות לה' ✽

"מֵאֵת ה' הִיָּתָה זֹאת הִיא נִפְלְאוֹת בְּעֵינֵינוּ" (תהלים קיט, כג)

אדם עובר לפעמים מצבים קשים ויסורים שבעקבותיהם מתעוררות אצלו שאלות המערערות ח"ו את אמונתו, הוא שואל מדוע מגיע לו כך, ולמה דרך רשעים צלחה וכדומה. ברם על האדם להשתדל להרגיל את עצמו לחשוב ולהאמין שהכל מה', אלא שדעתנו קצרה מהבין.

וזה נרמז בפסוק "מֵאֵת ה' הִיָּתָה זֹאת", דהיינו כל הקורות אותנו הוא הכל בהשגחה נפלאה, ומה שזה "נפלאות" ולא מובן, זה רק "בעינינו", בעיני הבשר שלנו, אבל מצדו יתברך, "אל אמונה ואין עול, צדיק וישר הוא".

בדומה לזה אמרו על הפסוק: "כי חוק לישראל הוא משפט לאלהי יעקב" שידוע שחוק הוא דבר בלתי מובן ואילו משפט זהו דבר עם טעם. ולכן אומר אם רואים דברים לא מובנים, בבחינת חוק, דע לך שזה רק לישראל, כלומר לנו שאנו בשר ודם וקצרה דעתנו מהבין. אבל אצל אלוהי יעקב זהו משפט, דבר מובן וברור, כי כל משפטי צדק ואמת.

✽ מחילת עוונות ותפילה ✽

"בַּחוּט הַשְּׁנִי שִׁפְתֵיךָ..." (שיר השירים ד, ג)

צריך להבין, מה הדמיון בין חוט השני לבין שפתי עם ישראל.

אפשר להסביר שידוע שהיו קושרין חוט שני בפתח ביהמ"ק ואם נהפך ללבן היו יודעים שנתכפרו העוונות. וגם איתא במסכת ברכות שאמר ר' חנינא בן דוסא שהתפילה הולכת לפי שיגרת הלשון, שאם התפילה שגורה בפיו יודע שהתפילה מקובלת. ואם לאו, יודע הוא שהתפילה לא התקבלה.

יוצא איפה שכמו שחוט השני מהווה סימן לדעת אם נתכפרו העוונות, כמו כן השפתיים, שאם התפילה שגורה סימן שהתקבלה וזהו הרמז כאן – "בחוט השני" (כן) "שפתותיך" (נשעם המפילה).

✽ דרגות התשובה ✽

במסכת פסחים (דף מט ע"ג), אמר רבי עקיבא כשהייתי עם הארץ אמרתי מי יתן תלמיד חכם ואנשכנו כחמור... שמעתי ממור גיסי הגאון רבי דוד צדקה שליט"א רבה של פרדס חנה יע"א, ששאל למה היה צריך ר"ע לומר דברים אלו שלכאורה אין בהם שום שבת.

ותירץ הרב על פי דברי רש"י פרשת בחקותי (ויקרא כו, טו) על הפס' "להפרכם את בריתי", ששם רש"י מונה שבע עבירות ואלו הן: א. לא לומד. ב. לא עושה. ג. מואס באחרים העושים. ד. שונא את החכמים. ה. מונע את האחרים. ו. כופר במצות. ז. כופר בעיקר. והנה ידוע שמי שמונע את האחרים מלעשות מצוות, אין מספקים בידו לעשות תשובה, כמו שהחטיא את הרבים.

וזה היתה כוונת רבי עקיבא לומר, דעו וראו שמה שזכיתי לחזור בתשובה הוא בשביל שהגעתי רק לדרגה הרביעית של שונא את החכמים, שהייתי אומר "מי יתן לי ת"ח ואנשכנו כחמור". אבל, חלילה לא הגעתי ליותר מזה, שאילו הייתי מגיע לדרגה חמישית של מונע את העושים, אזי הייתי בכלל מחטיאי הרבים ולא היו מספקים בידי לעשות תשובה.

* עבד נאמן *

"וְזָכַרְתָּ אֶת כָּל הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר הָלַכְתָּ ה' אֱלֹהֶיךָ זֶה אַרְבָּעִים שָׁנָה בַּמִּדְבָּר לִמְעַן עֲנִתְךָ לְנִפְתָּךְ לְדַעַת אֶת אֲשֶׁר בְּלִבְךָ הִתְשַׁמֵּר (מלואו) מִצְוָתוֹ אִם לֹא" (דברים ט, ז).

הנה כאן הכתיב "מצותו" לשון יחיד והקרי "מצותיו" לשון רבים.

ונראה בס"ד לומר בדרך דרוש, על פי דברי רבינו יונה בשערי תשובה (שער ראשון סעיף ו), וזה לשונו: "אך כל אשר אינו נזהר מחטא ידוע, ואינו מקבל על נפשו להשמר ממנו, גם אם הוא מהעוונות הקלים אע"פ שהוא נזהר מכל העבירות שבתורה קראוהו חכמי ישראל מומר לדבר אחד (מולין ד ע"ז) ואת הפושעים נמנה וגדול עונו מנשוא. כי אם אמור יאמר העבד לרבו כל אשר תאמר אלי אעשה זולת דבר אחד, כבר שבר עול אדונו מעליו".

והנה בא הכתוב לחדש, שפורק עול נקרא לא רק מי שלא שומר מצוותיו של הקב"ה, דהיינו הרבה מצוות, כמו שהוא הקרי, אלא אפילו מי שח"ו לא שומר אפילו מצותו, דהיינו אפילו מצוה אחת, אע"פ שאת כל השאר קיבל עליו באהבה, הרי נחרץ דינו כמי שלא מקבל עולו יתברך כלל, ולפי מה שלמדנו מרבנו יונה נקרא מומר לדבר אחד, ואת הפושעים נמנה, וגדול עונו מנשוא ר"ל.

לכן עלינו לדעת את חובתנו, ולקבל עלינו את עול מצותיו כולם, בלי העדר אחת מהן, ואדרבה ריבוי המצוות זכות היא לנו כמאמר ר' חנניא בן עקשיא (סוף מכות).

* הקבלת פני רבו *

"וְכָאֵת אֶל הַפֶּה אֲשֶׁר יִהְיֶה בֵּימֵי הָהֵם" (דברים כו, ג)

שמעתי מהגאון רבי משה צדקה, שענין הקבלת פני רבו הוא, שהסתכלות הרב בתלמיד, משפיעה עליו הארה מיוחדת.

ועפ"ז הסביר המעשה שהובא בחגיגה (דף ה ע"ב), שרבי שאל לרבי חייא בשעה שהלכו בדרך, אם יש איזה תלמיד חכם שאפשר להקביל פניו, אמר לו שאמנם יש ת"ח אבל הוא סגי נהור ואין מן הראוי שתזלזל בנשיאותך להקביל פניו, אבל רבי לא הסכים עם ר' חייא והלך להקביל פניו. והנה יש לשאול למה ר' חייא רצה למונעו מלהקביל פניו?

ותירץ הרב שלפי האמור מובן, שכיון שכל ענין הקבלת פנים היא הארה דרך העיניים, א"כ מה תועלת יש בהליכתו לשם, וא"כ הוא זלזול בנשיאות, ולפי זה מובנת משמעות הברכה שבירך אותם אותו ת"ח סגי נהור, שאמר להם "אתם הקבלתם פנים הנראים ואינם רואים, תזכו להקביל פנים הרואים ואינם נראים", שכנראה אותו ת"ח הרגיש בויכוח שלהם ולכן אמר להם, שאע"פ שהוא לא רואה, אבל יכול הוא לברכם שיקבלו שפע מעיני הרואה ואינו נראה שהוא הקב"ה.

* סוד שלשת הרגלים *

"וְשַׁחַט אֹתוֹ עַל יֶרֶךְ הַמִּזְבֵּחַ צִפְנָה לְפָנָיו ה'" (ויקרא א, יא)

הובא בספר עירין קדישין ואילנא דחיי, שפסוק זה מכוון כנגד יצה"ר, דאם אדם רוצה לבטל את יצה"ר ולשוחטו, צריך לשוחטו בג' דברים.

לבטל תאות המשגל שהוא גילוי עריות, לבטל תאות אכילה, ולבטל תאות ממון, וזה הרמז בפסוק: "ושחט אותו", דהיינו איך שוחטים את יצה"ר.

א. "על ירך" - רמז לתאות עריות, כמ"ש "ונפלה ירכה".

ב. "המזבח" - רמז לתאות אכילה, שהשולחן רומז למזבח.

ג. "צפונה" - רמז לתאות ממון, כמו שכתוב "מצפון זהב יאתה". וכן אמרו חז"ל הרוצה להעשיר יצפין.

ועל פי זה נראה לומר דלכן יש לנו שלשה רגלים, חג המצות, חג השבועות וחג הסוכות, כנגד ביטול ג' התאוות הנ"ל.

דחג המצות - הוא כדי לבטל תאות האכילה, ע"י שאנחנו נמנעים מלאכול חמץ, וכל מיני מאכלים מעודנים שיש בהם חשש חמץ ובוזה שוברים תאות האכילה.

חג השבועות - בא לבטל תאות עריות, שידוע שלילה הוא זמן עונה וע"י שאנחנו מנדדים שינה מעינינו כל הלילה, משברים בזה תאות עריות. מה גם שלפי האריז"ל ליל שבועות אסור בתשמיש (מוך מליל טזילה).

חג הסוכות - בא לבטל תאות ממון, שהרי אנחנו יוצאים מדירת קבע, ופורשים מכל הקניינים שיש לנו בבית, ויושבים בצל סוכה שהיא דירת עראי ומראים בזה שאין חשיבות לענייני העוה"ז.

ועפ"י האמור פירשו בדרך רמז את המשנה בזבחים, "קדשי קדשים שחיתתן בצפון... קדשים קלים שחיתתן בכל מקום בעזרה". דהנה גם אצל אנשים צדיקים וגדולים הגם שימצא שנגמלו מתאוות עריות ותאוות אכילה, מצאנו שעדיין שייכים הם בתאוות ממון, כמ"ש "כי השוחד יעור עיני חכמים ויסלף דברי צדיקים", אשר על כן צריכים הם להזהר מתאוה זו, ולכן אצלם עדיין שייך שחיתת היצר בענין תאוות ממון.

וזה הרמז במשנה: "קדשי קדשים" - רמז לצדיקים "שחיתתן בצפון", דהיינו שחיתת היצר הרע שלהם הוא בענין ממון, שרמז במלת צפון, דהרוצה להעשיר יצפין, אבל "קדשים קלים" - דהיינו שאר העם, "שחיתתן בכל מקום", דהיינו בכל סוגי התאוות.

❁ כל הנוטל לולב באגודו ❁

איתא בחז"ל (סוכה 77 מה): אמר רבי אבהו אמר רבי אלעזר: כל הנוטל לולב באגודו והדס בעבותו, מעלה עליו הכתוב כאילו בנה מזבח והקריב עליו קרבן, שנאמר: "אסרו חג בעבותים עד קרנות המזבח".

עיין בספר "קול יהודה" למו"ח הגאון רבי יהודה צדקה זצ"ל מה שכתב בזה. ושמעתי פירוש נפלא על זה ממור גיסי הגאון רבי משה צדקה שליט"א, דהנה הקושיא בולטת, מה הקשר בין לולב והדס לענין הקרבת קרבן, ולמה נקט רק לולב והדס מתוך ארבעת המינים.

אלא ידוע שלולב רומז על העוסקים בתורה, וההדס רומז על קיום המצוות.

והנה מי שלומד תורה צריך גם לקיים, משום שלימוד התורה, לבד מחשיבותו העצמית, הוא גם הכנה לקיום המצוות, שאם לא נלמד תורה, כיצד נדע איך לקיים, וכמו שאמרו חז"ל במסכת קידושין (77 מ ע"א): גדול תלמוד שמביא לידי מעשה.

והנה המזבח, עצם בנייתו הוא הכשר מצוה, ואחר כך יבוא קיום מצות הקרבת הקרבן.

נמצא שרבי אבהו בא ללמדנו שלא די בלימוד התורה גרידא, אלא יש לתרגם אותו למעשה על ידי קיום המצוות, שאם לא כן הרי הוא כבונה מזבח בלי להקריב עליו.

אבל כשנוטל לולב והדס, דהיינו שלומד תורה ומקיים, הרי הוא כאילו בנה מזבח והקריב עליו קרבן.

ועוד יש לומר, דידוע שארבעת המינים בסוכות באים לכפר ולרצות על המים, והרי הם כדוגמת המזבח והקרבות הבאים לכפר ולרצות עלינו לפני בורא עולם. ודפח"ח שפתיים ישק.

❁ הסוכה הקדושה ❁

מספרים על הגאון הצדיק הסבא קדישא רבי שלמה אליעזר אלפנדר זצ"ל שאע"פ שהיה סיפק בידו לבנות סוכה יפה עם ארבע דפנות מושלמות, מכל מקום בכוונה תחילה היה בונה סוכה עם צרופים של הלכות, כגון דופן עקומה, לבוד, שתי דפנות ושלישית טפח, וכדו'. כשנשאל הצדיק מדוע אינו בונה סוכה מושלמת ללא צירופים. ענה, כי ברצונו שכל מי שיבא לסוכה יתמה על צורתה וישאל על כשרותה, ומתוך כך ידבר בדברי תורה ולא חלילה בדברים בטלים. אבל כשהסוכה מושלמת ללא ספקות ומקושטת בקישוטים נאים, מאחר שאין ספק בכשרותה עלולים לדבר על דברי הנוי שבסוכה, ולשאול כמה היה מחירם, ומתוך כך יבואו לדבר דברים האסורים.

לכן, החכם עיניו בראשו להשתדל לדבר על שולחנו בתוך ביתו דברי תורה, כי השולחן עתיד לספר מה שדברו עליו, כמו שכתבו: "וידבר אלי זה השולחן אשר לפני ה'". שהשולחן ידבר ויעיד על האדם לעתיד לבוא שאמרו עליו דברי תורה ולא ח"ו דברים בטלים וכ"ש לא לשון הרע וכיו"ב.

הרב ליאור סעידי

מח"ס "הליכות עולם לו" ב"ח / נתיבות.

סימן ז

בדין תוספת על הסכך ביום טוב היכא דנשאר טפח

כ בוד הירחון הנפלא "יתד המאיר", ראשית אומר שאנו מאד נהנים מהדברים הנפלאים שבירחון. עלו והצליחו. אשמח מאד אם אפשר לפרסם תשובה לחודש תשרי שקשור לחג הסוכות. בברכה. ליאור סעידי.

עכ"ל. ושפתיו ברור מיללו שדברי המרדכי קאי אף על מחיצה של סוכה, כיון שהוא סובר כר"ת, ור"ת איירי אף בסוכה, ומוכח שמרן הב"י השווה מחיצת סוכה למחיצה לעשות צרכיו, דאם כחילוקו של השו"ת הנ"ל, לא היה לו למרן הב"י לשתוק, דלכאורה הוא חילוק יסודי ביותר, ומדלא חילק מוכח דס"ל דחדא נינהו, ודו"ק. וכן ס"ל לחזו"ע שאין לחלק.

וכעת אנהרינהו לעיינין משמיא ומצאתי תנא דמסייע לן, דהנה בספר תהלה לדוד סי' שטו כ' שהא"ז ס"ל כמהר"ם דגם במחיצה המתרת מועיל להוסיף על הטפח הפרוס מבעוד יום, דז"ל הא"ז (סי' עג) אבל היכא שהוא בא לעשות מן הצד כעין מחיצה דומיא דפקק אם הוא מתכוין לבנין "כגון להתיר בית או חצר בטלטול" או לבנין הבית, אם המחיצה נעשית מאתמול ונשאר בה אור הרי זה מוסיף עליה אוהל עראי בשבת ויום טוב, אבל כל המחיצה לא יעשה לכך ביו"ט. ע"ש. והנה כל מעיין ישר יחזו פנימו דמדנקט בלשונו "כגון להתיר בית או חצר בטלטול", כל זה מורה באצבע שהתיר אף במחיצה המתרת לטלטול וה"ה לסוכה, וצ"ל דמ"ש "אם המחיצה נעשית מאתמול", כוונתו שעשה מע"ש טפח, דאם נימא דכוונתו שנעשית מע"ש "שיעור מחיצה", מדוע קרא לו מוסיף על אוהל עראי, דלא הוי אלא כמחיצה רביעית דסוכה, דלא מקרי מוסיף, אלא כמחיצה לצניעות. ולפ"ז י"ל דגם המרדכי ס"ל כן, דכלל גדול בידינו דאפוי פלוגתא לא מפשינן. והטעם שהמרדכי לא כתב שמועיל אף בטלטול וסוכה, היינו משום שהביא את מעשה רבו הלא הוא מהר"ם ומעשה שהיה כך היה, ולעולם אף במחיצה דסוכה מהני. וכן מצאתי הלום לספר שלחנו של אברהם להגאון רבי אברהם הכהן יצחקי סי' שטו, שפירש שלדעת המרדכי מועיל אף במחיצת

הנה כעת יצא לאור הספר הנפלא שו"ת ברכת יהודה ח"ו להרה"ג רבי יהודה ברכה שליט"א. ושם (נא"ס סי' כה עמוד פא), כתב להעיר על מ"ש מו"ר מרן מלכא זצוק"ל בחזו"ע שבת ה' (עמודים נט-סא), שאם נפל חלק מן הסכך ביו"ט או בשבת ונשאר טפח מן הסכך, לכאורה אין איסור להחזיר את הסכך ולהכשיר את הסוכה כיון שאינו אלא תוספת אהל, וכמו שהתיר מהר"ם במחיצה המתרת, כשטפח ממנה פרוס מבעוד יום לפשט אותה בשבת, ה"ה כאן שהתוספת על האהל באה להכשיר את הסוכה מותר. ע"ש. וכתב בשו"ת הנ"ל, שלא זכה להבין את המקורות לדין זה. ומכח זה הסיק שם שיש להחמיר בזה, אא"כ נעשה ע"י עכו"ם ע"ש. ולכאורה בתחלת ההשקפה עמדו לפני ככותל דבריו אלו, אולם אחר המחילה מכת"ר, יש להשיב על חלק מהערותיו ואפרש שיחתי בס"ד.

דבתחלה כתב לערער את היסוד שעליו בנוי חידוש זה, דמרן מלכא זצוק"ל הבין בדעת המרדכי בשם מהר"ם שכ' שאם היה טפח במחיצה מותר להוסיף על זה אף אם היא באה להתיר, שדברי המרדכי קאי אף על מחיצה של סוכה. והעיר בשו"ת הנ"ל, דאולם לאחר הקידה, המרדכי קאי באדם שעושה מחיצה כדי לשמש או לעשות צרכיו, ובכה"ג שהמחיצה לא באה אלא לעשות הפרדה ביניהם, מהני אי עביד טפח לפני שבת, אולם בנידו"ד שמחיצה זו באה להכשיר את הסוכה, נראה דחשיב הדבר כעושה בנין. ע"ש. אולם המעיין בבית יוסף (סי' שטו), יראה שהביא לדברי המרדכי בשם מהר"ם, וכתב, וצריך לומר שהמרדכי סובר כר"ת דמחיצה המתרת אסור לעשותה בשבת, ומחיצה זו דמהר"ם כיון שנעשית להפסיק בין הספרים לאדם העושה צרכיו חשיבה מחיצה המתרת ואסור וכו'. דבשיור טפח שרי אוהל עראי וה"ה למחיצה המתרת.

שני סוגי המחיצות זל"ז. וכמו דמהני בהני תוספת על הטפח, ה"ה דמהני במחיצות הסוכה. וכן כתב בפשיטות הגר"מ לוי זצוק"ל בספר מנוח"א (מ"ג ע' קעט) דמהני תוספת מחיצה אף בסוכה. ע"ש.

ומ"ש להעיר על החזו"ע שהביא את דברי שו"ת שואל ומשיב (רציעה ס"ג סי' כה) לאסור זאת, משום שתוספת עראי לא הותרה אלא במחיצה המתרת, ולא באהל המתיר. וכתב בשו"ת הנ"ל, שעייין בשו"ת שו"מ, ולא ראה שהתיר מחיצה בסוכה היכא דבאה להכשיר את הסוכה, ואדרבא כתב שם השו"מ (נדף כ"ז סוף טור ז') שלא הותר כי אם במחיצה המתרת בעלמא, ולא בדופן הסוכה, משום דשאני מצות סוכה, דהמצוה מחשב לה לקבע. ע"ש. ולאחר המחילה מכת"ר, נראה שהבין, דמ"ש השו"מ, משום שתוספת עראי לא הותרה אלא "במחיצה המתרת", כוונתו למחיצה המתרת דסוכה, ולכן בא להעיר על החזו"ע, היכן התיר השו"מ תוספת עראי במחיצה של סוכה? אולם כוונת מרן בחזו"ע, דמ"ש מחיצה המתרת כוונתו למחיצה דמהר"ם. ודו"ק.

ומ"ש עוד להעיר על החזו"ע, שכ' על דברי שו"ת גור אריה יהודה, שאין יסוד לחילוק זה. ע"ש. עייין בספר שלחנו של אברהם סי' שטו, שהביא דברי הגור אריה יהודה, וכ' עליו, שכל ראיותיו לא מכריעין כלל. ע"ש.

ומ"ש עוד להעיר על החזו"ע שהביא דברי שו"ת עטרת חכמים (מא"ס סוף סי' ו') דמוכח דס"ל להתיר. והביא בשו"ת הנ"ל את דברי העטרת חכמים, וכ' שמו"ר בחזו"ע הבין, דמזה שכתב הרב (עטרת חכמים) "והוספת אוהל עראי ליכא איסור כלל", נראה מזה שאין איסור בזה. אולם לאחר הקידה, הרב (עטרת חכמים) מדבר שם על תוס' שיעור סוכה שהוא שיעור של ז"ט, ואינו ענין לנדוננו דמיירי דאיכא שיעור טפח שאין בזה שיעור סוכה, ואם יוסיף ע"ז הרי מכשיר את הסוכה וחשיב תיקון עכ"ל אולם כד מעיינת שפיר ליכא כאן קושיא כלל, דודאי שמרן החזו"ע הבין דאיירי התם בתוספת שיעור סוכה דז"ט. אלא הבנת מרן בחזו"ע דמוכח מהעטרת חכמים שגם בסכך יש היתר של תוספת אוהל, וההוכחה היא ממש מקורית ועמוקה, דשם דן להתיר הנחת הסכך לכתחילה ע"י גוי, מטעם שבות דשבות במקום מצוה, ומסתפק אם שרי לומר לגוי לסכך

סוכה להוסיף על הטפח והביא לכך ראיה מהגמרא. ע"ש. וכן משמע שהבין הלבוש, וז"ל, וכן לעשות מחיצה העשויה להיתר טלטול או לשאר היתר, כגון מחיצה שלישית לסוכה שהיא מכשרת את הסוכה, אסור משום בנין, וכן לעשות מחיצה בפני אור הנר כדי שישמש מטתו, או מחיצה לפני ספרים כדי לשמש מטתו, או לעשות צרכיו אסור, שהרי עושה אותה להתיר תשמיש או צרכיו, אם לא שהיה מבעוד יום טפח, שאז מותר להוסיף עליה בשבת כמו שירצה, דבתוספת אוהל עראי לא אסרו שאין זה דומה לבנין. עכ"ל. ומדכתב בתחילה דוגמאות למחיצה המתרת שאסור, ועל כולם כתב "אם לא שהיה מבעוד יום טפח" וכו', מוכח דס"ל דגם במחיצת הסוכה מהני התוספת. ודו"ק.

וכן מצאתי לאבני נזר (סי' נכא ס"ה) שכתב דבדין מחיצות עראי יש ג' שיטות, ובשיטה השלישית הביא לאו"ז (מלאכת צונה א"ס ו') והרא"ם בספר היראים (סי' רעז דף ק"מ:) דאין איסור במחיצות אא"כ עשויים להתיר, וזה טעם היתר מחיצה רביעית הואיל ואין עשוי להתיר, ולעולם לא חשיב תוספות אף שיש ג' מחיצות מכבר כיון דבהאי מחיצה לא הותחל כלל, וזה טעם היתר מהר"ם במחיצה העשויה להתיר דאם התחיל טפח מבעוד יום, דאף שעשוי להתיר לא חשיב כבתחילה דלא כהתוס' והרא"ש. וכן פסק הרמ"א סעיף א'. עכ"ל. והביאו בספר כלי השלחן סי' שט"ו (עמוד פ' נהערה) להרה"ג רבי עמוס פרץ שליט"א, וז"ל, לפי האו"ז והיראים הגם שסברו כשיטת התוס', דאין איסור במחיצות אא"כ עשויין להתיר, הם כתבו בטעם ההיתר בדופן רביעית בסוכה הואיל ואינו עשוי להתיר ולא משום דהוי תוספת כהתוס'. (וממילא דופן ד' דסוכה חשיבא כמחיצה לנניעות בעלמא דשרי לנ"ע) ולפ"ז מדייק האבני נזר דאפשר דהם סברו דאסור לעשות מחיצה ג' בסוכה, כיון דחשיב דעושה מחיצה המתרת בתחילה, אבל אם התחיל טפח מבעוד יום, דאף ששאר המחיצה עשוי להתיר, מ"מ אפשר דלא גזרו ביה כדברי המהר"ם, כיון דלא עושה מחיצה בתחילה.

וכן מוכח מערוך השלחן (סי' שטו סק"ה) שהביא את דברי הרמ"א, וכתב עליו, והטעם, שכיון שמחיצה זו מתרת התשמיש או לעשות צרכיו הוי כמחיצות סוכה ועירוב. עכ"ל. הא קמן שהשווה את

משמע דס"ל דגם בסכך יש היתר תוספת אהל, רק שאוסר מטעם אחר דהו"ל קבע. ודו"ק.

וכן מ"ש בשו"ת הנ"ל שמו"ר לא השווה משנתו בזה, כי בשו"ת יבי"א (ס"ח סאו"ס סי' נ' או' ה) כתב שבהנחת הסכך על הסוכה, איכא ביה איסור של מתקן שאסור עכ"פ מדרבנן. ע"ש. לענ"ד לא דמי להתם, דהתם (ניני"א) מיירי שכל הסכך נפל לכן שייך מתקן, משא"כ בנידו"ד, דלא נפל כל הסכך, אלא נשאר טפח, דהוי מוסיף על אוהל עראי ובכה"ג לא גזרו חכמים משום איסור מתקן. ודו"ק.

וכן מ"ש שבשו"ת מעין אומר (ס"ז פ"ג סי' ז, וס"ג פ"ו סי' ז) הובא שהורה מרן זצ"ל להחמיר בתוס' אהל עראי בסוכה. ע"ש. ולא מצאתי שכתב כן בח"ב פ"ג סי' ז, ונראה דצ"ל ח"א סי' נח, אולם לא קשיא משם, שכבר כתב שם בשו"ת הנ"ל בפתח דבר, שאין לסמוך על התשובות הלכה למעשה, רק אחר הבדיקה בתשובותיו הכתובים, ובעיקר ששאלות אלו נשאלו בע"ש בשעת לחץ עצום ובזריזות. לכן מ"ש בחזו"ע עיקר, והיא משנה אחרונה. וכ"כ בשו"ת ברכת יהודה ח"ו (ע' קע"ה), וכידוע שאין לסמוך על ספרי הקיצורים לעקור הלכות קבועות. כמ"ש בשו"ת דברי מלכאל ח"ב (סי' נ). והביאו בחזו"ע אבלות ג' (ע' קל"ד). וכ"כ בסה"ק הליכו"ע לו (ס"ז כללים שונים אות קיז). וחלק מהדברים התלבנו יחד עם ידידי האברך היקר הרב גבריאל לוי הי"ו. אמור מעתה דיפה דן יפה הורה גבר חכם בעוז מו"ר מרן מלכא במה שהתיר ודבר תימה הוא שלא ירדו מחוקקים לעומק הלכה זו.

יותר משיעור הכשר סוכה דו"ט, מאחר דאיירי שלא היה מונח סכך כלל מקודם יו"ט, אבל אם היה פרוס טפח מקודם יו"ט יהיה מותר לפרוס התוספת דהוי תוספת אהל, דאם נאמר שאסור להוסיף כשהאוהל מכשיר. א"כ מדוע חוכך העטרת חכמים לחוש משום דהתם מערב יו"ט ליכא אוהל כלל ולא נחשב שמוסיף על אוהל. דמשמע שאם היה מערב יו"ט שיעור הכשר היה מתיר לומר לגוי, ולכאורה מדוע, הרי אם כבר יש הכשר סוכה אז לא הוי שבות דשבות "במקום מצוה", כיון שכבר הסוכה כשרה, ואם יש איסור להוסיף משום מתקן, יהיה אסור לומר לגוי דהוי שבות דשבות שלא במקום מצוה, אבל אם נימא שאין איסור מתקן, יהיה מותר לומר לגוי להוסיף, דאף שאין כאן מצוה, מכיון שיש כבר שיעור הכשר דו"ט, מ"מ אין שום איסור להוסיף, ומזה מוכח דס"ל דגם בסכך יש היתר של תוספת אהל. ודו"ק.

ומ"ש בשו"ת הנ"ל להעיר על החזו"ע שכתב בשם ספר אורחות שבת שמדברי הפמ"ג משמע שגם בסכך יש היתר של תוספת אהל. וכ' בשו"ת הנ"ל שאף דברי האורחות שבת צריכים לימוד, והסביר פשט בפמ"ג שאדרבא כוונת הפמ"ג ההיפך מזה, דאף שיש טפח יש איסור להוסיף סכך. ע"ש. אולם לענ"ד, כוונת החזו"ע והאורחות שבת כך, דאם ס"ל להפמ"ג שבסכך יש איסור של תוספת אהל משום מתקן ומכשיר את הסוכה, אם כן מדוע חילק בין אהל עראי לקבע, הול"ל דבתוספת אהל עראי עצמו אסור משום מתקן, אלא מוכרחין לומר דהפמ"ג

הודעה משמחת | הופיע ויצא לאור הספר החשוב שרבים ציפו לו "השיעור השבועי" - תשע"ה

אוצר בלום של הלכות פסוקות, פלפולים נחמדים, עובדות והנהגות מגדולי הדורות ובפרט ממרן רשכבה"ג מרן רבינו עובדיה יוסף זיע"א מאוצרו הבלתי נדלה של מרן הראשון לציון רבינו יצחק יוסף שליט"א בשיעוריו בבית הכנסת "היזדים"

נכתב ונערך ע"י תלמידו המובהק הרב יצחק לוי שליט"א רב מושב חוסן בתוספת אלפי מראי מקומות, ואינדקס עם אלפי ערכים

הפצה ראשית: 0527-16-80-83 (שרון)

הרב ציון מועלם

רב בית הכנסת "טוויג", ירושלים
בן הגר"י מועלם זצ"ל

סימן ח

ש"ץ שיש קלקול בבניו ח"ו, אם ראוי להיות ש"ץ

שאחת משאלותיו שאל למה נאמר ובת כהן ולא בן כהן. ותירץ לפי שנמשך למה שזכר אשה זונה וחללה לא יקחו ואשה גרושה מאישה וגו'.

ולהיות הנשים מפרכסות זו את זו ולומדות זו מזו ממעשיהן הזהיר שלא יקח הכהן אשה זונה וחללה וגרושה שגם הבת שתצא מהם תהא כיוצא בהם אשה כבתה ותחל לזנות רצונו לומר זונה וחללה ותבא להישרף וכדי בזיון וקצף לכהן.

א"כ משמע שג"כ בבן יש את הפרשה של אביו מחלל אלא רק כדי להסביר טעם מדוע לא יקח זונה וחללה כתב בת שלא תלמד מהאמא ותהיה כמוה.

כתב המ"ב בשם האחרונים שבזמן הזה אין המנהג לפסול כהן בשביל זנות בתו או המרה את הדת של בנו או בתו.

והטעם, הש"ע הרב כתב שאינה מחללת את אביה רק כשזינתה בעדים והתראה כשיעידו עליה בפני הסנהדרין ובכה"ח כתב, שכיון שכל מה שמורידין אותו מגדלתו כתב המרדכי שזה רשות ולא חובה לא נהגו להורידו.

ולפ"ז ג"כ מש"כ הרמ"א בחושן משפט סימן ת"כ הקורא לחברו מלשין בן מלשין וכן הקורא לרשע בן צדיק רשע בן רשע.

וכתב המאירת עינים באות נה. מלשין בן מלשין דאמרינן בפרק ד' מיתות כמאן קרינן לרשיעא בר צדיקא רשיעא בר רשיעא שנאמר ובת כהן כי תחל לזנות את אביה היא מחללת ע"ש.

א"כ כיון שלא נוהגין להורידו מגדלתו ג"כ לא נוהגין לקרוא לו רשע בן רשע או מטעם הש"ע הרב או מטעם כה"ח הנ"ל אין לנהוג כן למעשה בזמן הזה.

הגמרא במסכת סנהדרין (דף נג ע"א), היה רבי מאיר אומר מה ת"ל את אביה היא מחללת שאם היו נוהגין בו קודש נוהגין בו חול כבוד נוהגין בו בזיון אומרינן ארור שזו ילד ארור שזו גידל ארור שיצא זו מחלציו.

אמר רב אשי כמאן קרינן רשיעא בר רשיעא ואפי' לרשיעא בר צדיקא, כמאן כהאי תנא.

כתב המרדכי היו נוהגין בו קודש וגו'. פירש רש"י לפתוח ראשון ולברך ראשון אומר אני אם כן כהן שיש לו בת שהמירה דתה או רק זינתה וכי אין לו לפתוח ראשון ולברך, ואמר לי מורי קרובי דמצי לפרש הכא נוהגין בו חול דרשות הוא וכיון דרשות הוא יכול לפתוח ולברך ראשון.

וכן הובא לשון זה ברמ"א באור"ח סימן קכ"ח סעיף מא וז"ל י"א שמי שיש לו בת שהמירה דתה לעכו"ם או זינתה אין מחוייבין לקדשו כי את אביה היא מחללת (מרדכי פרק ארבע מיתות).

ונחלקו האחרונים המ"א ס"ל שהדין רק בזנות בת שהיה יכול לשומרה שלא תתיחד עם האסור לה ולהרגילה ולכך דין זה נאמר דוקא בבת ולא בבן שזינה ומש"כ הרמ"א בשם המרדכי המירה דתה הכונה שמסתמא זינתה ג"כ.

אולם בשו"ת שבות יעקב ח"ב סימן ב' כתב שבע"כ אין חילוק בין לבת שהתקלקלה שהרי בסוף הסוגיא הובא לעיל אמר רב אשי כמאן קרינן רשיעא בר רשיעא אפילו לרשיעא בר צדיקא כמאן כהאי תנא. א"כ רואים שלא דוקא זנות ולא דוקא בבת אלא ג"כ בבן.

ויש להעיר שמפרוש האברבנאל לרבי יצחק האברבנאל על התורה משמע שלא דוקא בת אלא ג"כ בן כדברי השבות יעקב.

ואולי הישוב שבזמננו שכל החינוך היו מקבלים בבית אנן סהדי שהקלקול של הבת בפרט ואולי הבן ג"כ לפעמים תלוי בחינוך של האבא לכך היה בדין שאח אביה היא מחללת. וג"כ שם היה צורך להתריע את העם שלא יזלזלו בחינוך הבנים למרות שיש צד קטן שהוא לא אשם. ולכך נתון לרצון כל אדם אם לכבד את הכהן או לא. כמו שכתב המרדכי הנ"ל.

אולם בזמננו שהילד מקבל מחוץ לבית ג"כ דברים וידיעות שא"א לאב לפעמים למנוע את זה אין אנן סהדי שהוא אשם ולכן אין את המנהג הזה להוריד את האבא הכהן מגדולתו אלא היום באמת דנין אותו לכף זכות שהוא לא אשם כלל ויש חובה של וקידשתו ולהעמיד אותו על חזקתו.

ולפ"ז ג"כ ש"ץ אפילו בימים נוראים שח"ו יש קלקול בבנו או בבתו אין לפסלו להיות ש"ץ שודאי היום אין המנהג לפוסלו כיון שהחינוך היום מגיע לפעמים מחוץ לבית ולפי שינוי הדורות [וכמו בכהן שנוהגין לקדשו] [וכמובן שאדם צריך לעשות את כל ההשתדלות שהבן או הבת לא יגיעו למצב של קלקול ח"ו].

המאמר נכתב לעילוי נשמת ולכבוד מו"ר אבינו הגדול עמוד הענוה הגה"צ רבי יהודה מועלם זצ"ל, (שיום פטירתו בכ"ד תשרי), שהיה מרביץ תורה ומזכה הרבים ועושה חסד שהיה מיוחד בהתמסרות לחינוך ילדיו וצאצאיו, פעם היה אחד שלבנו היה חסר כולל והרב הלך בעצמו להכניסו לכולל חשוב מאוד וכך התקבל שם בהצלחה [למרות שלא היה קל להכניס, מפני כבודו קבלו אותו]. ופעמיים זכורני שבשני נכדיו החשובים שיחיו שהכניס לשיבות חשובות מאוד אפילו שהרישום נגמר כבר וקבלו את הנכדים והצליחו בלימודם מחמת כבודו שבזקנותו טרח להצלחת נכדיו ואני הצעיר כשבני הבכור היה צריך להכנס לת"ת היות והיה קושי ליכנס לת"ת, התייאשתי ואמרתי שא"צ ללחוץ אולם מו"ר אבי זצ"ל שהיה מתפלל עם המנהל ניצל את קשריו וכך התקבל הבן הראשון והשני לאותו ת"ת חשוב והכל נזקף לזכותו בהצלחתם הגדולה של בני שיחיו בת"ת.

ולסיום, פעם אחת אמר לי מו"ר אבי זצ"ל שלדעתו לא מספיק שאבא בא לשיבת בנו פעם בהרבה זמן אלא הבן מתרגש כשבא האבא. ועל ידי זה לומד יותר ויותר טוב, ולכן חשוב שיבא בפרט כשצריך. כמה שאפשר להראות לבן את החשיבות של הלימוד שלו בעיניו, וכך יהיה הצלחה.

ועוד הידידות והאהבה שהיה לו עם התלמידים זה השפיע הרבה, והרבה בגלל שראו כיצד הוא אוהב אותם נמשכו ללמוד וצמחו לת"ח גדולים. זכותו יגן עלינו ועל כל ישראל שנזכה לביאת משיח צדקנו בב"א.

הופיע ויצא לאור הספר החשוב שכבש את עולם הישיבות

"שלחן-ערוך המוסר" - ב' כרכים

מקיף את כל עניני המוסר ויראת שמים בדרך הלכתית, החל מתורת רבותינו הראשונים עד לדעת פוסקי זמנינו. עם ביאור הלכה ושער הציון

אוצר בלום של דיני מוסר וירא"ש | דינים שאנשים נכשלים בהם | מפתחות מפורטות | ועוד

חלק א - עניני בין אדם, למצוות, למקום, לחבירו. חלק ב - על סדר ה"שלחן ערוך".

מאת הג"ר נהוראי יוסף אוחנה שליט"א || ניתן להשיג בטל': 02-586-81-97

הרב יהודה חטאב

מח"ס "מבין שמועה", ועוד, ירושלים

סימן ט

ברית שלש עשרה

ברית שכרת עמנו בענין שלש עשרה מדות, והכונה להא דאמרינן בר"ה (יו:), ברית כרותה ל"ג מדות (הללו שאם יזכירו ישראל נחפלת מעניהם. רש"י) שאינן חוזרות ריקם. ולכאורה משמע מרש"י שדוקא בתפלה "ביום תענית" נכרתה הברית הזאת, ולא בכל השנה, וא"כ קשה איך אנו אומרים בשני וחמישי זכור לנו ברית שלש עשרה, אע"פ שלא מדובר ביום תענית, ולכאורה מוכח מזה דלא סבירא לן כרש"י. והאמת שדברי רש"י הם מחודשים מאד, דמנ"ל דמירי בתענית, ועיין במפרשים ובש"ס מתיבתא של עוז והדר מה שכתבו בזה. וחפשתי בכל הראשונים ובאוצה"ג בר"ה שם, ולא מצאתי מי שכתב דהיינו דוקא ביום תענית, רק בר"ן דף ד' ע"ב מדפי הרי"ף, אבל כן דרך הר"ן להעתיק את רש"י, ואין הכרח שזאת דעת הר"ן בעצמו. [אלא שיש אומרים שהפירוש המיוחס לרש"י על תענית אינו לרש"י]. ובספר המנהיג הלכות תענית אות ו' כתב שקוראין ויחל בתענית כיון שיש בה י"ג מדות, כיון שהקב"ה אמר כל זמן שיעשו ישראל לפני כסדר הזה אמחול להם כל עונותיהם, "וכל שכן במנחה בתענית שקורין ויחל", עכ"ל, ועיין עוד בסדר רע"ג סוף סדר תענית, ודוק.

יש מקשים איך אמרינן שהקב"ה כרת ברית שאם יזכירו ישראל י"ג מדות אין בקשתם חוזרת ריקם, והרי אנו מזכירים י"ג מדות בתפלות ואיך אין אנו נענים, והנה כבר כתבתי לעיל שיש מפרשים שהכונה שיקיימו בעצמם י"ג מדות הרחמים, רחום וחנון וכו', ולפ"ז א"ש, דאפ"ל שאין אנו מקיימים הי"ג מדות. אבל כבר כתבתי שברש"י משמע שהכונה על האמירה לבד, וא"כ למה אין אנו נענים.

בענין זה יש מאמר במוסף התורני של "המבשר" ער"ה תשע"ה, והביא שם מספר כסף נבחר פרשת כי תשא, שכתב ש"הקשו כל המפרשים" והלא אנו אומרים הרבה פעמים י"ג מדות ואין אנו נענים. והביא מספר צרור המור לר' אברהם סבע (מגולי ספרד) שתירץ כנ"ל, שהכונה שיתנהגו ב"ג מדות הרחמים, ודייק כן מלשון הגמ' "יעשו" לפני כסדר הזה, ור"ל שיתנהגו ב"ג מדות הרחמים, וציין שם לעוד מפרשים שפירשו כן, וביניהם ראשית חכמה (סער הענוה פ"א אות יד), שכתב כן משם הגאונים, וכתב משם הגאונים שלפ"ז מתורץ מה שאנו אומרים י"ג מדות ולא נענים, ע"ש. ושוב הביא לאידך גיסא מהחיד"א בחומת אנך (הג"ל) שכתב שדי בדבור וא"צ למעשים ג"כ, וכדאמרינן הכא הוריתנו "לומר" מדות שלש עשרה. ובהמשך דבריו הביא מספר פנים יפות (לנעל ההפלאה) פרשת כי תשא, שכתב שיש שדחו פירוש זה, שהרי י"ג מדות כוללות ה' ה' אל רחום וחנון, ואפילו החושבים י"ג מדות מן אל רחום וחנון, [א"ה: עיין מה שכתבתי על ענין זה לעיל], נסתר פירוש זה, שהרי אין אדם יכול לעשות מדת אל, ודחה בעל פנים יפות שיכול האדם להתקדש ולהקרא אל, וכמו שאמרו חז"ל (מגלה י"ט ע"א) שהקב"ה קראו ליעקב אל. [א"ה: במחכ"ת פירוש זה תמוה מאד, ולענ"ד לא ניתן ליאמר שזאת כונת הגמ' בר"ה דף יז ע"ב. וכבר כתבתי לעיל שברש"י משמע שהכונה לאמירה ולא לעשיית י"ג מדות. שוב מצאתי בילקוט ביאורים ב"מתיבתא" בר"ה שם, שהביאו שבתומר דבורה לרמ"ק פירש איך יכול האדם להדמות לקב"ה בכל הי"ג מדות, ע"ש].

ובהמשך דבריו הביא מהמאירי (ר"ה יז ע"ב) שכתב דמה שאמרו ברית כרותה ל"ג מדות שאינן חוזרות ריקם, הוא דרך הפלגה (גוזמא) ושבת, ושוב הביא מספר צידה לדרך (פרשת כי תשא לג, יט) שג"כ כתב שאי אפשר לפרש שהכונה שיקיימו י"ג מדות, שהרי רש"י (ר"ה שס) פירש "שאם יזכרום", ומשמע שדי באמירה, ועוד הקשה שהרי ל"ש שיעשו המדות של שם ה', ותיירץ שאין כאן קושיא, כי לא כתוב שימלא בקשתם לגמרי, אלא שאינן חוזרות ריקם, כלומר וממלא עכ"פ מעט מבקשתם, ע"ש.

ולפי מה שכתבנו שהפירוש שיעשו לפני היינו שיאמרו י"ג מדות, לכאורה קשה דא"כ למה אמר שיעשו ולא אמר שיאמרו, ועיין בש"ס "מתיבתא" בילקוט ביאורים, שהביאו מצידה לדרך (שס) ועוד מפרשים שפירשו שהכונה שיתעטף בטלית כש"ץ, ע"ש. וכן משמע ברש"י שמות לג, יט.

✧ יתדות זהב ✧

פרוייקט מיוחד: בכל קובץ יבחר מאמר אחד (ע"פ המלצת הרבנים המגיחים, שיבחרו את המאמר המושלם והמסודר ביותר, הן מצד תוכנו ואקטואליותו, והן מבחינת הכתיבה ההגשה והעריכה), המאמר יזכה לתואר "יתדות זהב" ויפורסם בעמודי האמצע של הגליון.

הרב שלמה כהן

כולל "אור ברוך" שע"י מוסדות "יתד התשובה" צפת
סימן י

חידושים וביאורים על מסכת סוכה והלכותיה

א. כוונה לכל תוסף היינו בפתם וכו'. מיהו בגמ' סנהדרין (פס:) אמרינן דלמ"ד לולב א"צ אגד האי לחודיה קאי והאי לחודיה קאי. ומשמע דאע"פ שאינו לנוי אמרינן כמי שאינו ומותר. וצ"ל דס"ל להרא"ש כתוס' (לכ: ד"ה הו"ל) דמ"ש האי לחודיה קאי היינו לענין דיצא ואין בזה כל המוסף גורע, אבל עובר בבל תוסיף.

ה. (לכ:) גמ', עקום דומה למגל אמר רבא ל"א אלא לפניו אבל לאחריו ברייתיה הוא. צ"ב וכי ברייתו שנעקם כמגל לאחריו, ובפחות מכמגל גם לפניו כשר.

ו. (לכ:) רש"י ד"ה שיהא לולב יוצא. כשם שהוא גבוה במינו מכולם. וברש"י במשנה (כט:) פירש דיוצא טפח כדי לנענע. ושו"ר ערל"נ ואוצר מפרשים. ושם באוצ"מ כתב דמשום שהוא גבוה די שיצא למעלה, ומשום נענוע צריך טפח. וע"ש עוד.

ז. (לכ:) רש"י ד"ה תלתא תלתא בחד קינא. שלשה עלים בקן אחד, יוצאים מתוך עוקץ אחד. נראה שבתחילה כתב לפרש הארמית, ואח"כ פירש הענין, דמ"ש בקן אחד הוא שיוצאים מתוך עוקץ אחד וקן היינו עוקץ, וכוונתו לתחילת גדילת העלים ביציאתן הראשונה שהם יוצאים מנקודה אחת ואח"כ שהגזע מתעבה הם מתרחקים זה מזה (ואפשר לראות זאת צראש כל ענף שהג' העלים יוצאים מנקודה אחת). ותוד"ה תלתא (וצעד ראשונים) הבינו שיש קן ויש עוקץ ועפ"ז הבינו ברש"י שהג' עלים יוצאים בצד אחד של הגזע ורוכבים אחד על השני, וכתבו דחומרא גדולה הוא דאינו מצוי. ויש עוד שהקשו שאינו עבות בכה"ג, ורש"י בעצמו

א. (כט:) רש"י ד"ה כדי לנענע. וטפח יותר כדי לנענע דבעינן נענוע. (וכי"צ כחצ להלן לכ: ד"ה אימא). וצ"ב למה ללא הטפח א"א לנענע, ואין לומר משום שאגוד, כיון דקיי"ל א"צ אגד, ועוד שאין צריך לאגוד כל הג"ט. ושו"ר ערל"נ בדף לב: על רש"י ד"ה שיהא ואימא. ושם הביא פירוש הרמב"ם במשניות דטפח כדי לנענע היינו מקום האחיזה. ע"ש. והר"ן (יט: ד"ה אמר רבא) כתב והלא בכ"ש ראוי להוליכו ולהביאו אלא ודאי לפי שצריך לטרוף הלולב ולכסכו בעצמו הצריכו בו טפח עודף וכו'. הרי כתב בהדיא שצריך לכסכו בעצמו והיינו לבדו. וא"ש. ויש שהגיהו במקום בעצמו בעליו. ולהאמור א"צ להגיה.

ב. (כט:) רש"י ד"ה בשלמא יבש. כיון דמצוה משום זכר למקדש בעינן הדור מצוה. ר"ל דמ"ש בגמ' הדר בעינן, היינו הדור מצוה ולא משום פרי עץ הדר דכאן הוא בחוה"מ זכר למקדש, ופרי עץ הדר הוא רק ביום הראשון. ואפשר שלזה פירש במשנה בד"ה יבש דבעינן מצוה מהודרת דכתיב ואנוהו שזה טעם שמתאים גם לשאר הימים. ושו"ר קרבן נתנאל (סי' ג אות ז).

ג. (לכ:) רש"י ד"ה אף גזול. ילפינן מיניה דאין לו תקנה לאחר זמן ואפילו ביאוש וכו'. ובאמת יש תקנה ע"י שימכרוהו וכדלהלן בגמ', אלא שכאן מדובר אצל הגזול. ואפשר שאף לזה התכוין רש"י בד"ה שונא, שכתב אני שונא את הגזול 'שאתם' גוזלים.

ד. (לכ:) רא"ש (סימן כד) אם תוסיף מין אחר לנוי אין בו משום בל תוסיף כיון דלא נתכוין אלא לנוי, ואע"ג דבזמנו לא בעי

יג. (לו:) רש"י ד"ה נענוע מאן דבר שמיה. שיהא אדם חייב לנענע. ובדיבור שאחריו כתב, אלמא מצוה לנענע. ואפשר דלשון "חייב" כוונתו לדאורייתא, "ומצוה" כוונתו לדרבנן, ומתשובת הגמ' הבין שאינו חייב מה"ת, ובאמת שזה פשוט הגמ' להלן (מג.) מדאגבהיה נפק ביה. וש"ר רא"ש (סימן כו) שכתב ואע"ג דנענוע זה מדרבנן וכו'. אלא שממה שכתב 'זה' נראה דקאי על הנענועים הקטנים שהוזכרו בירושלמי, ולא על מו"מ מעו"מ. ולפ"ז צ"ל דאע"פ דנפק ביה לענין שאינו טרוד, מ"מ כ"ז שינענע עדיין מקיים מצוה מן התורה. וצ"ע.

יד. (לו:) רש"י ד"ה הורב. מעלה, ואין עלייה בלא ירידה. ר"ל כשכתוב בתורה לעלות בכלל זה הורדה. מבואר דמעלה ומוריד היינו לאחר שהעלה מוריד למקום שהיה. אבל מהרא"ש (סימן כו) ומהטור (סימן מרגל) משמע שמעלה ומוריד היינו 'מעלה' וממילא צריך להוריד (מחזירו למקומו), ו'מוריד' וממילא צריך לעלות (מחזירו למקומו). ע"ש. וצ"ע מנין למדו לפרש כן, הרי בתנופות היה רק מעלה ומוריד וכפי' רש"י.

טו. (לו:) רש"י ד"ה למי שארבע רוחות שלו. כן מראה בהנפתו. משמע שמניף בידו ל-ד' רוחות, וכמ"ש הרא"ש (סימן כו), ודלא כהריטב"א ועוד שכתבו שמניף רק ל-ב' רוחות, ומכוין במחשבתו ל-ד'. וש"ר רא"ש במנחות סב. מוליך ומביא לצפון ודרום ומזרח ומערב.

טז. (לו:) תוד"ה ולגבהיה לאתרוג. קשה דהול"ל הואיל ובשעוריה גבוה מכולם. ולענד"ן שתירוק ובמינו עדיף על ובשעוריה, שבמינו הוא טעם לשעוריה. ולזה נתכוין ר"ז. וכמ"ש רש"י לעיל לב: שיהא לולב יוצא למעלה מההדס. כשם שהוא גבוה במינו מכולם. וש"ר ש"כ היעב"ץ.

יז. (לו:) ברבינו חננאל. אתרוג מותר (להרים צו) דלא אתי למתלש דלאכילה עביר ולאכול מיניה הא לא שרית ליה. כוונתו צ"ב. וראיתי בהג"א (סימן כה) שהביא דברי ר"ח בשם או"ז וז"ל: אתרוג במחבר מותר להריח בו, ופי' טעמא משום

כתב (נד"ה ענף) שהעץ מחופה בעלים ע"י שהם עשויים בקליעה. וע"פ מ"ש א"ש ולק"מ.

ח. (לג.) גמ' עבר ולקטן פסול דברי ר"א ב"צ וחכמים מכשירים. עבר ולקטן משמע מזיד (מוס' שנת לט.). וצ"ב מדוע חכמים מכשירים ה"ז מצוה הבאה בעבירה. ובשלמא לרש"י שפירש שאסור ללקט משום שבות, אפ"ל דכשם דבמצוה שעיקרה דרבנן לא חיישינן למצוה הבאה בעבירה דאורייתא וכמ"ש תוד"ה משום (לעיל ג.) ה"ה דכשהעבירה דרבנן ל"ח למצוה הבאה בעבירה ואולי כ"ש הוא. אלא שלפי מ"ש המרדכי (סימן משמו) בשם ריב"א שהליקוט הוא איסור דאורייתא צ"ב מאי שנא מלולב גזול ביו"ט שני שפסול משום מצוה הבאה בעבירה. וש"ר בפסחים לה: ברש"י (ד"ה טזול מדרבנן) שכתב ואפ"ה מצוה הבאה בעבירה היא חשיב לה. וצ"ע.

ט. (לד.) רש"י ד"ה בית הכנסות. ובאותו שקורין עכשיו בית הכנסות אין חילוק להכשיר מפני שדופנו דק. ר"ל ואפי' אינו מפולש טרפה דחיישינן שמא ניקב ונסתם. כ"פ תוס' (ד"ה בית הכנסות) בדעת רש"י. ודלא כמו שפי' בגמ' מתיבתא (צנאורי רש"י), מפני שדופנו דק ובודאי ניקב.

י. (לד:) רש"י ד"ה אשור וזבינו. מכרו בשוה וכו'. ר"ל בשווי שלהם. עיין רש"י פסחים (ג.).

יא. (לו:) רש"י ד"ה אבל אתרוג. ואף אם אכלו במחבר אין לך תולש גדול מזה. נראה כוונתו דהוי ליה ודאי מלאכה הצריכה לגופה. ולא משום גוזמא בעלמא.

יב. (לו:) רש"י ד"ה ובמינו. גבוה משלשתן. ובגמ' כתוב ובמינו גבוה מכולן. וצ"ב מה הוסיף רש"י. וברש"י על הרי"ף כתב הואיל וגבוה במינו. כלומר הואיל ואילנו גבוה מכולם. ואפשר שגרס בגמ' הואיל וגבוה במינו, וע"ז פירש גבוה משלשתן וצריך למחוק ו' של ובמינו. ויותר נראה שצריך להוסיף ברש"י 'אילנו גבוה משלשתן. ועיין בחידושי רבינו אברהם מן ההר.

שמברכים לו זה סימן שלא למד, אבל במתני' גבי הלל גם מי שלמד היה אחר מקריא לו, וכמ"ש רש"י ד"ה מקרין אותו. ולכן אין הכרח שלא למד. אלא שעדיין קשה על רש"י מה שהק' תוד"ה ותהי'.

כ. (לט.) רש"י ד"ה אין מוסרין. לפיכך אין מוסרין להם דמים ליקח מהם כלום בדמים. וצ"ב שהרי כתוב אין מוסרים דמי פירות שביעית לע"ה יותר ממזון שלש סעודות, ולמה רש"י כתב שאין מוסרים ליקח מהם כלום. והראני הרה"ג אביעד הכהן הי"ו בדברי סופרים (הגסות על דק"ס) שכתב מילת כלום ליתא בדפוס פיזור.

כא. (לט.) תוד"ה יותר ממזון שלש סעודות. משמע שיש בדמי אתרוג יותר ממזון ג"ס. משמע דס"ל דהלוקח דמתני' הוא מן המופקר שמותר עד ג"ס. ומי הכריחו, והרי אפ"ל דלקח מן המשומר ואסור אפי' בכחצי איסר. ושו"ר כפ"ר כפ"ר ת"ש.

כב. (לט.) שם בתוס'. התם באתרוג פסול. לכאור' אפ"ל בפשיטות אף באתרוג כשר אלא דתלוי במקומות ובעונות, ושו"ר כפ"ר ת"ש שכתב דלמצוה מייקרים אותו.

כג. (מא.) גמ' כך היה מנהגן של אנשי ירושלים אדם יוצא ולולבו וכו' נושא את כפיו מניחו ע"ג קרקע וכו'. מסתמות הגמ' משמע שהיו עושים כן בין בחוה"מ ובין בשבת ויו"ט ואע"פ שכבר יצאו י"ח, ועושים כן למצוה מן המובחר (כמ"ש הרא"ש סימן לג.). ובירושלמי (ספ"ג) כתב אדם הולך וכו' לשאת כפיו ולקרות בתורה נותנו לחבירו הניחו בארץ אסור לטלטלו, וזהו דלא כהבבלי שאף לאחר שהניחו מותר לטלטלו. אלא שבתוספתא (פ"ג ה"ב) כתוב את מנהג ירושלים כהבבלי, ואעפ"כ כתוב בסוף הפרק רבי יוסי אומר יו"ט הראשון של חג (שחל להיות בשבת) כיון שיצא בו י"ח אסור לטלטלו. ומשמע דאף למצוה מן המובחר אסור דאם היה מותר למה אסרו לטלטלו והרי עדיין יש מצוה. וזה סותר מנהג ירושלים שכתוב לעיל מיניה. (ודמוק' לומר דאיידי כשמטלטלו ומכין צהדיא שלא לשם מצוה, למ"ד מנחות א"י כוונה) ולפי הגירסא יו"ט "שחל להיות בשבת" י"ל

דאי תליש לאתרוג אסור לאכלו, לפיכך הוא נזהר ולא יתלוש. ע"כ. משמע שלולי איסור אכילה חיישינן שישכח איסור תלישה, ורק בגלל שיודע שאם יתלוש אסור לאכלו יזכור ולא יבוא לתלוש. ול"ז להבין, דכשם דחיישינן שישכח איסור תלישה, כן נחשוש שישכח איסור אכילה לאחר תלישה. ולענ"ד לפרש בר"ח דבהדס קודם שבא להריח אינו נזהר שלא לאכלו שהרי אינו עשוי לאכילה, ונמצא שאין עליו דבר המגבילו וחיישינן שבשבעה שיבוא להריחו שישכח ויבוא לתלוש, אבל אתרוג שעשוי לאכילה עוד קודם שבא להריחו נזהר שלא לאכלו במחובר שהרי אין לך תולש גדול מזה (וכמ"ש רש"י ד"ה אצל), ולכן א"צ להרחיקו עוד שלא יריח בו, שאיסור האכילה במחובר מזכירו שלא לתלוש.

יד. (לז.) רא"ש (סימן כו) נמצא שצריך ג' הולכות וג' הובאות לכל צד שהם ל"ו בין הכל. לפי מ"ש ברמזים ובטור (סימן תרנ"א ס"ט) שבכל צד מנענע ג"פ וכן במעלה ומוריד, וכן לפי מ"ש הב"י (שם ד"ה כתב נעל העיטור) לפרש שמנענע ג' זוגות של תנועות קטנות על כל הולכה והובאה, נמצא שמ"ש הרא"ש שהם ל"ו, היינו על התנועות הקטנות, לבד ממז"מ מעו"מ, ול"ק קושיית הקו"נ (שם סוף ו'). ומיהו רבינו ירוחם (נ"ח ס"ד דף ק"ס) לאחר שהביא דברי הרא"ש הנ"ל כתב, ונ"ל מן הירושלמי כי ה"ה למעלה ומוריד, ומשמע שהבין בדברי הרא"ש שלא היו עושים נענועים קטנים במעו"מ, נמצא לדבריו שמ"ש הרא"ש שהם ל"ו, היינו יחד עם התנועות הגדולות (מוליך ד' מציא ד', רוחות, מעלה ומוריד, מוריד ומעלה, סה"כ ל"ו), וקשה לומר כן בדעת הב"י, שהרי כתב דהטור סתם כהרא"ש, ושהרא"ש כהרמב"ם, והם כתבו שמנענע ג"פ במעו"מ, ודוחק לומר שהשוה אותם רק לענין הנענועים הקטנים ולאפוקי מהעיטור.

יז. (למ.) רש"י ד"ה שאשתו ובניו מברכין לו. יודאי מחמת שלא למד הוא. ולעיל ד"ה "ותבא לו מאירה", כתב שלא למד, ואם למד תבא לו מאירה שמבזה את קונו לעשות שלוחים כאלה. ונראה שדוקא כאן הוא ודאי משום דבברהמ"ז כשאין זימון כ"א רגיל לברך בעצמו, ומה

והב"ח (סימן תרנ"ד) כתב, דר"ת יפרש קמ"ל כיון שראוי לה לעצמה ליטול ולברך אין בו משום איסור טלטול. ולענ"ד זה דחוק בלשון הגמ' שכתוב 'הואיל' ואשה לאו בת חיובא. ושו"ר להג"א (פ"ג סימן לג) שכתב אבל ר"ת מפרש כאן בענין אחר, ונראין דברי רש"י.

כד. (מ"ג) רש"י ד"ה מהו דתימא. ופ"פ עשה מצוה שנמלל הלולב בהוצאה זו. צריך לפרש ולומר דלאחר שהוציאו הלך ועשה בו מצוה שהרי לא הוציאו אלא כדי ללמוד הנענועים (וכמ"ס הרא"ש סימן לג) או כדי לנענע עם הציבור בהלל ואע"פ שלא קיים המצוה ממש בשעה שעשה העבירה חשיב טעה בדבר מצוה ופטור. אבל אין לומר שבהוצאה עצמה קיים מצוה שהרי העמדנו כשהפכו או שהוציאו בכלי. ושו"ר שכ"כ העל"נ. ע"ש היטב.

כו. (מ"ג) רש"י ד"ה מלשכה. ואף חרדת זמן התמיד לא שייכא הכא שקרוב למזיד הוא וכו'. ר"ל וא"ת שהיה חרד לקיים המצוה ולכן טעה בין הלשכות, זה אינו, שקרוב למזיד הוא. ודמי לאדם שהיה טרוד ליטול לולב וקצצו מן האילן. ועיין ערל"נ.

כז. (מ"ג) רש"י ד"ה בשבת מחזירין. שהרי מכאן נטלום היום וכו'. ויל"ד אם לא נטלום מכאן אלא רוצה לתנם לכתחילה, מה יהיה הדין. ולולי דברי רש"י הייתי מפרש מחזירין לאו דוקא ובאמת אף נותנים. ובשו"ת יחו"ד (פ"ג סימן נג) הביא מהכפ"ת (כאן) ומהגרע"ק איגר (סימן שלו סעיף יא) שדייקו מכאן שאסור ליתן לכתחילה, והקשו על הרמ"א (ס"ט) שהתיר. ע"ש. והביא שהפמ"ג (א"ח ס"ק יג) כתב שמש"כ רש"י הוא לא דוקא וה"ה לכתחילה וכו' ע"ש. וכתב עוד לתרץ מתשובת הרשב"א ח"ד (סימן עג) שדוקא בלולב אסרו לתנו לכתחילה משום שאינו ראוי לטלטלו אל לצורך מצוה וכו' ע"ש. אלא דלרש"י א"א לתרץ כן שהרי להלן ד"ה קמ"ל כתב בהדיא דלולב תורת כלי עליו.

כח. (מ"ג) רש"י ד"ה קמ"ל. כיון דראוי לנטילת אנשים תורת כלי עליו וכו'. כתב הרש"ש ק"ל

דלתוספתא אנשי ירושלים נהגו כן ביו"ט ולא בשבת, אלא שצ"ב מ"ש יו"ט משבת (קודם הגזירה) ואדרבה ביו"ט מוקצה חמור מבשבת, וראיתי בהעמק שאלה (ימרו שאלמא נג א"ד) שכתב דיו"ט של סוכות עיקר מצוותו בלולב, והוי לולב בו כשאר צרכי יו"ט, משא"כ שבת בראשית אין בו מצות לולב אלא משום שחל בשבת. וא"ש. אבל א"א לומר כן בירושלמי ששם לא גרס שחל בשבת.

החסדי דוד (על התוספתא) כתב לפרש, כיון דגלי דעתיה דתו לא בעי ליטלו בידו היום לחבוב מצוה מעתה הו"ל מוקצה דודאי לא פליג ר"י לאסור חיבוב מצוה. ולפי דבריו אין חילוק בין שבת ליו"ט, אלא הכל תלוי בדעתו וי"ל כן לבבלי לירושלמי ולתוספתא (ואע"פ שצנצני וצמחא כחוש נושא כפיו "מניחו" וכו', י"ל דהניחו לזמן מועט ע"ד לטלו). וצ"ב דמה איכפ"ל דגילה דעתו דתו לא בעי ליטלו והרי במציאות יש לו מצוה כל היום, ודמי לגילה דעתו שלא להשתמש עוד באיזה כלי בשבת. ובאמת שרש"י (מ"ג ד"ה קמ"ל) כתב כיון שראוי לנטילת אנשים תורת כלי עליו ומותר בטלטול. וכ"מ בר"ן (דף כ:) וכ"מ בארחות חיים (ה' לולב סימן מא הציאו צ"י סימן תרנ"ד) ע"ש. וכ"כ המהרי"ל (סימן קיב, הציאו הצ"י סימן תרנ"א) וז"ל, מ"מ לאו מוקצה הוא דמצות היום ב-ד' מינים. ומבואר דפקע ממנו שם מוקצה לגמרי. וצ"ל דלא קיי"ל כהירושלמי והתוספתא. אלא שהרשב"א בתשובה (פ"ד סימן עג) הביא הירושלמי להלכה דאף ביו"ט לאחר שהניחו, שוב אסור לטלטלו. וי"ל בדוחק דס"ל דמנהגן של אנשי ירושלים היה בחוה"מ בלבד. ושו"ר חזו"ע – סוכות (עמ' ש"ע). ואכמ"ל. ושם כתב שלולב אינו מוקצה ביו"ט ודלא כהרשב"א. ועיין בשו"ת יחו"ד (פ"ג סימן נג) ובחזו"ע – שבת (פ"ד עמ' כא) שהביא דברי הרשב"א לתרץ את הרמ"א. וצ"ע.

כד. (מ"ג) גמ' מהו דתימא הואיל ואשה לאו בת חיובא היא אימא לא תקבל קמ"ל. ובפשטות משמע דהקמ"ל הוא שתקבל למרות דלאו בת חיובא היא וכפירש"י. ומשמע מהכא כדעת הרמב"ם (נפ"ו מה' לולב ה"ג) דנשים לא מברכות על מצות עשה שהז"ג. ודלא כר"ת.

לית לן בה. ובתוס' פסחים (פמ. ד"ה שה) כתבו דבכה"ג דאיכא חינוך מצוה שרי. (משמע מדנריהם שאפשר לחנך הקטנים בצרכות לנכך שזו ואע"פ שלא הסימו דעתן, ולנכך צרכה אחרונה אע"פ שלא חנכו שיעור וכדו', וכן להלכישו לית פסולה וכה"ג, והעיקר להרגילו למנוחה). ואפשר דסוגיית דידן אתיא דלא כרבי זירא ומה"ת שוחטין עליו. וכ"מ קצת בתוס' קידושין מב. (ד"ה איש). ואכמ"ל.

לא. (מג.) רש"י ד"ה והוא שיכול לאכול. כזית זה. גירסתינו בגמ' לאוכלו. וא"צ לפרש. ובהמשך כתב בכדי אכילת פרס לבינוני. ובדפוס ונציה כתוב לבינוני גדול. ובא לאפוקי בינוני קטן כיון דאיירי בקטן.

לב. (מג.) תוד"ה וחידוע. משמע דאם אין יודע לאמן ידיו לשחיטה אע"פ שראהו גדול מתחילה ועד סוף אסור לאכול משחיטתו. ובתוס' רא"ש הוסיף והא דאמרינן (ריש מולין) וכולם ששחטו ואחרים רואים אותם שחיטתן כשרה, מיירי שיודע לאמן את ידיו. וצ"ב שהרי הגדול ראה שלא שהה ולא דרס ומה איכפ"ל שאינו יודע לאמן ידיו. ובאמת שבש"ע (יו"ד סימן א ס"ה) התיר בגדול ע"ג אע"פ שאינו יודע לשחוט, אלא שביודע נותנים לו לשחוט לכתחילה.

לג. (מג.) גמ' ואל יוכיח דבר שמצוותו שעה אחת. וכמ"ש (מג.) מדאגבהיה נפק ביה. ומ"ש לעיל מא: כך היה מנהגן של אנשי ירושלים וכו'. היינו למצוה מן המובחר, אבל סוכה חובה עליו כל היום לישן ולשנן (כמ.).

לד. (מג.) גמ' והביאום הכהנים וזקפום. ולא נעשו בסיס לדבר האסור כדאמרינן בשבת (מט.) נוטל את הכיסוי והן נופלות. ופירש"י ואע"ג שהם עליה לא איכפ"ל דלא נעשית בסיס להם שאין עשוי אלא לכסות קדרה.

לה. (מג.) רש"י ד"ה מאן לימא לו. דערבה במקדש בנטילה דלהוי השתא ערבה מדרבנן זכר למקדש. כ"ה בדברי סופרים. וא"ש.

לו. (מג.) רש"י ד"ה בשעת פטירתן. אמתני' קאי. בהגהות וציונים כתבו בשם ר"י פיק דתיבות

דלקמן סוף ע"ב מוכח דאף שראוי למצוותו מ"מ תורת מוקצה עליו, ע"ש בתד"ה טלטול. וכן לקמן (מג.) אמרינן איצטריך קרא למישרי טלטול, משמע דאיסור טלטול רביע עליה אלא דהמצוה דחיא ליה, וא"כ לנשים דליכא מצוה ליתסרי. ע"כ. ולענ"ד מ"ש בגמ' סוף ע"ב טלטול בעלמא הוא, זה לולי המצוה, ומ"ש תד"ה טלטול, אע"ג דחזי למצוה שייך ביה איסור מוקצה, כוונתו פשוטה דאע"פ שהוא ראוי למצוה בשאר ימי חוה"מ שייך בו איסור מוקצה בשבת כשאינו ניטל בשבת. וע"ז הגמ' שואלת שהמצוה תדחי המוקצה, ואין גילוי אם לגמרי או רק לשעת המצוה, ורש"י הבין שהמוקצה נפקע לגמרי משום שכל היום מצוותו. גם מ"ש להוכיח מדף מג. ל"ז להבין איך משמע דאיסור טלטול רביע עליה, דגם שם מה שאמרו טלטול בעלמא הוא, היינו לולא המצוה. וכנ"ל. וראה בשו"ת הרשב"א (ס"ד סימן עג) שהביא מהירושלמי דלולב לאחר מצוותו מוקצה, ולפמ"ש הרש"ש קשיא למה הרשב"א לא הביא כן מהבבלי. ושו"ר בהעמק שאלה (יתרו שאלתא נג לו"ד) שפי' בדעת רש"י (ר"פ לולב וערבה) שלולב מוקצה, וכתב לחלק בין ביו"ט לשבת. ע"ש. והתעלם מרש"י כאן שכתב בהדיא דלא הוי מוקצה אף בשבת. וע"כ לפרש כמ"ש.

כז. (מג.) גמ' מדאגבהיה נפק ביה. צ"ב שהרי מעשיו מוכיחים עליו שאינו רוצה לצאת י"ח שהרי הוציאו לרה"ר כדי ללמוד אצל בקי (וכמ"ש הרא"ש סימן לג), והוי כמתכוין בהדיא שלא לצאת. וכמ"ש תלמידי רבינו יונה סוף פ"ק דברכות (יג.) וז"ל: מפני שבשעה ששמעו ההבדלה בביהכ"נ היתה כוונתם לחזור ולהבדיל בביתם וכאילו כווננו להדיא שלא לצאת י"ח בהבדלה של ביהכ"נ.

ל. (מג.) גמ' יכול לאכול כזית צלי שוחטין עליו את הפסח שנאמר וכו'. לכאורה הוי מה"ת דאל"ה יהיה אסור ליתן לו שהרי אינו נאכל אלא למנויו. ומיהו בנדרים (לו.) א"ר זירא שה לבית אבות לאו דאורייתא. וכתב הר"ן (שם ד"ה א"ר זירא) דמן התורה אין הקטנים צריכים למנות וכו' אלא אוכלים ממנו אע"פ שלא נמנו עליו דאע"ג דאין פסח נאכל אלא למנויו וכו' בקטנים דלאו בני הכי

לז. (מו:) רש"י ד"ה פוכה אפילו בשמיני אפורה. להפקה. ר"ל אבל סתם הנאה שאינה מתכלית עי"כ מותר. ולא דמי להדס שבלולב, שהוקצה מלהריח בו, אבל עצים הוקצו מלהסיקן דסתמן להכי. וע"ע ט"ז סימן תרלח סק"ג.

לח. (מס.) רש"י ד"ה מאי. מה יעשה להוכיח שאינו מוסיף על המצוה. ר"ל אע"פ דלעבור על בל תוסיף שלא בזמנו בעי כוונה, וא"כ די שלא מתכוין לשם מצוה, אפ"ה צריך להוכיח שאינו מתכוין.

חידושי טור ובית יוסף - סי' תרנא - תרנח

ושוב בינותי, די"ל כהב"י דהאי לחודיה קאי ולית ביה משום ב"ת, ומה שהקשו תוס', י"ל דס"ל כה"ה (פ"ז מה' לולב ה"ז) שכתב דסוגיא דסוכה הוא דלכתחילה לא יוסיף וסוגיא דסנהדרין הוא דאם הוסיף לא עבר. ע"ש. ומ"ש הטור להלן דיש בל תוסיף היינו דוקא שכיוון בהדיא לשם מצוה וכמ"ש שם. ועפ"ז מיושבת קו' הב"י שם דלעבור בזמנו לא בעי כוונה. דהכא שאני דהאי לחודיה קאי ואינו עובר בבל תוסיף בסתמא, אא"כ יכוין בהדיא לשם מצוה.

מ. ב"י (ס"ה) ד"ה ומ"ש ואם לא אגדו מאתמול וכו'. וכ"כ הרי"ף דאגיד ליה כאגודה של ירק א"נ דעניב ליה מיענב. ע"כ. ואע"ג דס"ל דקשר ע"ג קשר שאינו אומן אסור מדרבנן ובמקום מצוה לא גזור, הכא אסור דמצות אגודה אינה אלא משום זה אלי ואנוהו ואינה חובה, ולפי הבנת הטור ברש"י שזה חובה. צ"ב. ושור"ר חזו"ע סוכות עמ' שמה. ע"ש.

מא. טור (ס"ט) וכתב עוד מנהג אבותינו מוליך ומביא מעלה ומוריד בלבד וכו' ואדוני אבי הרא"ש ז"ל כתב והעולם לא נוהגים בן אלא מוליכין ל-ד רוחות וכו', דאדרבה כשמוליך ומביא לשתי רוחות ואח"כ מעלה ומוריד נראה כשתי וערב וכו'. ע"כ. משמע מדבריו דמוליך ומביא דקאמר נחשב

אמתני' קאי היו כתובות על הגליון בצד רש"י להורות דכל מ"ש רש"י בסמוך קאי אמתני' ואחר זמן נעתקו בפנים. וזה אינו, דא"כ מי כתב את תיבות ד"ה בשעת פטירתן. ובהגהות הב"ח על המשנה כתב בשעת פטירתן וכו' ליה ולך מזבח, אינו במשנה אלא לקמן בגמ' וכ"מ מפירוש רש"י לקמן. ע"כ. וכ"כ רש"ל. גם הריטב"א כתב בשעת פטירתן אדלעיל קאי. ובהערות שם כתבו שלא היה גורס כן במתני'.

לט. בית יוסף (ס"ה) ד"ה וכיון שאין חובה לאגדו אפי' אגדו במין אחר ש"ד. ובפרק הנחנקין (פנהדרין פח:) אמרינן דאי ס"ל לולב א"צ אגד האי לחודיה קאי והאי לחודיה קאי. כלומר משום הכי אגדו במין אחר לית ביה משום בל תוסיף. ע"כ. עיין בתוס' סוכה לא: (ד"ה הו"א) שהקשו מסנהדרין לסוכה דאמרינן מהו דתימא הואיל ואר"י לולב א"צ אגד ואי מייתי מינא אחרינא האי לחודיה קאי והאי לחודיה קאי קמ"ל. וכ"ש לרבנן. ותי' דמ"ש בסנהדרין זה רק לענין שיצא י"ח וא"ב כל המוסיף גורע, ומ"מ עובר בבל תוסיף. וכך נראה דעת הטור שכתב להלן (ס"ד) דיש איסור בל תוסיף. ולענ"ד לפרש דברי הטור דכיון דקיי"ל כרבנן שאין חובה לאגדו, אם אגדו במין אחר מותר משום שאי"ז דרך גידולו, ולאפוקי מר"י דס"ל דחובה לאגדו ולכן אפי' שאינו דרך גידולו אסור, וכמ"ש התוס' (ס"ה). ושור"ר שכן פירש הד"מ (ס"ד) וחידושי הגהות (ס"ה). א"נ י"ל כהרמב"ם (הלכות לולב פ"ז ה"ז), וכהרא"ש (פ"ג סימן מד), שאם עשה לנוי לא עובר בבל תוסיף וה"נ כיון שהאגד הוא משום זה אלי ואנוהו, א"ש, ודלא כהדרישה ד"ה לשם מצות.

¹ הסעיפים המצוינים כאן, הם אותם המסומנים בתוך דברי רבינו הטור עצמו, ולא אלו שצוינו בגוף דברי הב"ח.

מג. ב"י (ס) ד"ה כתב בעל העיטור. ואפשר שרבינו פובר דכוונת הרא"ש שעושה שלשה הולכות והובאות קטנות בכל הולכה והובאה בלא נענוע דבשדרה ועלין. עכת"ד. לכאורה גם את הרמב"ם (הל' לולב פ"ו ה"י) אפשר לפרש כך. ודלא כמ"ש הר"ן (יט): דדעת הרמב"ם שיש לו לטרוף הלולב, ואפשר שהיתה לו גירסא אחרת ברמב"ם. ועיין רמב"ן בהשגות (עין הנענועים) שכתב ורבים סוברים דשלשה נענועים אלו הם נענועים קטנים שאין בהם הולכה והבאה, וכך הוא עושה מוליך ומנדנד הלולב ג"פ וכו', והרמב"ם ז"ל כדעת הזה כתב בחיבורו. ע"כ. נראה מדבריו שגרס מנדנד במקום מנענע, דמשמע ואפשר דמנדנד משמע כסכוס יותר מלשון מנענע, דעל מנענע אמרו בגמ' מוליך ומביא, ומכאן יצא לר"ן שדעת הרמב"ם שיש לטרוף הלולב. וע"ע בשו"ת בית נאמן ח"א (סימן מ) בענין נענוע לולב שנראה מדבריו שהבין דברי הרמב"ם כמו שפי' הב"י בדברי הרא"ש.

מד. ב"י (ס"ג) ד"ה וזה לשון או"ח (הל' לולב סי' יט). כתב הראב"ד אם נטלן אחד אחד מברך על כל אחד לעצמו מאחר שאינם אגודים ביחד וכו'. ע"כ. ממ"ש אם נטלן אחד אחד, משמע שאם נטלן ביחד מברך אחד לכולם, וממ"ש מאחר שאינם אגודים ביחד, משמע שאפי' נטלם ביחד אם לא אגדם מברך על כל אחד ואחד, וצ"ל דס"ל שאם נטלם בידו ביחד נחשבים לאגודים. ואינו מוכרח, דאפ"ל שמ"ש אגודים לא נתכוין לדין אגד. ומיהו מהמשך דבריו שכתב אם נטלן (האגודה והאחר) שניהם בידו אחת לא יצא כדאמרינן בגמ' דלא אגדינן אתרוג עמהם, מוכח בהדיא דלקיחה ביד אע"פ שלא קשרם הוי אגודים. ולא משמע כן בסוגיא (ג): הותר אגדו ביו"ט. ושו"ר חידושי הרא"ה (ס) שכתב ור"י בעי קשירה מעלייתא, מיהו אגד שמיה קשר מעלייא, אבל כל היכא דאינו יכול להחזיק בידו כל האגד, אע"פ שעומד הלולב אגוד בעצמו לא שמיה אגד דקשר מעלייא בעי. ע"כ. ונראה פירושו דר"י מצריך שיהיה קשירה גמורה, מיהו אגד בידו ג"כ שמיה קשר מעלייא, אבל כ"ז שיכול להחזיק כולו בידו

לב' רוחות, והיינו דמוליך למזרח וכשמביא הוי למערב. ושו"ר שכ"כ בספר המכתם (סוכה לו): והמאירי שם (ד"ה ולענין) וכן מבואר בדברי הרמב"ן בהשגות (עין הנענועים) שכתב לדעת הרמב"ם (נפ"ז מה' לולב ה"י) כ"ד נענועים, ולא תמצא כן אלא כשמוליך ומביא מעלה ומוריד בלבד (ד' רוחות כפול ו' נענועים). ע"ש. ובאמת שרוב ככל הראשונים לא כתבו כהרא"ש, מלבד רש"י (מנחות סג. ומשמעות דבריו סוכה לו): רבינו פריץ (ס) והמכתם (ס). ומה שלא חששו לשתי וערב, נראה משום דכאן לאחר שמוליך ומביא באותו מקום מעלה ומוריד, נמצא שקו המאונך מחוץ לקו המאונך או לכה"פ אינו באמצע ואינו דומה לשתי וערב. ועוד שהגויים רגילים לעשות בידיהם כן כלפי עצמם (מעלה מטה, ימין שמאל), וכאן אי"ז כלפי עצמו, וגם מנענעים ג"פ בכל רוח והגויים לא עושים כן.

מב. ב"י (ס"ט) כתוב בתשובת מהרי"ל (סימן מ) בלולב נראה לי להקיף דרך ימין כשמנענעו למזרח דרום מערב צפון ודלא כאיכא דמפכי לה ולא ידענא טעמם. ע"כ. אין לפרש דאיירי שמקיף עם גופו סביב עצמו, ואילו הטור איירי שנשאר עומד במקומו ומטה ידו בלבד ולכן כתב מזרח צפון דרום מערב, דאחר שהתחיל במזרח פונה לשמאל לצפון, וכמו שעושה בנר חנוכה שמתחיל משמאל לימין. זה אינו דהא במהרי"ל (מנהגים מ"י עמ' שפד) כתב שאינו זז ממקומו. וז"ל, מהר"י סגל הולך והביא למזרח ואח"כ לימינו לצד דרום ואז נשאר עומד במקומו ופניו למזרח והרים את הלולב על כתיפו מאחוריו ואח"כ לצפון וכו'. ע"כ. וממה שכתב שהרים את הלולב על כתיפו מאחוריו ואח"כ לצפון, משמע שהוא מקיף לימין עד שמגיע לצפון ואינו חוזר דרך שמאל ולכן לא כתב כהטור. ע"ש. (וצנח חנוכה ח"א לעשות כן אלא"כ הנרות יהיו מסודרים בצורה עגולה), ולפ"ז מ"ש ודלא כאיכא דמפכי לה, אפשר שנתכוין לסדר של הטור שהקדים צפון לדרום. ולענ"ד נראה טעמו של הטור משום שבמציאות הדבר קשה להקיף בסיבוב בידו דרך ימין בלבד, ולכן כתב כמו שעושים בנר חנוכה. ושו"ר שו"ת בית נאמן ח"א (סימן לט) ע"ש.

ויחזור לו ממילא, אלא ודאי צריך לחזור ולתנו לו במתנה וקטן לאו אקנויי הוא. ע"כ. ומדבריו רואים בהדיא שדיבר רק על החזרה מהמקבל לנותן שאין זה חוזר ממילא, וצריך ליתן לו שוב בחזרה במתנה, אבל על הנתינה מבעה"ב למקבל לא דיבר כלל. ודו"ק.

מח. ב"י (ס) ד"ה וכתב הרא"ש. ודבר פשוט הוא דלענין לצאת בו יותר טובה מתנה ע"מ להחזיר וכו'. ע"כ. במאמ"ר הגיה יותר טובה "ממתנה" ע"מ להחזיר. וכוונתו דמתנה סתם יותר טובה ממתנה ע"מ להחזיר. והביא ראיה לדבריו מהרי"ו (דף ע"ג) שסיים ומ"מ מתנה סתם טוב מן הכל. ע"כ. ולענ"ד דא"צ להגיה ומ"מ הרא"ש דלענין לצאת בו יותר טובה מתנה ע"מ להחזיר, דיבר על בעה"ב הנותן לא על המקבל, ור"ל דעדיף לבעה"ב לתת מתנה ע"מ להחזיר כדי שאח"כ יוכל לצאת בו, ממתנה סתם, ומ"מ הרי"ו שמתנה סתם טוב מן הכל דיבר על המקבל. וא"ש ולק"מ.

מט. ב"י (ס) ודבר פשוט וכו'. הקשה הגליון מחרש"א דאין זה פשוט כ"כ למבואר ביו"ד סי' ש"ה ס"ח וכו'. ע"כ. ולענ"ד דלק"מ דמ"ש ודבר פשוט לא על עצם הדין אמר כן, אלא בהשוואה למתנה סתם אמר שפשוט שכשעושה תנאי ע"מ להחזיר עדיף לבעל הבית ממתנה סתם.

נ. ב"ח (סי' מנחם) ד"ה ומ"ש ובלבד. ואין המקבל צריך לחזור וליתן לנותן במתנה אחר שיצא דממילא הוא שלו כבתחילה אחר שיצא בו המקבל, שהרי לא הקנה לו אלא כדי לצאת בו והוי כמו שאול. ע"כ. מ"ש אחר שיצא, כוונתו פשוטה אחר שנטלו כדי לצאת בו, אבל באמת לא יצא, שהרי הוא שאול וכמו שסיים. וכן לשון הש"ס סוכה (מ"ב), נטלו ויצא בו, החזירו יצא לא החזירו לא יצא. וכן בב"ב (ק"ז), נטלו ראשון ויצא בו. ופי' רשב"ם נטלו לצאת בו, באנו למחלוקת וכו' דלרבי לא יצא. ובעצם הדין עיין מש"כ לעיל (אות מ).

הלא"ה אע"פ שהוא אגוד אלא שאינו מקיף בידו כולו לאו שמיה אגד דקשר מעלייא בעי, וע"י שמחזיק ומקיף בידו כולו הוי קשר מעלייא. וע"ע חידושי הרא"ה (י"ב): ד"ה כמאן אזלא, ושם מבואר יותר.

מה. טור (ס"ד) ולא יוסיף עליהם מין אחר אפי' אם לא יאגדנו עמהם אם יאחזנו בידו עמהם לשם מצות לולב איכא כל תוסיף. וכתב הב"י קשה דהא אסיקנא בסו"פ ראוהו ב"ד דלעבור בזמנו לא בעי כוונה. ע"כ. עיין לעיל במ"ש על הב"י ס"א (אות ט) תירוץ ע"ז.

מו. ב"י (סימן מנחם) גוי שחביא וכו' דאין שייך לגזור שמא יאמר לגוי דמלתא דלא שכיחא הוא דיעשה אדם מצוה הבאה בעבירה. ע"כ. ואע"ג דאיסור אמירה לגוי מדרבנן, ומשמע מהגמ' (ג). בעבר ולקטן לענבי ההדס דלא אמרינן בעבירה דרבנן מצוה הבאה בעבירה (וכמזכיר לעיל אות ט) אפ"ה לכתחילה לא שכיח שיעשה כן.

מז. טור (סי' מנחם סעי' ג-ד) נתנו לו במתנה ע"מ להחזיר לו אח"כ הויא מתנה וכו' אבל אם אמר לו יהא שלך עד שתצא בו ואח"כ תחזירחו לי לא יצא. כוונתו פשוטה שהמקבל לא יצא. וכתב ע"ז הב"י דברי הרא"ש (סי' ז). ולא זכיתי להבין כיצד למדו ממנו זאת שהרי מ"ש הרא"ש לא יצא, דיבר על בעה"ב הנותן ור"ל דמשעה שנתן את הלולב, המקבל הוא בעה"ב וכל זמן שהמקבל לא יתן לו בחזרה במתנה הוי כשאול לבעה"ב מהמקבל, ולכן לא יצא בעה"ב, אבל המקבל יצא כיון שבעה"ב נתן לו. וז"ל הרא"ש, ואחר שיצא בו צריך לחזור ולתנו לו במתנה בשעת חזרה, אבל אם אמר לו יהא שלך במתנה עד שתצא בו ואח"כ יהא שלי כבתחילה לא יצא דהוי כמו שאול, ותדע מדאמרינן לקמן לא ליקני איניש לולבא לינוקא ביו"ט דינוקא מיקני קני אקנויי לא מקני, ואם אינו צריך לחזור וליתנו לו במתנה, נהי דקטן לאו בר אקנויי הוא ליקני ליה עד שיצא בו

הרב יוסף חיים אוהב-ציון

מח"ס "עתה באתי" ושא"ס, ירושלים

סימן יא

בענין שנהיה מלאים מצוות כרימון

אינו דומה הבל שאין בו חטא להבל שיש בו חטא וא"כ אם האדם עושה מצוות וכנגדן עושה עוונות עבירה מכבה מצוה ומה יועיל [א"ה יחא"צ וכן כתב הרמב"ם בפ"ז מהלכות תשובה הלכה ז' דאם אדם עשה מצוות בלא תשובה טורפין אותם בפניו שנאמר מי בקש זאת מידכם רמוס חצרי וע"ע למהרי"ט מסאטמר בספרו ויואל משה עמ' רמ"ז מש"כ בדברי הרמב"ם]. לכך אנחנו מתחננים שירבו זכויותינו כרימון דהיינו כתינוקות של בית רבן שאין בהם חטא וניקה האיש מעוון. זת"ד ה' ישמרהו ויחיהו. עכ"ד הרב מל"ח.

ה. הגאון ר' שלום הכהן שולאל בספרו נוח שלום תירץ עפ"י מה דאיתא בקידושין ישב אדם ולא עבר עבירה נותנים לו שכר כעושה מצוה וע"ז אמרו אפילו ריקנים שבך מלאים מצוות כרימון דאפילו אם לא עשו מצוות אלא נמנעו מן העבירות נחשבים למלאים מצוות, אבל בליל ר"ה אנו שואלים שנרבה מצוות כרימון היינו עשיית מצוות ממש. ומש"ה דייקי שירבו זכויותינו ולא אמרו מצוותינו לרמוז על זה שהכוונה על המצוות הנעשים ממש דיצדק לומר עליהם זכויות.

ו. יש שביארו הבקשה עפ"י מה שכתוב בספרים שברימון יש תרי"ג גרעינים ועיין להגר"א פלאג"י בספרו בירך את אברהם סדר האזינוסף (רמ"ד ע"א) אמנם בספר בני חיי כתבי הרב דוד סלימן ששון העיר שאין מציאות זו נכונה וזכורני שגם הגאון מו"ר ר' יעקב חיים סופר שליט"א העיר בזה ולכן פירש בספר בני חיי שם שהכוונה שמו שגרעיני הרימון מונחים בצפיפות ודוחק בתוך הרימון כן אנו מבקשים שנהיה מלאים מצוות כרימון עד אפס מקום וע"ע בספרו הנפלא של ידידי הרה"ג גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א, שנקרא "פרדס יוסף החדש" על ראש השנה, ושם האריך מאד בטוב דעת ודעת על הקושיא הנ"ל, וכתב הרבה תירוצים בזה, ע"ש ותרווה נחת.

כתב הרמ"א (סימן מקפג סע' ה) וז"ל: ויש אוכלים רימונים ואומרים נרבה זכויות כרימון, ובפר"ח כתב ואין להקשות מה דאמרינן בברכות כפלה הרימון רקתך אפילו ריקנין שבישראל מלאים מצוות כרימון וא"כ מאי רבותיה הכא. ומרן מלכא בספרו חזו"ע ימים נוראים (עמ' 15) כתב דכד הוי טליא הקשה קושיא זו והביא כמה כמה רמיזות בזה ואני אבא אחר המלך ואמלא את דבריו

א. תירץ הפר"ח דהתם בכל חייו קאמר שהריקן בכל חייו מסגל מצוות כרימון, אבל הכא מתפלל "שבכל שנה ושנה" ירבו זכויותיו כרימון וא"כ פשו להו טפי ודו"ק.

ב. בספר מטה יהודא להגאון ר' יהודא עייאש זצוק"ל כתב לתרץ דהתם שאנו מחזיקין אפילו הריקנים שהם מלאים מצוות כרימון אבל כל אדם לעצמו אינו מחזיק עצמו בכך, וכעין הא דאמרינן בעלמא לעולם יראה אדם את עצמו כאילו חציו זכאי וחציו חייב. ועוד דהתם יש לו הרבה זכויות והרי אפשר שיש בידו עוונות שהם מרובין מהזכויות, משא"כ כאן דנקטו לשון "רבו" רצונו לומר שיהיו הזכויות מרובין מהעוונות שיהיה נקרא צדיק גמור.

ג. בספר פקודת אלעזר להגאון ר' אלעזר אבן טובו זצוק"ל כתב בשם הרב מגדנות נתן בליקוטי הש"ע שהביא תירוץ משמיה דגברא רבה מופת הדור והדרו הרב המופלא כמוהר"ר דוד נגאר זצוק"ל דהריקנים הם רק כפלה הרימון היינו חתיכה קטנה מרימון שלם ותפילתנו שנהיה מלאים מצוות כרימון שלם. וכ"כ הרב חוקי חיים בסופו במס' מגילה והרב רנו ליעקב בסוף ספר מזבח כפרה.

ד. בספר מועד לכל חי להגר"ח פלאג"י (צסימן יב אות יז) הביא תירוץ בשם בנו ר' אברהם זצוק"ל על פי מה שאמרו במדרש שיר השירים רבה רימונים אלו תינוקות של בית רבן שיושבים שורות שורות לפני רבן כרימון וידוע מה שאמרו בגמ' על תשב"ר

הרב גדעון עטייה

מח"ס "משפטי אמת" - ב"כ על הלכות שכנים, ירושלים

סימן יב

שאלות ותשובות במסכת "סוכה"

בס"ד יז אדר ב תשע"ד

לכבוד הרה"ג גדעון עטייה שליט"א, בעל הספרים הנפלאים "גביע הכסף". אחדשו"ט ראשית אנו נהנים מאוד מספריו של הרב "גביע הכסף" וממש דולים תירוצים וביאורים, יקרים מפנינים כל פעם שקוראים. ולכן אמרנו לבקש מאדם גדול על כמה נקודות שלא זכינו להבין בפירש"י הקדוש תוך כדי לימוד בדף היומי במסכת סוכה.

- א. (דף כה.) רש"י ד"ה חתן, כתב "ויתן לבו להיות בקי בדבר". מה שייך לשון "בקי" כאן?
- ב. (דף ל.) רש"י ד"ה כי זבניתו, כתב הדס לאגוד "בהן" להושענא. ולכאורה יותר היה נכון לומר "אותן"?
- ג. (דף לא.) אמרינן בגמ' אתרוג "דברי הכל" בעי הדר. והרי לקמן (דף לה.) בן עזאי לא דריש. האם יש נ"מ בין לשון "כולי עלמא" ל"דברי הכל", ועיין רש"י ד"ה אבל אתרוג.
- ד. (דף לג:) בסוף המשנה "ושל בעל כשרה". רש"י ד"ה ושל בעל סיים "ובגמרא יליף דכשרה". מה כוונתו בזה?

ואסיים בברכת הדיוט, יהי רצון שיפוצו מעיינותיו חוצה, להוציא עוד ספרים נפלאים ולזכות את הרבים מאור תורתנו, ולראות עין בעין גאולתינו, ובבניין בית תפארתנו, אכ"ר.

בברכת התורה, הלל חמאוי

וזו תשובתי אליו:

שייך לישנא דבקי, לתכנן במחשבתו איך לבעול כאילו רגיל בדבר.

ב. מ"ש כת"ר לדקדק ע"ד רש"י (דף ל.) בד"ה כי זבניתו וכו'. כעין זה ראיתי בספר בארות המים דכתב להגיה לאגוד מהן להושענא. אולם ידי"נ הרה"ג נבון יצחק יצ"ו פירש, דאם היה כותב לאגוד אותן להושענא, היה פירושו שצריך לאגוד אותן עם הלולב והערבות. ואילו מהמשך הגמ' משמע דס"ל שלולב א"צ אגד. אלא כוונת רש"י לאגוד בהן, היינו לקשור אותן כיון שהם הרבה. והבין שהם לצורך מכירה לאנשים לצורך ההושענא, ואה"נ כשמוכרים מפרידים אותן ונוטלין אותן בלא אגד. אומנם הלב רחב כתב וז"ל: כלומר לצורך הלולב לאפוקי לצורך חול לא קפיד עליהו. ויאוש כדי קני לעניין חול עכ"ל. ושמא נתכוין העיקר שזה לצורך הלולב. אבל זה דוחק דגם אם היה רש"י כותב לאגוד מהן להושענא, או לאגוד אותן להושענא, היה משמע

בס"ד א אייר תשע"ד

לכבוד הרב הלל חמאוי שליט"א, שלום וברכה! קיבלתי מכתבו הערות עמ"ס סוכה וניכר גודל עיונו, ואשיב על ראשון ראשון, ומיניה ומינאי תסתיע ותרווח שמעתיה.

א. מ"ש כת"ר לדקדק ע"ד רש"י (דף כה.) בד"ה חתן וכו'. נראה לענ"ד ליישב ע"פ מ"ש הרע"ב בברכות (פ"ב, מ"ה) וז"ל: ואני שמעתי שמתירא שמא ייעשה כרות שפכה בבעילתו וטירדא דמצוה היא וכו', ומשם ואילך ליבו גס בה. וכתב התויו"ט כשהוא קרוב לה ישהה בבעילתו ולא יבוש כדי שלא ייעשה כרות שפכה עכ"ד. ונראה דלזה נתכוין רש"י ויתן ליבו להיות בקי בדבר, דהיינו אם יטרד בק"ש לא יהא לו פנאי לחשוב בדבר, ועתה שפטרו אותו מק"ש יש לו פנאי לחשוב בדבר איך להתגבר על הבושה ולבעול מהר ולא ייעשה כרות שפכה. ושפיר

הלשון עכ"ד. ולענ"ד מרש"י הנ"ל לא נראה לפרש כדרך השניה ודו"ק.

ד. מ"ש כת"ר לדקדק ע"ד רש"י (דף לג: בד"ה ושל בעל, ע"ש. הן אמת שכן ראיתי בדקדוקי סופרים בהגהות (אות ג) דכתב שבכתב יד הגירסא ברש"י יליף [לה מנלן] דכשירה. אולם ידי"נ הרה"ג נבון יצחק שליט"א פירש בלא הגהה, דכוונתו דהגמ' למדה מהפסוק שכשירה וזה צריך לימוד שהרי אבא שאול חולק ומפרש את הפסוק בדרך אחרת ולדעתו של בעל פסולה.

ואסיים בברכת הדיוט, יה"ר שימשיך להתמיד ולהתעלות בתורה ויר"ש ויחדש חידושים אמיתיים ויפוצו מעיינותיו חוצה להגדיל תורה ולהאדירה עד ביאת משיח צדקנו בקרוב אמן.

בכל ברכות התורה, ע"ה גדעון עטייה ס"ט

לאפוקי לצורך חול. ובהכרח להגיה. או כמ"ש ידי"נ הרה"ג נבון יצחק שליט"א.

ג. מ"ש כת"ר לדקדק ע"ד הגמ' (דף לא.) אתרוג דברי הכל בעי הדר, ע"ש. נראה להוכיח מהגמ' ב"ב (דף קנד:) דקתני התם דהשיב רבי יוחנן שאני אומר דברי הכל מודה בשטר שכתבו א"צ לקיימו, ומסיק מאי דברי הכל דרבנן לגבי ר"מ דברי הכל היא. ועיין בפירוש רשב"ם (שם) בד"ה ברם נראין וכו'. וכן נראה מדברי רש"י שציין כת"ר, וא"כ ודאי יש לחלק בין ד"ה לבין כו"ע. וידי"נ הרה"ג נבון יצחק שליט"א לדעתו מעיקרא קושיא ליתא, דהא רבא איתותב לקמן (ע"ב), ורק הוא סבר דלכו"ע בעי הדר. ואה"נ שיקשה גם מלקמן. והגמ' חדא מינייהו נקטא. א"נ מלקמן לא קשה דאפשר דדריש תרווייהו, שכל מקום שכתוב אל תיקרי אין פירושו שזה לא כמשמעו, אלא שאפשר לדרוש עוד דבר בשינוי

הרב יעקב מדר

מח"ס שו"ת "לב ים" (כת"י), ירושלים

סימן יג

רחיצת כלים במוצ"ש שחל בו ט' באב | השלמה

שגם ידיו נשטפות ויש בזה משום איסור רחיצה בת"ב, שזה פשיטא להו דשרי, כיון שאינו מתכוין לרחיצת ידיו בכלל, וכמו שנתבאר בדברינו שם בס"ד]. ושו"ר בשו"ת ברכת יהודה ח"ו (סי' יט) שהעירו לו על מ"ש בח"ג (מא"י סי' נט) להיתר בשטיפת הכלים, ממ"ש המקור חיים הנ"ל. ע"ש.

ב. אולם באמת שהמעין היטב במאמרנו שם, יראה שכתבנו בס"ד כמה טעמים טובים ומתוקנים להיתר זה, באופן שגם לאחר דברי הגאונים עליונים למעלה, עדיין לפענ"ד אין כאן מצוה בחזרת, ומשנה לא וזה ממקומה. ולמען הסדר הטוב אכתוב כאן את עיקרי הדברים בקצירת האומר.

ג. הנה פשיטא להו לגאונים הנ"ל שיש בשטיפת הכלים משום מלאכה, ובוודאי שלא נעלם מהם פסק מרן בש"ע יו"ד (סי' שפ סכ"ז): כבוד הבית, הדחת כוסות והצעת המטות, אין בהם משום מלאכה

א. ביתד המאיר (אנ' מסע'ו סימן קפט) כתבנו להתיר רחיצת הכלים במוצ"ש שחל בו ט' באב, אם יש צורך בדבר. ע"ש. והעירוני שכמה מגדולי האשכנזים כתבו לאסור איס'ר בזה. כ"כ המקור חיים (סי' מקנד): "אין לשפחה להדיח ולשפשף הכלים במוצאי שבת שהוא ליל ט' באב". עכ"ל. גם רבי יוסף יוזפא בספר יוסף אומץ (סי' תמפג) כתב להזהיר על המזדרזים באמירת הקינות, שמלבד שמיד ביציאתם מבהכנ"ס מסיחים דעת מחורבן בית מקדשנו, עוד באים לאיסורא רבה שתכף אחר יציאת בהכנ"ס מבערת המשרתת אש לבשל לילדים קטנים אכילתם, ובפרטות אם הוא ביום ראשון, מדיחין כל כלי אכילה משבת ואיסור גדול הוא לעשות שום מלאכה קודם חצות. עכ"ל. ושגם בספר שמעתתא דמשה כתבו בשם הגר"מ פינשטיין זצ"ל שיש לאסור רחיצת הכלים במוצ"ש שחל בו ט' באב. כיוע"ש. [ומ"מ הרואה יראה שלא באו לאסור מצד

שמא לא יוכל להשלים תעניתו. ע"ש. וכ"כ הכל בו (סי' סז), והוא מספר המכתם (מענית ל' עמוד רעט), ובשו"ת תרומת הדשן (סי' קנג) כתב כהטעם הראשון. ע"ש. ולפי"ז בוודאי שאין לאסור רחיצת כלים, שגם בזמן זה עדיין ירגיש בתעניתו, וגם לא ימנע ממנו להמשיך בתעניתו.

ה. אולם בקושטא אין אנו צריכים לכל הנ"ל, שהרי הכא במאי עסקינן, בליל תשעה באב, וכבר מרן רבינו הגדול זיע"א בחזו"ע ד' תעניות (עמוד עכ"ב) דק ואשכח מרגניתא טבא בשם חד מן קמאי, הוא האור זרוע (סי' ס"ז ע"ב), שכתב שבלייל תשעה באב אינו מנהג בשום מקום [שלא] לעשות מלאכה ואפי' נהגו אינו מנהג. ע"ש. ולכן אפילו אם נאמר שבשטיפת הכלים יש בו משום מלאכה, כל זה אינו אלא ביום ת"ב, אבל בלילה אין כאן בית מיחוש כלל. וגם דברי האור זרוע אלו היו בהעלם אצל הרבנים הגאונים הנ"ל.

ו. ולכן העיקר לפענ"ד כמו שהעלנו במאמרנו שם, שאם אם אין צורך לשטוף את הכלים דוקא עכשיו, כגון שהכלים לא מפריעים לו, או שיכול להניחם במקום מוצנע כגון במרפסת וכדו', יעשה כן, וישטפם רק במוצאי הצום. אבל אם יש צורך בדבר, כגון שלא יכול לשומרם במקום אחר, והכלים המלוכלכים מפריעים לו, דגבא טורא, והוא כחומץ לשיניים וכעשן לעינים, בפרט לאשה עקרת הבית שצריכה להתעסק במטבח להאכיל ולהשקות את הילדים, מותר לשטוף את הכלים כבר במוצאי שבת. אלא שימעט במים כמה שאפשר, וגם לא ירחץ במים פושרים כדי שלא יהנה מהמים ואם יכול ללבוש כפפות, עדיף טפי. וכבר הבאנו שם שכן דעת מרן פאר הדור זצ"ל, וכמ"ש בשמו בשו"ת מעין אומר ח"ג (פי' סי' ז). ע"ש. והנלענ"ד כתבתי.

ויה"ר שיהא זה הלכה ולא למעשה, שבקרוב יבנה בית המקדש השלישי על מכוננו. אב הרחמן שמע קולינו וברחמין חוס על שארית הפליטה עמך וצאן מרעיתך, אחינו בית ישראל די בכל אתר ואתר, להחיש גאולתינו ופדות נפשינו בביאת גואל צדק. במהרה תבוא חזיון הישועה, ועין בעין נזכה לחזות בטוב ה' את שיבת ציון במהרה בימינו. אכ"ר.

לאבל. ע"כ. ומקורו מהאבל רבתי (פרק יא הלכה ט). ע"ש. [ומ"ש הדחת כוסות אורחא דמילתא נקט וה"ה לכל רחיצת הכלים, דלא גרע מכיבוד הבית. וכן הבין בפשיטות בשו"ת אור לציון שנזכיר בסמוך]. אלא דס"ל שדוקא אם אין לו כוסות אחרים שרי, או דשאני התם שאין לו שעת היתר בכל ימי אבילותו, משא"כ בתשעה באב שיכול להמתין עד חצות. [וכמ"ש כן בשו"ת אור לציון ח"ג פרק כט הערה יד] ובאמת שכ"כ הלבוש ביו"ד שם (סכ"ז): כיבוד הבית והדחת הכוסות והצעת המטות אין בהם משום מלאכה הנאסרת לאבל, הוא הדין לאפות ולבשל בימי אבילות לא נאסרו על האבל, דלאו כולי עלמא עשירים נינהו שיש להם משרתים שיעשו להם מלאכות אלו בימי אבילותם, והוי להו גזירה שאין רוב הצבור יכולין לעמוד בה, לפיכך לא גזרו עליהם והתירו לעשות מהם כל הצריך לו ולא יותר. ע"ש. אלא שלגאונים הנ"ל דברי המהרי"ק (סי' ל"א) היו בהעלם דבר, ששם כתב דנקט הני לרבותא, דסלקא דעתך דדמו טפי למלאכה וליכא בהו צורך כולי האי, שאפשר בלא כיבוד הבית, ובלא הדחת הכוסות, כשיש לו כוסות אחרים מודחים ונקיים, אלא דניחא ליה להשתמש באלה, אפ"ה שרי. ע"ש. [הובא בחזו"ע אבילות ב' עמוד קלח], הרי שאפי' שיש לו כוסות נקיים אחרים, ורק נוח לו להשתמש באותם כוסות שרי, ובוודאי שאם היה בו משום מלאכה, לא היו מתירים לו רק בשביל שנוח לו להשתמש בכוס אחרת. ומבואר דס"ל שזה לא נחשב כלל למלאכה לאבל. וכן הוא פשטות הלשון: "אין בהם משום מלאכה לאבל", משמע שאין בזה משום מלאכה לאבל כלל.

ד. זאת ועוד, שמבואר מדברי הגאונים הנ"ל, שסברו שטעם איסור מלאכה הוא כדי שלא יסיח דעתו מהאבילות, ולכך כתבו שגם בהדחת הכלים יש משום הסחת דעת מהאבילות, אבל באמת שהוא דוקא לשיטת רבינו עובדיה מברטנורא במשנה שם, שפירש הטעם כדי שלא יסיח דעתו מן האבילות. ע"ש. אבל בחזו"ע ד' תעניות (עמוד שיט) הביא שבארחות חיים (הל' משעב נאז א"ח י"ב) כתב הטעם, שאם יעשה מלאכה לא ירגיש בתעניתו משום טרדת מלאכתו. ועוד י"ל שהוא משום טורח מלאכתו,

◇ סימן יד ◇

ג'לטין דגים בתוך מאכלי חלב | השלמה

אותו וממלאים אותו חלב, מותר, שמכיון שנתייבש העור הוי כעץ בעלמא, ואין בו שום לחלוחית בשר. וכן הוא בבית יוסף שם. ע"כ. והיינו שכיון שאין בג'לטין טעם הבהמה הטמאה כלל, א"כ אין בו איסור, כמו עור הקיבה שנתייבשה ואין בה לחלוחית כלל¹. ושם (א"ת ד) הביא משו"ת שבות יעקב ח"ב (ס' ע) שכ', אודות דם שנתייבש מאד עד שנעשה כעץ ואין בו שום לחלוחית אין איסור באכילתו כלל, דדמי למ"ש הרמ"א בהגה (ס' פז) עור הקיבה שנתייבש כעץ מותר לתת בו חלב. ע"ש. וא"כ מ"ש במכתב הנ"ל שנעשה כעפרא בעלמא, חד טעמא נקיט, ועיקר סמיכתו להיתר הוא מחמת שאין בזה טעם וכמשנ"ת, וא"כ גם אם אין הג'לטין דגים נהפך לאבקה, מ"מ כיון שאין בו טעם כלל, הרי הוא מן המותר בפ"ך.

(ב) ובמשים חפשי' בספרן של צדיקים, עינא דשפיר חזי דהכי רווחא שמעתתא. ע"י להגאון רבי אלחנן פרץ שליט"א בספר אבני שיש – חוקת המועדים (מנוסח עמוד קל) כתב, שדעת דודו הגר"י אביעזרי תופיק שליט"א להחמיר בזה, אבל לדעתו המקילים בזה יש להם על מה לסמוך, הן מצד שגם דבר סכנה בטל בשישים, והן מצד שאין בו טעם כלל, ודמי למ"ש הרמ"א הנ"ל גבי עור הקיבה. ע"ש. גם בשו"ת דברי בניהו חלק יז (סימן כז) האריך בזה טובא והעלה להתיר מכיון שאין בו טעם של דגים כלל, ובפרט שיש מתירים לאכול דגים עם חלב ממש, וגם י"א שדוקא דגים עם גבינה אסור אבל עם חלב מותר. ע"ש. וכן גם בספר בנתיבות ההלכה כשרות להרב יהודה שרשבסקי (מונחת ז' – עיני ג'לטין סוף ענף ד) כתב, שתערובת ג'לטין דגים

(א) ביתד המאיר (סיון תשע"ו סימן קמט) כתבנו להקל בעירוב ג'לטין דגים בתוך יוגורט וכדו', מכמה וכמה טעמים טובים ומתוקנים. כיעוי"ש. ושם (א"ת ח) כתבנו שגם דעת מרן רשכבה"ג זיע"א להקל בזה, וכאשר כתב בשמו הגאון רבי אברהם יוסף שליט"א באחד מקבצי "בנתיב החלב", אלא שלא הבאנו את המקור המדויק, מפני שלא היתה החוברת תחת ידי.

והנה עתה הראוני את המקור המדויק לזה, והוא בחלק ה' (ניסן תשע"ד עמוד 46). ומפני שאין קובץ זה מצוי כ"כ בבי מדרשא, אמרתי להעתיק כאן לשונו לתועלת המעיינים. וז"ל שם:

לכבוד ידידי הרב רבי זאב ויטמן שליט"א
שלום רב וכוט"ס,

באשר ארי נעשה שואל בענין הכנסת ג'לטין דגים למוצרי חלב, לספרדים ההולכים בעקבות מרן הש"ע שאסר לאכול דגים עם חלב, דעת מרן אבי מו"ר הראש"ל זצ"ל להתיר בשופי, הואיל והג'לטין הוא פנים חדשות לאחר שנעשה כעפר והתבטל, ואפילו בג'לטין העשוי מבהמות, רבים הם המתירים הן מרבני האשכנזים והן מרבני הספרדים, ודי לנו להחמיר בג'לטין מצד הכשרות, אך מחמת הסכנה אין מקום להחמיר יתר על המידה, ולכן מותר לערב ג'לטין דגים במוצרי החלב לכתחילה, ואף בכשרות מהדרין כך הדין. עיין יביע אומר ח"ח יו"ד סימן יא באורך רב.

בברכת התורה, אברהם יוסף.

רק זאת אבוא אעיר'ה, שמ"ש בטעם ההיתר, שהג'לטין הוא פנים חדשות לאחר שנעשה כעפר והתבטל, הנה המעיין בשו"ת יבי"א שציין יראה שרק בטעמו השני להיתר (א"ת ח), כתב שכיון שהכל נהפך לאבק דק, ופנים חדשות באו לכאן, יש להתיר, דעפרא בעלמא הוא. כיעוי"ש. אבל באמת שבתחילת התשובה (א"ת ח) כתב שיסוד ההיתר בזה נשען על דברי הרמ"א בהגה יו"ד (ס' פז) בשם השבולי הלקט, עור הקיבה שמולחים ומייבשים

¹ ובמאמרנו שם (א"ת ז) כתבנו שה"ה לענין סכנה, שכל הסכנה בגלל הטעם, וכיון שבטל הטעם בטלה הסכנה. וכמ"ש בפתחי תשובה (ס' ק ג) שהרי אין איסור רק כל זמן שמרגישין הטעם של דג בקדירת בשר, וכשיסיפו ולא יהיה עוד טעם מורגש בקדירת בשר לא יהיה עוד סכנה. עכ"ל. וכ"כ עוד פוסקים, כמבואר למעיין שם.

ודעתו היתה להחמיר. ע"כ. ועי' בקובץ יתד המאיר (משרי משפ"ה סימן ט) שהרב מאיר פנחסי גם האריך בזה להקל לכתחילה, ושגם אביו הג"ר שמואל פנחסי הסכים להקל בזה. ע"ש. וכ"כ בשו"ת ושב ורפא [לנין היעב"ץ, הרה"ג ר' רפאל אייפרס, ח"ג ס"ס קכ] שכ' שבתשובה כת"י כתב להתיר ג'לטין הנעשה מעצמות דגים לאוכלן עם בשר או להיפך ושכן הסכימו עמו גדולי הפוסקים. ע"כ. וכן העיר בזה להקל הה"כ בירחון אור תורה שבט תש"ע (מלק המכתבים מכתב ה עמוד תפז). ע"ש.

ג) מול סוף, במאמרנו שם (אות ט) הבאנו שהרה"ג ר' יגאל כהן שליט"א בקובץ ויען שמואל ח"ח (סי' מ) האריך בדין זה וג"כ העלה להקל, כיון שאין בו שום טעם, וגם עיקר האיסור אינו ברור כ"כ. ושם (עמוד תקסז) כתב שהרצה דבריו אלו לפני הגאון הנאמ"ן שליט"א והסכים עמו להקל בזה. ע"ש. וכעת ראיתי בספר ויען שמואל ח"ט (סי' נ) תשובתו של הגר"ד טהרני שליט"א על מ"ש הרב יגאל כהן הנ"ל, שהרי ייצור הג'לטין אינו מעצמות, אלא מעורות הדגים, והרוטב היוצא מבישולם עובר סינון להפרדת הג'לטין שהוא עובר ייבוש לאבקה, וכל עוד אבקת חלב יש לה דין חלב, יש לג'לטין דגים דין דגים. ע"ש. אולם עפמשנ"ת שכל האיסור בטעמא תליא מילתא, א"כ בחלקות ישית למו, שאבקת חלב יש לה טעם חלב, ולכן שפיר חשיבא חלב, משא"כ ג'לטין דגים שאין בו שום טעם, ממילא כיון שבטל טעמו בטל איסורו. והשי"ת יעב"א.

במוצרי חלב, אשר עיקר איסורה רופף, נראה לכאורה דודאי ניתן להתירה בצירוף נימוק חוסר הטעם של הג'לטין וביותר באם יש בתערובת שישים כנגד הג'לטין. עוד ראיתי בשו"ת אבי בעזרי להרה"ג ר' יצחק לוי שליט"א (מיו"ד סי' כג) שהשיב ג"כ על הג'לטין דגים, שמכיון שכבר השתנה צורתו ונס ליחו, וטעמו לא עמד בו, מותר לערבו בעוגת גבינה גם למנהג הספרדים, שהרי אפי' ג'לטין שנעשה מדברים טמאים, מעיקר הדין הוא מותר, מאחר שהשתנה ממה שהיה מקודם, ופנים חדשות באו לכאן. וגם המחמירים בו הבו דלא להוסיף עלה להחמיר בג'לטין דגים. ע"ש. ובראש הספר עלה בהסכמ'ה הגאון רבי משה פנירי שליט"א, וכתב על תשובה זו שהצדק עמו, כי אפי' את הג'לטין הרגיל היו שהתירו מהטעם שכתב, וכ"ש בנ"ד שהטעם משום סכנה, ואין להחמיר אלא במה שהחמירו דהיינו דגים ממש ותו לא. עכ"ל. גם בספר הכשרות למעשה פנחסי (עמוד שטז) כתב שמוצרי חלב שיש בו ג'לטין דגים, מותר באכילה אף לדעת הספרדים. ובהערה הסתמך על דעת הגרי"ש אלישיב דס"ל דשרי, וכמ"ש כן משמו בשמו בספר אשרי האיש (יו"ד ח"א פ"ז ס"ח), והגר"י אפרתי בספר ראש יוסף (מיו"ד סימן יד). [א"ה ובמאמרנו הבאנו שכ"כ בשמו ג"כ הגר"מ גרוס בקובץ בנתיב החלב ח"ג (עמוד לא אות ט). ע"ש. וכעת מצאתי גם כן בקובץ בנתיבות ההלכה (מלק לט נפסקי הגריש"א עמוד 347) שכתבו משמו שג'לטין דגים בחלב מותר לכל הדעות. ע"ש]. ואח"כ כתב ששמע בשם אחיו הרב מאיר ששאל את הראש"ל הגר"מ אליהו זצ"ל בענין זה,

◇ סימן טו ◇

בענין אכילת דגים בחלב | תגובה

ב) ראשית דבר, הנה במאמרנו שם (אות ז) כתבנו שלכא' יש להביא ראיה דשרי לאכול דגים בחלב, ממה ששנינו בריש פרק כל הבשר (מולין קג): כל הבשר אסור לבשל בחלב, חוץ מבשר דגים וחגבים. ע"כ. ובגמ' שם (קד). רב אשי אמר כולה ר"ע היא, וה"ק: כל הבשר אסור לבשל בחלב, מהן מדברי תורה מהן מדברי סופרים, חוץ מבשר דגים וחגבים שאינם לא מד"ת ולא מד"ס. ע"כ. ומה שאמר לבשל

א) בירחון הקודם (אלול תשע"ו סימן קנט) כתב הגאון רבי יהודה ברכה שליט"א להעיר על דברינו המעטים ביתד המאיר (סיון תשע"ו סימן קמח) בענין אכילת דגים בחלב. ולאחר העיון הדק היטב היטב הדק בכל דבריו שם, ובהיות שהגר"י ברכה שליט"א מבקש האמת, אמרתי לכתוב עלי גליון וספר את אשר יש לי להעיר על דבריו. והבוחר יבחר.

היה ענין לגמ' לפרש שמ"ש במשנה חתיכות מותר אין הכוונה כפשוטו, אלא דרך אגב קמ"ל, שהקשו על רב שאמר בשר שנתעלם מן העין אסור, שהרי שנינו נמצא בגבולין, אברים נבלות, חתיכות מותרות. ועל זה תירצו מידי הוא טעמא אלא לרב, הא איתמר עלה רב אמר מותרות משום נבלה וכו'. ע"ש. הרי שללא הקושיא מאותה משנה בשקלים, לא הייתה הגמ' נזקקת לפרש שאין הכוונה מותרות ממש. אלא ע"כ שיש מקומות שהמשנה סמכה על הלומד שיבין שאין הכוונה מותר לגמרי, מכח טמעים הידועים לו [וכמו שנתבאר במאמרנו שם].

(ג) ומה שהקשה שם הגרי"ב עוד, שמה שהבאנו מהשדי חמד (נללי הפוסקים סי' טו אות יד) והיב"א (מ"ד ח"ד סי' ד אות א) דאמרינן מותר מאיסורו ואסור מצד אחר, שהרי המעיין בשדי חמד יחזה שדעתו נוטה שרק בתנאים אמרינן כן, או לכל הפחות באמוראים, אך לא בלשון הפוסקים. וכ"כ להדיא ביבי"א שם, דלא אמרינן בפוסקים לישנא דמותר, שאינו מותר גמור. ע"כ. הנה מבין ריסי עיניו של הגר"י ברכה ניכר שהבין שמה שדחה מרן זצ"ל בשו"ת יבי"א ח"ו (ח"ד סי' ט אות ג) שבסכנתא לא קמיירי, הוא לא רק על הראיה מהמשנה בכל הבשר שמותר לאכול דגים בחלב, אלא גם על הרמב"ם ושאר ראשונים שכתבו שמותר לאכול דגים בחלב, שעל כל זה יש לומר שבסכנתא לא קמיירי. ולכן כתב להקשות כן. אבל באמת שהמעין ביבי"א בחלק ו' הנ"ל, עיניו יחזו עפעפיו יבחנו שכתב לדחות כן רק על הראיה מהמשנה, שדן שם אם מותר להעלות דגים ובשר בשולחן אחד, והביא מ"ש הרב יד דוד (סי' פח הגה"ט אות ט) להוכיח דשרי, ממתני' ריש פרק כל הבשר, דאיתא שם שאסור להעלות עם הגבינה על השולחן חוץ מבשר דגים וחגבים, ולדידי לזה כיונו להתיר העלאה דלא חשו לטעם סכנה. ע"כ. ועל זה דחה מרן זצ"ל, שאין זה מוכרח דאכתי ליכא סכנה לאוכלם בחלב, שיש לומר דאעיקרא מתני' באיסור בב"ח מיירי, ובסכנה לא מיירי. ואח"כ הזכיר מ"ש הט"ז (נסי' נה סק"ג) שאפי' נאמר שיש בפליטת כלים משום סכנה בבשר ודגים, מ"מ התם לא נחית לדין סכנה אלא מה שנוגע לענין נ"ט בר נ"ט. וזה כעין

היינו לאכול, ולישנא דקרא נקט, וכמ"ש בחידושי הרשב"א והריטב"א שם. וא"כ מבואר לכא' שאין איסור לאכול דגים בחלב. וכן נראה מלשון הרמב"ם שכתב (נפ"ט מה' מאלות אסורות הלכה ה): דגים וחגבים מותר לאכלן בחלב. ע"כ. וכ"כ הרשב"א בתורת הבית הארוך (צ"ט א' שער דף דף פה ע"ג) ובחידושי (ריש הפרק), וכ"כ הריטב"א, הרא"ה, הר"ן והמאירי שם, וכ"פ הטור (סי' פז). ע"ש. אולם בשו"ת יביע אומר ח"ו (ח"ד סי' ט אות ג) כתב לדחות את הראיה מכל הבשר, די"ל דמיירי דוקא מענין בשר בחלב, שמצד זה מותר לאכול דגים בחלב, אבל בסכנתא לא קמיירי. ואה"נ מטעם סכנה יהיה אסור לאוכלו. וכע"ז כתב הט"ז (סי' נה סק"ג) שאפילו נאמר שיש בפליטת כלים משום סכנה של בשר ודגים, מ"מ התם (נחלין) לא נחית לדין סכנה אלא מה שנוגע לענין נ"ט בר נ"ט. עכ"ד. ובהערה שם (מס' 1) הבאנו מ"ש הגרי"ב בשו"ת ברכה יהודה ח"ב (ח"ד סי' ה אות ג) להקשות על זה, דאי איתא דאית בה סכנתא, לא אשתמיט בשום דוכתא בגמ' לאשמועינן דאיכא סכנתא בדגים עם חלב, וכשאמרו שמותר לאכול משמע דהיתר גמור הוא. ומה שהביא מהט"ז, יש לדחות דשאני התם שכבר הוזכר במקום אחר האיסור של בשר בחלב, ולכן לא הוצרכו להזכיר זאת במפורש בכל מקום, וסמכו על המעיין, משא"כ לגבי דגים בחלב, שלא הוזכר איסורו בשום מקום, אין לומר שסמכו על המעיין. ע"ש. ועל זה כתבנו שכבר היה כן לעולמים, ומצאנו כן בשקלים (פ"ז מ"ג) דתנן התם, נמצא בשר בגבולין, אברין נבילות, וחתיכות מותרות. ואפילו הכי ס"ל לרב בגמ' חולין (נ"ה). שאין הכוונה מותרות אף באכילה, אלא שמותרות משום נבילה, אבל איסור אכילה במקומו עומד. ע"כ. ומינה דאף לגבי נ"ד אף שאמרו שמותר לאכול דגים בחלב, מ"מ למעשה איכא איסור בדבר משום דאיכא ביה סכנתא. ולא דיברו חז"ל להיתרא רק ביחס של איסור בשר וחלב. ע"כ.

ועל זה כתב הגר"י ברכה לדחות, דשאני התם שסוף סוף הגמ' הסבירה את המשנה, משא"כ כאן שהגמ' לא הסבירה כלום וע"כ שסתמו כפירוש. ע"כ. אבל המעיין בגמ' חולין (נ"ה) הנ"ל יראה שלא

מש"כ לדחות הראיה ממתני'. ע"כ. עיניך הרואות שכל מה שדחה שבסכנתא לא קמיירי הוא רק על המשנה, שאת זה הזכיר שם, אבל על הראיה מהרמב"ם ושאר ראשונים לא כתב כן, וכן מדויק לשונו שם "שיש לומר דאעיקרא מתניתין וכו'". וגם אנא עבדא בריה קל'ה כתבתי שבשו"ת יביע אומר כתב לדחות את הראיה "מכל הבשר". ע"כ. וממילא מיושב שפיר, שלא אמר כן על הפוסקים אלא רק על המשנה. והיה העקוב למישור והרכסים לבקעה.

(ד) מול סוף אומר, שהנה הגר"י ברכה שליט"א יצא בהנחה סוברת, שאנכי איש צעיר באתי לפרק השג יד על מה שהעלה בכוחא דהיתרא דשרי לאכול דגים בחלב, ולכן תמ'ה תמ'ה יקרא, אמאי התעלמתי מכמה פוסקים שכתבו להתיר בזה, ומהם, ספר מנהגי ירושלים (הנדפס צספר נמיצי עס צריש חלק י"ד, הלכה נט), וסוף דברי הרה"ג רבי יקותיאל אוהב ציון שליט"א בשו"ת יעלת חן (חיד"ס סי' ז) ועוד. אולם באמת שדבר זה לא עלתה על ליבי, שלא התכוונתי במאמרי זה לאסור איס'ר בדגים בחלב לבד, ולהתיר רק בג'לטין דגים עם חלב, אלא אדרבה נטיתי קו להקל גם בדגים בחלב ממש, וכמש"כ שם (אות ה), שאע"פ שנראה דעת מרן לאיסורא, מ"מ לא נוכל להתעלם מדעת רבים מהפוסקים, ומרן החיד"א בראשם, דס"ל שאין כן דעת מרן, וט"ס בב"י וצ"ל שאין לאכול דגים בבשר. ועוד יש אומרים שאין סכנה כלל באכילת דגים בחלב. ונראה שמטעם זה הסיק מרן רבינו זצוק"ל בשו"ת יחיה דעת ח"ו (סי' מנ): "יש להמנע מלאכול דגים בחלב או עם גבינה משום חשש סכנה". ע"כ. וכן הלשון בספר הליכות עולם ח"ו (פרשת נהעלותן ה"ט). הרי שלא פסק בסכינא חריפא לאסור. וה"ט כאמור, שאין בזה דבר מוחלט לאיסורא. ומה"ט נמי פסק עוד שם, שאם בטעות נתבשלו דגים בחלב, אין לאסור, ואפילו אין ששים נגד הדגים, וטעמו ונימוקו עמו (נהערה למטה), שהואיל וגדולי האחרונים מתירים, ומחלוקת היא בין הרופאים בזה, ומרן החיד"א במחב"ר (סי' פז) סובר ג"כ להקל. ובשו"ת זבחי צדק ח"ג (סימן קמג) נטה ג"כ להקל, עכ"פ בדיעבד בודאי שיש להתיר. וזה ברור. ע"כ. ועוד הבאנו מ"ש בספר שלחן יוסף על הל' בשר בחלב (סי' פז צירור הלכה מס'

1), שכתב בתוך דבריו: אמרו לי דאחד מנכדי מרן הגר"ע יוסף (שליט"א) [זצוק"ל] למד בישיבה אשכנזית והיו מערבים דג עם חלב והתיר לו לאוכלם. עכת"ד ממאמרנו שם. אתה הראת לדעת שלא באתי לאסור בזה, אלא אדרבה לומר שיש מקום גדול להקל בזה, וזה אחד היסודות להקל בג'לטין דגים עם חלב, שכיון שעיקר איסור דגים בחלב לא ברירא לן כ"כ, ממילא יש להקל בג'לטין דגים, וכמש"כ שם (סוף אות ז) 1. ומעתה סרה מעלינו כוס התימ'ה אמאי קיימנו מצוות והתעלמת מהם, כיון שלא הייתה כוונתנו לאסור בזה, אלא להיפך, למצוא פתח פתוח להתיר. והשי"ת יעב"א.

□□□

ויה"ר שיהיו הדברים לע"נ מרן הראש"ל רבינו הגדול רבי עובדיה יוסף בן גורג'יה זצוק"ל זיע"א, מר זקני הגאון הצדיק רבי אליהו מדר בן רבקה זצוק"ל, רב מושב איתן, בתו האשה המדוכאת ביסורים חיה שרה בת יקותיאל, והבחור היקר שמואל רפאל אלחנן בן אסתר ז"ל. ת.נ.צ.ב.ה.

1 ואין בית המדרש ללא חידוש, שבחפיש'ה מצאתי במדרש אלפא ביתא דרבי עקיבא (ד"ה שז אמר להן, הוצא צספר חמי מדרשות ח"צ), שהביא שם כמה דוגמאות שהקב"ה אסר דבר אחד והתיר את הדומה לו, אסרתי לכם דם התרתי לכם את הכבד, אסרתי לכם גיד הנשה, התרתי לכם הטחול, אסרתי לכם חלב שעל הכליות, התרתי לכם חלב שעל האליה, אסרתי לכם בשר בחלב, התרתי לכם בשר דגים בחלב וכו'. ע"ש. ומשמע שאפי' מצד סכנה ליכא, דומיא דשאר דברים שהזכיר שם.

אלא שיש לדון בזה מצד מה שאמרו (צירושלמי פאה פ"ב ה"ד) אין למדים מן האגדות. ע"ש. ואמנם לפמש"כ הכנה"ג (צכללי הש"ס אות ט), והפרי חדש (סימן קכח סעיף כ), והיד מלאכי (כלל עב), שהוא דוקא במקום שחולקת על התלמוד שלנו, הלא"ה למדים ואין משיבים. וכן מתבאר מדברי ר"ת שהובאו במחזיק ברכה (צק"א סי' נא), ובספר יעיר און (מערכת א אות מז). וע"ע בשדי חמד (מערכת א כלל נה ונז) ע"ש. א"כ ה"ה לנ"ד שאין ראיה מהתלמוד לאיסור, שבוודאי שיש ללמוד מהמדרש להקל. אולם לדעת התוס' יום טוב (סוף פ"ה דצרכות) שמה שאמרו שאין למדין מהאגדות היינו אפילו כשאין סתירה מפורשת לזה מן הש"ס. ע"ש. וכ"כ בספר האשכול ח"ב (עמוד מז) בשם רב האי גאון בתשובה על אגדה שלא הובאה בתלמוד, שכלל הוא שאין סומכים על אגדה. ע"ש. [והובא כל זה בשו"ת יביע אומר חלק י (מאור סי' נה). ע"ש]. לפי"ז הראיה ממדרש אותיות דר"ע נדחה קראו לה. אלא שיש לומר דשאני הכא שאדרבה מהתלמוד יש פנים מסבירות להקל, אלא שאין ראיה מוחצת משם להתיר, וא"כ שפיר יש לסמוך על המדרש בזה. וע"ט לקצר.

סימן מז

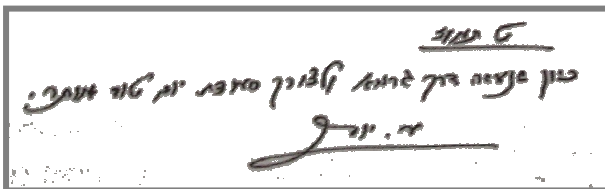
חימום ע"ג פלאטה כבויה שעתידיה לידלק מיו"ט ראשון לשני | מכתב תשובה ממרן זיע"א

לכבוד מערכת הקובץ החשוב והנפלא "יתד המאיר" - שמאיר עיני ישראל. שלום וישע רב!

בהמשך למאמר שפורסם בגיליון 161 - תשרי תשע"ו, עמודים 46-47 (סימן יז אות ד), בענין הנחת תבשיל ביו"ט ראשון של ראש השנה לליל יו"ט שני על פלאטה כבויה.

וכתב הרה"כ שם לדייק מלשונותיו של מרן רבנו עובדיה יוסף זיע"א בספריו, שנראה שיתיר בזה. ובסו"ד ציין שכן הסכים עמו הגר"מ מאזוז שליט"א, שהשיב לו בזה הלשון: "דבריו נכונים להלכה ולמעשה". (ועי' גם צימד המאיר סיון תשע"ו, סו"ס קנז, הערה 3).

והנה כעת הגיעה לידי תשובה ברורה בכתיו"ק של מרן זצוק"ל (מל"צ), בענין זה ממש.

וזה לשון השאלה: האם מותר להניח ביו"ט א' של ר"ה, תבשילים מבושלים ע"ג פלטה שתדלק בגרמא ע"י שעון שבת שעה לאחר מכן, לצורך סעודת ליל ר"ה השני?

והשיב מרן רבינו, בזה הלשון: ט' תמוז, כיון שנעשה דרך גרמא ולצורך סעודת יום טוב - מותר. ע. יוסף.

תשובה זו אמורה להתפרסם בקרוב בחוברת "מלכי בקודש" של שנת התשע"ז, (נהולאת צית הכנסת הספרדי המרכזי לחוה ורעות - מודיעין, של הרב יעקב ז'יקוטאי שליט"א, חתנו של מרן). ושלחו לי צילום שלה. בברכה מרובה, להגדיל תורה ולהאדירה, ברוב נחת ושלוח. רון אמיניה, תל-אביב.

בדין נתינת ריוח אוויר בין הבתים בתפילין של ראש | תגובה

בעזהשי"ת. כ"ו באלול תשע"ו. מע"כ הרבנים מערכת ירחון "יתד המאיר" שליט"א.

קבלתי הירחון לחודש אלול ע"ו, ובו מאמר מאת הרה"ג יצחק מעלם שליט"א (סימן קנא), בו העלה להלכה שאין כל הידור הלכתי בעשיית תפילין של ראש שבין ד' הבתים ריוח של אויר ממשי.

ובעניי מעודי לא זכיתי ללבן סוגיא זו, גם כעת. אמנם מזה שנים רבות נ"ל ראייה מרש"י גיטין (מ. ד"ה דרעא) שאכן ע"פ ההלכה דעת רש"י שצריך ריוח ממשי ביניהם. וראיתי שהרה"כ הזכיר דברי רש"י הללו, ונפלאתי שכתב אדרבה ללמוד מדבריו להיפך שאין כל צורך שיהא ריוח ממשי ביניהם, רק העיקר שלא ידובקו.

וזה לשון רש"י הקדוש: דפוס [תפילין] של ראש, מתוך שצריך לחלק הבתים, ולהיות ריוח ביניהן, וקבועין על מושב אחד, הוצרך המושב להיות רחב, והוי על אחד שלשה שבזרוע. ע"כ. וכוונתו היתה לבאר את האמור בגמ' שם שתפילין של ראש גדולין פי שלשה משל יד, א"כ פשוט שגם מש"כ רש"י שצריך שיהא ריוח בין ד' בתים של ראש, הוא חלק מן ההסבר מדוע התש"ר גדול משל יד. שאם כדברי הרה"כ שהבתים מדובקים ואין ביניהם ריוח ממשי, כיצד הריוח שהזכיר רש"י מרחיב התש"ר? והדברים פשוטים לענ"ד.

ולשון "צריך" שבחז"ל, הוא חובה גמורה כדאיתא בנדה (יז.), ושהעובר ע"ז הריהו רשע. (והמאיר מכמה אחרונים שנעלם מעי"ק. והדברים ארוכים, ואכמ"ל). ומסתבר שגם לשון "צריך" שברש"י הוא חובה גמורה.

עכ"פ כבר מלתי אמורה, שלא לענין הלכה ירדתי כלל, והרה"כ הזכיר מקורות נאמנים להכשירא, וכן המנהג. ועוד חזון למועד. בעה"י.

בברכת יגדיל תורה ויאדיר,

אהרן בהגר"צ בוארון שליט"א

שלעיתים יש להעדיף אמירת סליחות מתיקון חצות | מכתב

לכבוד מעלת ירחוננו היקר "יתד המאיר", שלום רב!

אצרף בזה, כמה הערות לחודש תשרי, ואשמח לקבל חוו"ד הלומדים שליט"א.

א. כ' הבא"ח (וישלם ש"ר אות ט) דאמירת תיקון חצות קודמת לסליחות. ואפשר דזה דוקא כאשר יש מנין לסליחות בלעדיו, אבל אם ע"י שיעסוק בתיקון חצות לא יהיה מנין לסליחות, אפשר דסליחות בציבור עדיף. ובפרט שגם בסליחות מבקשים על בנין ביהמ"ק ועל צער השכינה.

הערה בנוסח "התרת נדרים" – אם צריך להוסיף "לדעת רבינו יוסף קארו" | מכתב

ב. בנוסח התרת נדרים (קללות) בסופו, אומרים "והכל הוא ליקבה"ו וכו' לדעת רשב"י ור"א בנו ולדעת רבינו יצחק לוריא אשכנזי" וכו'. בסידורים חדשים הוסיפו "ולדעת ר"י קארו". ולא ידעתי מה טעם בזה, הלא אין כוונתנו אלא לומר שבהיות ואנו עושים כל מעשי מצוותינו ע"ד הפשט בלבד, ואין אנו יודעים סודם של דברים לכיין ולתקן הדברים בשורשם, אנו אומרים שיהיו ע"ד המקובלים, כאילו כיוונו בכל הכוונות. אבל דברי ר"י קארו הלכה פסוקה הן, אם קיים מוטב ואם לאו מה יועיל גילוי דעת שכל מעשיו הם לדעת ר"י קארו, וכי אדם יכול לנהוג כהרמ"א ולגלות דעתו שמעשיו ע"פ ר"י קארו. ועוד דמיגרע גרע שבאמירה זו פנקסיו נפתחים לראות באמת אם קיים כל הכתוב בספר ש"ע, ומה יענה על אותם הלכות שאדם דש בעקביו? ונוסח התרת הנדרים בא להקל מעלינו עול הנדרים הקבלות והמנהגים, וזה המשפט בא לחובתו של האדם ליתן דין על מעשיו, ואינו ענין לכאן*.

להעדיף לקחת "לוביא" לחה וטרייה ולא יבשה | מכתב

ג. בירושלמי כלאים (פ"ח ה"ג) ושבת (פ"ה ה"א) נסתפקו אם לוב בכלל מצרים (לענין גר מלרי), ופשיט דכן הוא, שהרי זה הפול המצרי כשהוא לח קורין אותו לוביא (ע"ש לוב) וכשהוא יבש קורין אותו פול מצרי. ופשוט דהך לוביא היא רוביא הנז' בבבלי (כריתות ו.) ובש"ע הל' ר"ה שטוב להביאה על השולחן בראש השנה. ולפי"ז נר' דיש להעדיף הלוביא הלחה מהיבשה כי אז נשתנה שמה לפול המצרי. ומכאן יש להעיר קצת עמ"ש הבא"ח (ננצם אות ז) שאנשי בגדאד שקורין לרוביא לוביא צ"ל שירכו זכיותינו "ותלבבנו". ולפי הנז' אינו דווקא לשון בגדאד אלא לשון ירושלמי הוא.

אם נכון לומר שערי פריה ורביה "בתורה" | מכתב

ד. בקדיש תתקבל דר"ה אומרים "ויפתח ה"א לנו" וכו' שערי אורה וכו' שערי פריה ורביה. יש ש"ץ מוסיפים ואומרים שערי פו"ר "בתורה", ולא ידעתי למה להוציא הדברים מפשוטם דקאי אפו"ר דבנים ובנות, וכנראה אלו הש"ץ לא ידעו צער חשוכי בנים מהו. וי"א פו"ר ובתורה ואין זו לשון מתוקנת וי"א פו"ר בתורה ובבנים, וגם ע"ז אני תמה מה ראו על ככה, ומי אמר שיש כזה שער, ואם יש הלא בוודאי הוא כלול במ"ש שערי תורה, וא"כ הוסיפו זאת ללא צורך*. אח"כ אמר לי ת"ח אחד שהר"ר שבתי אטון צ"ל היה אומר פו"ר ובתורה, ואמר שנ"ל לפי שהיה ש"צ בישיבה וכולם רווקים היה מוסיף זאת.

מאיר בטאט,

ישיבת האר"י שע"י מוסדות "יתד התשובה", פבעיה"ק צפת תובב"א

* והאמת שלא חקרתי על נוסחאות אלו מבטן מי יצאו, ואם יתברר שתקנום גדולי וחכמי ישראל, הריני מבטל דעתי מפניהם, אלא שצריך למצוא יישוב לדברים.

אם יש לעמוד ב"קידושא רבה" של חג הסוכות | מכתב

הנה שמעתי זה כמה שנים, כי יש אברכים מתדיינים ומסתפקים בדעת מרן רבינו עובדיה יוסף זיע"א, אי ס"ל שיש לעמוד בכל הקידושים (גם קידוש היום), שעושים בחג הסוכות. כי אף שבד"כ בכל השנה מנהגינו לעשות "קידושא רבה" בישיבה (ע"פ השע"כ) מ"מ חג הסוכות שאני, [אחר שמברכים "לישב בסוכה"]. וביקשו לדייק כן ממש"כ מרן רבינו הגדול זיע"א בחזון עובדיה סוכות (עמ' קעז) בזה"ל: "בכל ימי חג הסוכות, בזמן שיש קידוש יש לקדש מעומד, ולברך לישב בסוכה". ומדכתב בסתם "בזמן שיש קידוש", חשבו שכוונתו בסתמא גם על קידושא רבה, שגם אותו יש לעשות מעומד.

והנה אני לא כן עמדי בהבנת דברי רבנו, מכמה וכמה טעמי תריצי, ואמרתי לסדר את חלקם לעיון הלומדים. א. כי נראה שכל מה דנחית רבנו בסעיף זה הוא רק ללמד את דרך וסדר הקידוש, ושמיקומה של ברכת לישב בסוכה בזמן שיש ב' ברכות בקידוש (הגפן, ומקדש ישראל והזמנים, שזה רק נקידוש הלילה), הוא מיד לאחר מכן (ושאין צוה חשש הפסק), וזאת להדגיש כי למרות שתכף ומיד בהמשך ההלכה סיים וכתב, שבזמן שאין קידוש נכון לברך (לנחמילה) לישב בסוכה קודם ברכת המוציא (ומזה נראה קצת דחיש להפסק), לפיכך ראה לכתוב ולנחות לחלק בזה, שב"קידוש" אין חשש הפסק, ויש לברך לישב בסוכה לאחר ברכת הקידוש.

וכל עסקו עד עתה (נהלכה למעלה) הוא רק גבי קידוש הלילה. אלא שבהערה (אות נו) נחית ללמדנו דעת, כי גם בקידוש היום יש לברך לישב בסוכה תכף לאחר ברכת בפה"ג של הקידוש, ושאין בזה חשש הפסק, אחר שאין קידוש אלא במקום סעודה, וכפי שהאריך לבאר שם טעם הדבר. וזה פשוט וברור. אבל לא נחית כאן כלל (לשנות מנהג ישראל ו) להורות שיש לקדש קידוש היום מעומד.

תדע, שכן הוא שכל עסקו בהלכה למעלה הוא רק גבי קידוש הלילה: ממה שכתב בתחילת ההערה (אות נו) "ואף בשבת ויו"ט בקידושא רבה שאין אומרים אלא ברכת בפה"ג" (פרכה אחת), ולשון זה מוכיח בוודאות שעד כאן לא עסק ולא איירי כלל (נהלכה למעלה) בדין קידושא רבה, אלא רק בדין קידוש של ליל החג וכיוצא בו. ורק מכאן ואילך בהערה ביקש ללמד ההלכה שה"ה גם בקידוש היום (כשאוכל הסעודה פת מיד אחרי הקידוש) שיש לברך לישב בסוכה מיד אחרי ברכת בפה"ג (קודם שטעם), ואין בזה חשש הפסק, וכמבואר.

ב. זאת ועוד, דאם איתא שכוונת רבנו זיע"א להכריע ולהורות לנו דלכתחילה יש לברך ברכת לישב בסוכה מעומד בדוקא (וכשטעם המיוחסת להרמב"ם, וראה צוה עוד להלן), ובא כאן לנחות וללמדנו כי יש לעמוד בברכת "לישב בסוכה", א"כ צ"ב למה בהמשך הסעיף "בזמן שאין קידוש", שהזכיר שהמברכים קודם "המוציא" ואח"כ לישב בסוכה יש להם ע"מ שיסמוכו, מדוע לא ציין שעכ"פ נכון שיעמדו בברכות אלו? ! וע"כ דלא נחית בהלכה זו כלל להכריע דיש לעמוד בהכרח בשעת ברכה זו. ודו"ק היטב בזה.

ג. והנה ידוע מה שכתב בש"ע (סי' תרמג ס"ג) שכתב: להרמב"ם, מקדש מעומד ומברך לישב בסוכה, ויושב, ואחר כך מברך זמן. והוסיף הרמ"א: ואין נוהגים כן, אלא מקדשין מיושב וכן דעת הרא"ש. ולמעשה קיי"ל שאף שלא הכריע מרן הש"ע להחמיר כדעת הרמב"ם, עכ"ז הרבה נוהגים להדר ולהתרום מעט בסיום הברכה. וכנודע [אולם אין זה לעיכובא, וכפי שכבר ביאר בסעיף ל ובס"ק נט, שלשון "לישב" לאו דוקא ולא לעיכובא הוא, ע"ש]. והשתא, אם איתא שמרן בחזו"ע כאן נקיט ואזיל שבכל הקידושים יש לקדש מעומד, גם קידוש

¹ וכאן יש להבהיר, כי אף שכתב רבנו (בהערה נו) שגם בקידוש היום יש לברך לישב בסוכה תכף אחר ברכת הקידוש, ושאין בזה הפסק, מ"מ ברור דזהו דוקא לאדם שנוהג לעשות סעודת "המוציא" תכף ומיד לאחר הקידוש, אבל אותם שנוהגים לאחר "קידושא רבה" לאכול עוגות וכד' ולא סעודת פת (כפי שמצוי מאוד היום), בזה הכל מודים שנכון יותר שלא יברך "לישב בסוכה" בקידוש, אלא ימתין עד שיגיע זמן הסעודה ויברך "לישב בסוכה" קודם ברכת "המוציא" (דלכתחילה יברך "קודם", וכפי שביאר רבינו בהמשך ההלכה בעמ' קעג). כי על עוגות אין לברך לישב בסוכה אא"כ אוכל שיעור קביעות סעודה, וכמ"ש כל זה מרן זיע"א בהדיא (בעמ' קלד סעיף יג), וביתר ביאור בהערה שם (ס"ק כט) וזל"ק: "והנהגים לקדש בשבת חול המועד סוכות אחר תפלת שחרית, על היין, ואוכלים פת הבאה בכסנין, כדי שיהיה קידוש במקום סעודה, מ"מ לא יברכו בקידוש "לישב בסוכה", כיון שאין אוכלים פת". עכ"ל. וז"פ. הכותב.

היום, וזה מטעם שלכתחילה יש להחמיר כשיטת הרמב"ם, ולברך לישב בסוכה מעומד, הרי שהיה לו לציין זאת (בהלכה או נמקור) שלמעשה יש לנהוג כהרמב"ם² ותו לא מידי. ועל כרחך דלא נחית מרן להכנס במחלוקת הראשונים, אלא רק לומר דרך וסדר הברכות, בשעה שיש קידוש בלילי ויומי חג הסוכות, ושמקום ברכת לישב בסוכה הוא אחר הקידוש. (ולמעשה כל זאת כתב הרמ"א בשורה אחת בסוף ס' תרמג, ע"ש).

ד. ובאמת אין לכתוב כי בכה"ח (סי' תרמג ס"ק יט) כתב כן בהדיא בשם היפה ללב (מ"צ אות ג), וז"ל: האף אמנם דבקידוש היום המנהג הוא מיושב, בין בשבת בין ביו"ט, (וכמ"ס הנרכ"י סי' רפט אות ז יע"ש), מיהו בחג הסוכות טוב ויפה שיהיה בעמידה אפילו בקידוש של יום, כדי לברך ברכת "לישב בסוכה" מעומד. ע"ש. וכן כתבו באור לציון (מ"ד פרק לא הלכה א).

אך גם זהו עצמו ראייה מספקת שלא נחית מרן רבנו זיע"א לפסוק כן, הגע עצמך, דבר שהקדישו לו גדולי האחרונים כמה שורות כדי להשמיעו, אילו היה נוקט כדבריהם למעשה, בודאי לא היה נמנע מרן מלהזכירו בפירוש, דהרי אחר שנזכר הדבר בכמה מן הפוסקים האחרונים, אם איתא שרבנו גם הוא סובר כמותם לפסוק כן בהלכה זו, היה לו להזכיר את הפוסקים הנ"ל כמקור לדין העמידה בקידוש היום, ושתיקותו שלא הזכיר כאן ולא ציין כלל לדברי הכה"ח המחודשים בזה, (אף שציין בסוף ס' שקדס לזה - ס"ק יח, וכידוע שיש דין מחודש אלל איז פוסק יש לציין לו), תוכיח שאין כוונתו כלל, לפסוק כדבריהם דיש לקדש קידוש היום מעומד³, ולא נחית לזה כלל בהלכה זו.

ה. וידעתי כי לשון רבינו קצת מטעה בזה, שכתב בכל "ימי" חג הסוכות, בזמן שיש "קידוש", והלשון "ימי" גורם לחשוב דמיירי גם בקידוש היום, אבל לאור כל האמור מתבאר דלאו דוקא נקט, ורצה רבנו בלשונו הזה ("כל קידוש"), לומר, בכל פעם שיש קידוש של "לילה", (כגון בשבת ויום"ט), כי סתם "קידוש" היינו קידוש הלילה כיון שיש בו ברכה נוספת של קידוש היום, (ומה שקוראים לקידוש היום "קידוש רצה" היינו בלשון סג"ה וכוונתו נפסמים קו). וכל זה מוכח מדברי רבנו עצמו ומעצם ההערה, וכמבואר. והשתא נתברר לנו שמילת "קידוש" המוזכרת כאן, אינה אלא קידושי ליל שבת ויו"ט, (שצ"ן כך המנהג לעשותם נעמידה), אחר שבהם יש ברכה מיוחדת נוספת ל"קידוש" היום, מלבד ברכת "הגפן". [ורשום אצלי שיש עוד כמה הוכחות לזה שכן דעתו דעת עליון, וכתבתים בדף בטיטא בכת"י, אך אינו מצוי איתי כעת⁴].

2 ובאמת גם בדעת הרמב"ם לא פסיקא מילתא, וכמו שהאריך רבנו בהערה (באות נט מהט"ז ועוד), ע"ש. **הכותב.**

3 ואין רצוני ליכנס כאן לדיון אם יש בעיה לעמוד אם לאו, כי יש בזה צדדים לכאן ולכאן, שמחד איתא בפוסקים שבישיבה יותר נראה כדרך קבע, שרוצה להוציא השומעים י"ח (עי' בב"י סו"ס קסז, דכל היכא דליכא ישיבה ליכא קבע), ובכל בו (סי' מא) ובארחות חיים (הל' הבדלה סי' כז, הו"ד בחזו"ע), שכיון שאין עושים קידוש אלא במקום סעודה צריך לישב, שאם הוא קם ויושב מחזי כחוכא ואיטלולא (וע"ע בחזו"ע שבת ב' עמ' תד). ומאידך כבר כתב הב"י (סי' רעא אות י), שגם המקדש מעומד חשיב סמוך לשלחנו ומקרי במקום סעודה, ע"ש, ואכמ"ל. **הכותב.**

⁴ ובאגב, יש לציין כי לפי המונח בזכרוננו לא מצינו מעולם, שתהא עמידה או ישיבה באיזו מצוה לעיכובא (עד שהשומע בספק אם יצא י"ח), אלא צמיד רק לתוספת ולטיבותא יתירתא. ואם יכנונו דברי אלה, הרי שבזה יש להבין יותר את מש"כ מרן רבנו בחזו"ע ימים נוראים (עמ' קכד). שאף שהרב דחה מעט דברי הרדב"ז (שכתב שהתקיעות שבתפילת מוסף הם העיקר) וכתב שאין הדבר מוסכם ומהרי"ף והרמב"ם מוכח שהתקיעות דמיושב הם העיקר שבהם יוצאים י"ח. וסיכם בזה"ל: ואף לפי מנהגנו שאנו תוקעים על סדר ברכות שלוש קולות, מ"מ התקיעות דמיושב שאנו מברכים עליהם עובר לעשייתן, בהם אנו מכוונים "יותר" לצאת י"ח וכו'. (המרכאות במילת "יותר" אינם במקור, אך נראה שבמילה זו, רמז הרב לכל מש"כ בזה. ודו"ק).

ולכאורה כל זה קשה, שהרי הרב האריך להוכיח בריש הדברים (בריש ס"ק ו, שם עמ' קכב), שיש צורך לעמוד בשעת תקיעת שופר, וכבר רמז לזאת רבנו, ולכן סיים והסביר בסו"ד, בזה"ל: "ומ"מ אין אנו מטריחים את הציבור לעמוד בשעת הברכות שעל השופר בתקיעות דמיושב (הכונה ל-30 תקיעות ראשונות), מטעם הנ"ל", עכ"ל. והיינו מהטעם שכיון שאנו כבר נוהגים לתקוע על סדר הברכות שבעמידה עוד 30 קולות, הרי אף שלא אלו התקיעות בהם אנו רוצים לצאת י"ח, (אלא "יותר" רוצים לצאת בתקיעות הראשונות דמיושב), מ"מ זה שאנו עומדים בתקיעות שבעמידה, די בזה, ובהכרח לומר כאמור, שכיון שהעמידה היא לא לעיכובא לגמרי, לא ראו להטריח בזה את הציבור. כך נראה לי להסביר כונת רבנו בזה, ודו"ק. **הכותב.**

ו. והארכתי מאוד אחר ששמעתי הספקות מתרבים, והדיונים מתארכים, בעוד הדבר היה נראה לי ברור מאוד, ובפרט שכידוע אין המנהג כן לקדש קידוש היום מעומד (לא נסוכות ולא כל השנה), והרגיל בספרי רבנו יודע שאין דרכו להתספק בדיוקי לשון שכאלו, ואם היה רוצה לחדש איזה דין או הלכה, בודאי היה רואה להדגישו יותר בטעמו ונימוקו, ולא לסתום הדברים מבלי מקור וטעם (וכמ"ס לעיל אות ד). ועיין בחזו"ע שם (עמ' נא), דכתב שבקידוש של לילה, יש לברך מעומד, ולא הזכיר אף לא ברמז קידוש היום.

שוב טרחתי לברר הדבר עם בני ביתו של רבינו, וגם התקשרתי לחתנו הגדול של רבינו זיע"א, יבלחטו"א, הגר"ע בר שלום שליט"א [שזכה להיות במחיצת מרן בכל החגים, ובפרט בשנים האחרונות], והעיד לי בוודאות שמרן היה יושב בקידוש היום של חג הסוכות, ומה יש לנו יותר מעדות זו.

ועל כן למעשה, אף דמהיות טוב שעם סיום ברכת לישוב בסוכה יתרומם מעט, ובסיום הברכה ישב⁵. אך להמבואר נראה דמרן זיע"א לא נחית לומר דיש לשנות מנהג ישראל ולקדש מעומד, (וימנן שיש צוה גריעומא, וכמ"ס לעיל נהערה 3, (וראה ציה"ל סי' תרמג ד"ה ולהרמז"ס). ונראה שעל כגון זה יש לסיים כפי שסיים מרן בכע"ז בהליכו"ע (ס"ג עמ' ער), בזה"ל: והנח להם לישראל, ונהרא נהרא ופשיטה.

בברכת "מועדים לשמחה". י. כ. ירושלים.

ח ח

מיהו מחבר ספר "חמדת ימים" | תגובה

ראיתי את מאמרו של הרב יוסף חיים בן פזי (נגליין אלול ע"ו, סימן רג) בענין תקון הטבילה ע"י נט"י מ' פעמים, שנכתב בחמדת ימים ובעוד ספרים, שהרי"ם הלל כתב שזה נתקן ע"י נתן העזתי, והספרים שהביאו תקון זה סברו בטעות שהוא מהאריז"ל, והרב בן פזי נחלק עליו, עש"ב, ואין ברצוני לדון בענין זה, כדי שלא להכניס את ראשי בין הרי"ם, ורציתי להעיר רק על מה שכתב הרב בן פזי (נסוף אות ד) שהיום ידוע שספר חמ"י יסודתו בהררי קדש הוא קדוש ומחברו קדש קדשים ר' בנימין הלוי רבו של הרמ"ז, עכ"ל הצריך לענייננו.

וזה לא אמת, כי אין ר' בנימין הלוי מחבר הספר, דהנה המדפיס הראשון של הספר (ר' יעקב ישראל אלגאזי, אצו של מהרי"ט אלגאזי) כתב שקבל את הכת"י מאדם אחד, ולא ידע מי המחבר, היו ששיערו שהמחבר הוא נתן העזתי, ונדחו דבריהם, והחוקר אברהם יערי כתב (נספר "מעלומת ספר") השערה שהמחבר הוא ר' בנימין הלוי, אבל לא הביא ראיות של ממש לדבריו, רק השערות ואומדנות. והחוקרים שבדקו את הדברים הוכיחו שזה לא נכון, ולא הוא המחבר.

והנה בשנים האחרונות כמה מהדירים הוציאו את ספר חמ"י במהדורות חדשות, וכדי להשביח את מקום כותבים בהקדמה שהמחבר הוא רבי בנימין הלוי, ומתעלמים לחלוטין מכך שהחוקרים הפריכו את ההשערה הזאת.

והנה ידידנו הרה"ג יוסף חיים מזרחי שליט"א (נעל הסידור המפורסם עוד יוסף חי) חבר בזמנו קונטרס בשם חמדת יוסף, שבו מוכיח שזה ספר שבתאי, ע"ש ואכמ"ל, אמנם לנדון דידן, מביא שם (דף יג) שבספר חמ"י מזכיר את ספר אור חדש לרבי חיים בוכנר, נדפס משנת תלא ונגמרה הדפסתו בשנת תלה, שלש שנים אחרי פטירתו של רבי בנימין הלוי, ע"ש. וא"כ אין שום אפשרות שרבי בנימין הלוי הוא מחבר הספר.

ובהמשך שם (דף יג-יג) הביא ראיה עוד יותר חזקה. שבספר חמ"י מזכיר את ספר סוד ה', שנדפס בשנת תמ, שמונה שנים אחרי פטירתו של רבי בנימין הלוי, וכתב ע"ז רי"ח מזרחי שבזה נסתם הגולל על השערות של יערי, עכ"ל. וא"כ מהדירי הספר חמ"י שממשיכים לייחס את הספר לרבי בנימין הלוי (כדי להשגיח את מקום) עושים מעשה אשר לא ייעשה.

⁵ ואף שודאי הכל מודים כי יש עדיפות לקיים "לישב" כפשוטו, (וכמ"ס שם רבנו בעמ' קעד (אות נז), שמוכח משאר אמוראים שבגמ' וכן מהזהר, שלכתחילה יש לעמוד בשעת הברכה, וע"ע שם בס"ק נט). מ"מ נראה דאין הדברים מגיעים עד כדי שנצטרך לשנות מנהגנו בכל יום שבת, ולקדש קידוש היום מיושב. והלומד את דברי רבנו באותם עמודים (קעב-קעו), יראה דלא נחית להכריע בדוקא כהרמב"ם שברכת לישוב בסוכה יש לברכה מעומד [ואף עשה (בסוף אות נט) צירוף של ס"ס להקל בזה]. ודו"ק. הכותב.

עצה נכונה שלא לשכוח ההוספות שבתפילה | מכתב

באשר רבים מבקשים רעיונות כיצד לזכור את כל התוספות שיש לומר בתפילה שבעשרת ימי תשובה, עד שאף היו כמה מגדולי ישראל שגם עשו להם סידור מיוחד לעשרת ימי תשובה, בהם מודגשות כל התוספות. ועלה בדעתי "עצה טובה" ופשוטה: כיום מצוי בחנויות "סימניות" צבעוניות (אדום / כחול / ירוק / כחול / כחול), שמדביקים בשולי הספר, כשראש הסימניה בולט החוצה מצידי הספר, ובנקל אפשר לפתוח את הספר במקום הנכון. והנה כיון שסימניות אלו שקופות, ניתן להדביקם בתוך הסידור עצמו בתוך התפילה, על גבי המילים שיש להוסיף (המלך הקדוש / המלך המשפט, וכן יעלה ויבא, וכו'), וכך לזכור אמירתם כדת וכהלכה. ויה"ר שיתקבלו תפילותנו לרצון, לפני אדון הכל, י. שמואלי. צפת"ו

אם מותר למכור בשר כשר בתשעת הימים | מכתב

לאחרונה הסתפקנו רבות בגדר "הלעיטהו לרשע וימת", מהו הגבול הנכון בזה, והנה זכתה און לשמוע בשיעורו של מו"ר הגר"מ מאזוז שליט"א (מו"ס מסעי תשע"ו), שהביא שבשו"ת דובב מישרים הובאה תשובה (נח"צ עמ' רפג) של מר אביו הגאון רבי יעקב וידנפלד זצ"ל, בעל ה"כוכב מיעקב", שכתב לדון גבי מקום שאם לא ישחטו להם בשר בתשעת הימים יקנו בשר טריפה, האם אפשר לשחוט בעבורם בשבוע הזה כדי שיאכלו כשר? וכתב הרב בתשובה שם לאסור, מטעם "הלעיטהו לרשע וימת" (צ"ק סט.).

ואמר הרב שליט"א לתמוה על דבריו, בזה הלשון (כפי שהוצא צילון "צית נאמן" מס' 24 אות ג): וזה מוזר מאד, כי אילו הדין הזה היה איסור דאורייתא או לפחות איסור דרבנן, או לפחות כתוב בתלמוד, אז אולי אפשר לומר כך, אבל הרי זה מנהג, וכי על זה נאמר הלעיטהו לרשע וימת ושיאכלו טרף? לא יעלה על הדעת, ואם לא נשחט להם הם יקנו אצל הגוים, אז אפשר לשחוט להם, ויאמרו להם שיאכלו את זה בשבת או יתנו לחולה, ואם הם יעשו אחרת אנחנו לא אחראים עליהם. ע"כ. ובהמשך דבריו הוסיף (הוצא נהפ"ה 4), שבפרט היום שיכולים לשים בפריז'ידר אז אתה יכול לשחוט ולתלות שהם משאירים את זה במקרה לשבת או לחולה וכדומה.

והנה בימים אלו הגיעה לידי מרגניתא, מכתב נאה שכתב נינו של הגה"ק הדובב מישרים למערכת עלון "בית נאמן" (ויש צידי העמק ממנו), ובו מעיד כי סבו לא רצה להדפיס תשובה זו בספרו, כיון שהיתה זו "הוראת שעה", ורק אחר פטירתו הדפיסה. וכיון שיש בזה תועלת אביא לשון המכתב במלואו:

בס"ד. אדר"ח אלול תשע"ו לפ"ק.

החיים והשלום למעלת כבוד הרבנים המזכים הרבים מאדירי התורה ומאהיביה ע"י הגליון המכובד והמפואר בית נאמן מתורת הגאון האדיר המאיר הגדול מוהר"מ מאזוז שליט"א, הע"י לאוישט"א.

פותחים בכבוד אכסניה הלא היא הבית נאמן הערוך בטוב טעם ודעת ובכל שבוע בשבוע מפתיעים מחדש באוצר הידיעות הרחבות בין בנבכי התלמוד בין בקורות סדר הדורות ובפנינים מלבבים ומשובבי לב. וכאשר רואים בחוש שהעלון הזה עודה בכפה יבלענה, ורבים מכל החוגים ישוטטו בה להשביע נפשם השוקקה לדברי טעם ואמת בחן וחסד אשר על לשון הזהב של הגאון שליט"א. זכות הרבצת התורה תעמוד לימינכם ולדורותיכם עד עולם.

ועל של עתה באתי להעיר בהארה חדשה ומיוסדה על המופיע בגליון 24 פ' דברים באות ג, אשר כבוד הגאון שליט"א, מביא בשם תשובת דובב מישרים (מזקני הגאון מטשעבין ז"ל) "תשובה קשה" (כלשון הגאון שליט"א), מאביו של הדו"מ ה"ה הגאון כוכב מיעקב ז"ל בדבר עיירה אחת ששאלוהו אם מותר למכור בשר בט' הימים, שאם לא כן יאכלו בשר טריפה ח"ו, והכוכב מיעקב אוסר להם בתשובתו. וע"ז מתפלל כבוד הגאון שליט"א כמובן, בדברים נכוחים למוצאי דעת.

ואעידה לי כי באזני שמעתי מתלמיד נאמן של זקני הדובב מישרים ז"ל הלא הוא הרה"ח ר' גרשון שטמר ז"ל (יו"ר העדה החרדית) שסיפר לפני זקני הגרב"ש שניאורסון ראש ישיבת טשעבין ומח"ס ברכת שמעון ז"ל, כי היה נוכח בבית רבו הדו"מ בעת שהגיע לידו גנוזה זו מכת"י אביו הכוכב מיעקב התשובה הנ"ל. ואמר לו הדו"מ: תשובה זו לא אדפיס כיון שהיתה זו הוראה לשעה, ואילו כיום פוסקי זמנינו לא יפסקו כן". ואכן הדו"מ לא הדפיסה, כי אם לאחר פטירתו בהוצאה חדשה (תש"ל) הדפיסה, וכן אח"כ בהוצאה החדשה של שו"ת כוכב מיעקב. והיה ניכר על זקני הגרב"ש שלא היה יודע מכך ורק ענה לו לר' גרשון כי בהערות לשו"ת כוכב מיעקב צוין כי בזמנו חלק עליו המהרש"ם מברעזין שהתיר. ובזה אסיים בברכת התורה לעיני כל ישראל.

יחזקאל שרגא שניאורסון, באאמו"ר ראש ישיבת הגאון מטשעבין שליט"א. אלעד.

ע"כ לשון המכתב מילה במילה. ובזה נתבררה השמועה כי היתה זו הוראה לשעתה. ומצוה לפרסם.

החותם, נ. דהאן, קרית-גת.

אל תהי "רשע" בפני עצמך | תגובה

בשמחה קבלתי גליון קעג (חודש אלול ע"ו), וראיתי שם (נסיון קנ"ה) שהביא מהר"ע יוסף ז"ל דברי חז"ל בענין אם האדם יש לו להחשיב עצמו כרשע או כבינוני - וכתב בזה עוד בס' חזון עובדיה (ימים נוראים עמוד רע"ג). ע"ש. ועי' למהר"מ מאזוז נר"ו במאמרו בקובץ אור תורה (אד"צ תשע"א עמ' תל"ד) שרק לרשעים יש לב נשבר בגלל חטאיהם. ע"ש. ולדברי הש"ס בנדה שכל אדם יחשיב עצמו לרשע, א"כ גם הצדיקים הם נשכרי לב. ולדברי מהר"ע יוסף ז"ל מיושב. וע"ע בס' רב ייבי (מהל"ס ל"י, דס"ו סע"ג) ובס' אש דת ח"ב (עמ' מנו).

ובדברי המשנה באבות (פ"ג מ"ג) ואל תהי רשע בפני עצמך, ביאר הרמב"ם בפיהמ"ש: כשיחשוב אדם עצמו חסר, לא יגדל בעיניו חסרון שיעשהו. והו"ד בפ"י הרע"ב. ועי' בתפארת ישראל (יין אות קמ). ובמחזור ויטרי שם הביא ראייה לזה מדברי הגמ' (קדושין מ ע"ב) שלעולם יראה האדם את עצמו כאילו חציו זכאי וחציו חייב. ושוב הקשה מדברי הגמ' בנדה הנ"ל שהיה בעיניך כרשע, ותירץ דהכי קאמר כדי להחזיק ביראתך ולהיטיב דרכך יותר ויותר. עכ"ל. ובהערות שם הביאו שכ"כ כיו"ב בערוך לנר (נד"ה שס). וע"ע בקובץ הערות וביאורים (סוכות תשע"ג עמ' כו).

ועי"ל עפ"ד מהר"ל מפראג ז"ל בגור אריה (מלוע י"ד) שביאר לגבי מדת הגאווה שדוקא כשהאדם חטא בה אז צריך להתרחק עד הקצה האחר, כדי שיגיע בסופו של דבר לדרך האמצעית. ועפ"ז י"ל דלכן איתא בנדה שכשואמרים לך שאתה צדיק, ועי"ז עולה בך מדת הגאווה, מיד היה בעיניך כרשע כדי שע"י תגיע למדת הענוה במיצוע.

ולפי"ז יבוארו דברי הכתוב (כי משא ל טו), העשיר לא ירבה והדל לא ימעיט ממחצית השקל לכפר על נפשותיכם. ואפשר לבאר שכדי לכפר בעיני שהאדם יהיה עניו [כמאה"כ (מהל"ס נ"א יט) זבחי אלהים רוח נשברה. ועי' בויקרא רבה (פ"ו סימן ז) ובס' שיח שרפי קודש ח"ה (דף ל"א ע"ד אות ד) ובס' מראש אמנה (עמ' רמ"ז)], וכמו שביאר במאיר עיני ישרים בשם ס' שפתי כהן, שמחצית השקל דוקא, כדי שיחשוב האדם שהינו חצי ולא שלם. וע"ע שם בשם ס' באר מים חיים.

ולכן אומרים לעשיר שלא ירבה אלא יתן כמתנת העני [ושו"ר שכ"כ באוצר המדרשים בשם פסיקתא זוטא, שהעשיר לא ירבה שלא יתרברב על העני. ועי' בדעת זקנים לבעלי התוס' ובמדרש תנחומא (פר' כי משא סימן ג)]. וכן לעני אומרים לא שלא יחשוב שיש לו פחות עוונות מהעשיר, מכיון שאין לו נסיון העושר [ובפלא יועץ (ערך עשירות) כ' שנסיון העשירות גדול מנסיון העוני], אלא עליו להרגיש בעוונותו שהינו מלא חטאים וכדברי הש"ס בנדה הנ"ל.

ועי' בס' אמת ואמונה (סי' מ"ח) בשם מהרמ"מ מקוצק ז"ל על מה שאמרו במתני' (סוף מנחות) אחד המרבה וא' הממעיט ובלבד שיכוון לבו לשמים, שהעני פשיטא שמכוון לבו לשמים, ועל העשיר היא התביעה שאף הוא יכוון כן. עכ"ל. וכ"כ בס' אמת מקאצק תצמח (סי' תמנ"א) בשם בנו מהר"ד. ולפי"ז יכול העני להתגאות ולומר מכיון שאני מכוון לשמים יספיק לי לתת פחות ממחצית השקל, ולכן אמרה תורה שיהא ענו ולא ימעיט.

ובכל זה יש נפ"מ אם לומר בסליחות 'עורה למה תישן' ובשבת 'וה' ער לא ינום ולא יישן', ע"י בתדבא"ר (פכ"ג) ובס' זקוקין דנורא ובעורין דאשא על תנא דבי אליהו (שס אות מ) ובס' בתי כנסיות (סי' תקפ"א) ובחזון יחזקאל על התוספתא (סוטה פ"ג ה"ט ד"ה כניסול). ואכמ"ל.

בברכה והוקרה רבה, משה פרץ, בעי"ת מיקסיקו יע"א.

❧ יב ❧

כשגוי מלביש יהודי אם צריך להקפיד לנעול לו ימין תחילה | תגובה

למעלת הירחון היקר, שלום רב!

בענין מה שכתב הרב גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א, להסתפק בזקן וחולה שמלביש אותו גוי האם יש להקפיד שינעול לו ימין תחילה, נשאלתי בענין דומה לענין קטן שמלבישים אותו האם יש לנעול לו ימין תחילה ויש עמדי תשובה בכת"י שתצא אי"ה בחלק הבא של ספרי, וכאן אבוא בקצירת האומר דמ"מ הדבר פשוט שלכתחילה יש להקפיד על כך כיון שהוא כבודה של הימין שהתורה נתנה לה קדימה לרוב ככל הדברים (מלמד קשירה שמינו נחפילין ואכמ"ל) וכמו שמצינו במקומות רבים, וכמ"ש ביומא (טו ע"ב) שכל פניותך יהיו לימין, וכן שמהלכים רב וב' תלמידים שילך התלמיד הגדול לימינו וכן שמברך מברך בימין כמ"ש מוהרי"ק בסימן רו, שהתורה ניתנה בימין דכתיב 'מימינו אש דת למו' ושילבש בגדיו הימין תחילה (ראה נכח"ס סימן ז אות ז) ודי בזה, ומצינו בלשונות הפוסקים שיש לחלוק לימין כבוד תחילה ראה בערוה"ש אות ח' ובלבוש אות ד' וקיצרתי, וכיון שראינו שהתורה הקפידה על ימין הוא הדין בנועלים לזקן או חולה לנעול הימין תחילה שהוא כבוד הימין אף שלא עושה כן בעצמו, ומינה דיש לקשור שמאל תחילה שמצינו דחלקה התורה כבוד בקשירה לשמאל ונלמד מתפילין, וה"ה שנועלים נעליים לקטן, זמ"ש"ל.

שלום מ. מח"ס 'שאלת שלום'. קרית מוצקין

❧ יג ❧

שנכון להתנות פעם בשנה שרוצה לייחד אבן לשימושים שונים | תגובה

בהמשך למאמר שפורסם בגיליון 161 - תשרי תשע"ו, עמודים 40-41 (סימן י), בעניין עשרה דברים שנכון "להתנות" בהם פעם בשנה, יש להוסיף גם ההלכה הבאה מילקוט יוסף שבת כרך ב':

אסור להניח אבן בסמוך לדלת כדי שלא תזוז אנה ואנה ותשמיע רעש, אלא-אם כן מייחדה מערב-שבת לצורך זה. ודי ליחידה לשבת אחת, באופן שהדרך להשתמש באבן זו למטרה זו. ואף אם לא יחדה לכך, מותר להזיזה ברגלו. והוא הדין אם רוצה לפצוע באבן אגוזים בשבת, דסגי ביחוד לשבת אחת. אבל דבר שאין דרכו בכך, כגון שרוצה לפתוח הברז באבן, או להניחה על גבי דפים שלא יתפזרו ברוח, צריך שייחדו לכך לעולם. ואם השתמש פעם אחת [בימי חול] באבן לצורך פציעת האגוזים וכדומה, שוב אין צריך ליחד אבן זו לצורך פציעת אגוזים. ע"כ.

בברכת להגדיל תורה ולהאדירה,

רון אמיניא, תל אביב

❧ יד ❧

מדוע מצות "כיבוד אב ואם" אינה מופיעה בין המצוות שבין אדם לחברו | תגובה

בדבר מה שחקר הרב ניסים חיים מאדאר שליט"א (נסימן קנ) מדוע מצות כיבוד אב ואם מופיעה בין המצוות שבין אדם למקום. הנה במנחת חינוך (מנ"ה לג) הסתפק אי מצות כבוד אב ואם היא מצוה שבין אדם למקום או שבין אדם לחברו. ע"ש. ומהר"מ גרוס נר"ו (מח"ס משפט האגדה ועוד) בתשובה העיר בזה מדברי הרמב"ם בפיהמ"ש (רי"ש פאה). וע"י בקובץ מרי"ח ניוחח (גליון לה עמ' טו וגליון קפג עמ' ה) מה שהביא בזה מדברי האחרונים. וע"ע בס' למען יאריכון ימין (עמ' יד אות ג) ובילקוט יוסף (מהדורת משכ"ד, ח"ט סי' ס אות ו) ובקובץ בית אהרן וישראל (גליון פג עמוד קיד) ובקובץ מריח ניוחח (גליון עד דף טו ע"ב וגליון קפג דף יד ע"ב).

❧ טו ❧

בדבר ספר "חמדת ימים", ובתיקון הטבילה ע"י נטילת ידיים | תגובה

גם ראיתי (נסימן רג) שכתב בדבר ספר חמדת ימים - הנה גם מהרי"ח מזרחי נר"ו כתב על זה קונטרס חמדת יוסף. עש"ב. וזכורני כשביקרתי בימי כסלו לפני שנים רבות בביתו של מהר"ש דבליצקי נר"ו, וראיתי על שלחנו ספרים הדנים בעניני חנוכה, ועל ראשם ספר חמדת ימים דפוס ישן, וכששאלתיו עליו אמר לי שכל גדולי הספרדים, וכן חכמי ליטא, למדו בו, ורק כמה מגדולי החסידים פקפקו עליו. ובעיקר הדיון שם אם נט"י מועילה לקרי - עי' במה שהאריך בזה הרמ"ז מהר"ר רפאל אוחנא ז"ל בס' יסוד מערבי (צקו' לאה והמקין), ובהערות הרב המו"ל ספר יסוד מערבי הנד"מ שם.

❧ טז ❧

סדר י"ג מדות של רחמים | תגובה

ומש"כ (נסימן רז) בענין איזה הן י"ג מדות, ושבידורים הספרדים נקטו כהאר"י. גם אאמו"ר נר"ו בסליחות אהלי שם מהדורת תשע"ו (נסוף ההקדמה) הביא דברי המפרשים בזה, וכתב שהמנהג כהאר"י, וכמ"ש בבא"ח, שכן נהגו בעניני תפילה כהאר"י. ומש"כ (נסימן רי ד"ה לא אשכח) שהרב חיד"א שאיחל לבר מצוה שיהיה בן שורר ומורה - כיו"ב אמר האדמו"ר מקומרנא על חתנו הרב מנחת אלעזר שהוא בן סורר ומורה, כמובא בקו' לקח טוב - קאלוב (פר' תנא תשע"ו). ע"ש.

❧ יז ❧

סליחות הרי הם כתפילה | תגובה

ומש"כ (נסימן ריא אות ה) בענין אמירת הסליחות לבני תורה - עי' בסליחות אהלי שם לאאמו"ר נר"ו (מהדורת תשע"ו בהקדמה צעין 'צני תורה לענין אמירת סליחות') שכתב שכשם שבזמנינו אף מי שתורתו אומנותו מתפלל כל יום, כמו כן לענין סליחות לאותם עדות שנוהגים לומר סליחות, והביא דברי רב האי גאון שהמשנה מנהגן של ישראל עובר על לא תשיג גבול רעך אשר גבלו ראשונים. ע"ש. ובס' ושמואל בקראי שמו ח"ג (עמוד ראה) האריך לפלפל במש"כ מהר"ע יוסף ז"ל בזה. ע"ש. ומה שחקר (שס אות ט) אם יש לצוות למטפל הנכרי שינעל ימין תחילה לחולה - עי' במה שהשיבו לו בקו' מרי"ח ניוח (גליון שיט דף מז ע"א ודף מד ע"א), והביאו בזה דברי שו"ת אבני ישפה (א"ח סימן א ענף ג) ושו"ת שבט הקהתי (ח"ד סימן א) וס' עזרת אבות (סימן א סעיף ד). בברכה והוקרה רבה, **משה פרץ**, בעי"ת מיקסיקו יע"א.

❧ יח ❧

אם אסור לאשה להקיף ראש האיש, ובגדר "קללת חנם לא תבוא" | תגובה

בירחון חודש תמוז ע"ו (עמ' 657) הובאו דברי הב"י ביו"ד סי' קפ"א שכ' דהרי"ף והרא"ש והסמ"ג ס"ל דאשה רשאית להקיף את ראש האיש. וכ' הב"י שמקורם בסוגיא בקדושין (כט., לה.). אבל הרמב"ם כתב בסוף הלכות ע"ז (פ"ג ה"ה) אף על פי שהאשה מותרת לגלח פאת ראשה הרי היא אסורה לגלח פאת ראש האיש ואפילו קטן אסור לה לגלח. וכ' הב"י דטעמו של הרמב"ם משום דאמרינן בפרק שני נזירים (ט:): דאמר ליה רב אדא בר אהבה לרב הונא בניך מאן מקיף להו? א"ל חובה אשתי. א"ל תקברינהו לבניה. ומסיים הש"ס דכל יומי דרב אדא בר אהבה לא איקיים זרעא לרב הונא. וכ' הב"י דס"ל לרמב"ם דמדחזינן דאיענש רב הונא אלמא לית הלכתא כוותיה, דאם איתא דהלכתא הכי אמאי איענש. עכת"ד הב"י.

והקשה ע"ז הר' זכאי שליט"א: דמאי ראייה, והרי אמרו במכות (יא.) דקללת חנם אפי' על חנים היא באה, וא"כ אפשר דאע"פ שהלכה כר' הונא דשרי אפ"ה איענש מקללתו של ר' אדא בר אהבה? עכת"ד. ושו"ר כעין

זה בב"ח שם שכ' שספר המצות סבירא ליה דהלכה כרב הונא. ואף על גב דאיענש אין זה ראייה דאין הלכה כמותו דשאני קללת חכם דאפילו על תנאי (נראה דליל מינס) היא באה.

ולענ"ד נראה ליישב דברי הב"י ע"פ הריטב"א שם במכות, דהנה הקשה הריטב"א והא כתיב במשלי (כו, ז) "קללת חנם לא תבוא", ומשמע דבכל קללה קאמר ואפי' המקלל חכם. ותי' הריטב"א דלאו חנם ממש קאמר ר' יהודה אלא לכמעט חנם נתכוין, ומה שנענש אחיתופל מקללת דוד הוא משום שלא חש אחיתופל לדרוש ק"ו מיד והתמהמה מעט וציער בזה את דוד המלך, ולכך דבקה בו הקללה. עכת"ד. (ויל' שו"ג ס' כוונת הרמב"ן נמיוסוי שס). ולפ"ז שפיר מבוארת ראיית הב"י, דהא על חנם ממש לא תבוא אפי' קללת חכם, וא"כ בהכרח לומר דלית הלכתא כר"ה ונהג שלא כדין ולכך רבצה בו הקללה.

ובדעת הרי"ף והרא"ש והסמ"ג י"ל דמאי דכתיב "קללת חנם לא תבוא" הני מיילי בהדיוט המקלל אבל קללת חכם באה אפי' בחינם. וכ"כ בקונטרס הראיות לריא"ז במסכת מכות שם. וכ"כ שם המאירי, ונראה מדבריו שבנוסח הש"ס שלפניו מבואר שהש"ס בא לתרץ ע"פ דברי ר' יהודה מאי דפריך שם לעיל מינה, אמאי יש לחשוש מתפילת הגולין שימות הכהן גדול, והא כתיב קללת חנם לא תבוא? וע"ז מתרץ הש"ס חדא דלאו קללת חנם היא כיון שהיה לו לכה"ג לבקש רחמים על בני דורו ולא ביקש. או שמא דפעמים הגולה הוא חכם ואמר ר' יהודה דקללת חכם באה אף בחינם. ע"ש. אמנם בנוסח הש"ס שלפנינו אין הכרח לזה וטפי נראה שהוא קטע בפני עצמו ולא בא הש"ס לתרץ בזה הקושיא הנ"ל, אלא מייתי לה אגב דמשתעי בקללת חנם.

ועוד י"ל דגם הרי"ף ודעימיה ס"ל כריטב"א דקללת חכם לא באה על חנם ממש (והל' כה"ס), ואפ"ה מדאיענש ר"ה אי אפשר להוכיח דלית הילכתא כוותיה, משום דאיכא למימר שמא עוון אחר היה ביד ר"ה או בני ביתו ומצאה הקפדתו וקללתו של ר' אדא בר אהבה מקום לנוח עליו. ודוק.

אילן טלקר, רכסים.

בדין מצות "וקדשתו" אם היא רק בפניו של הכהן והמסתעף | תגובה

לכבוד הקובץ הנפלא "יתד המאיר", שלום רב.

ישר כח על הקובץ לחודש אלול תשע"ו. וראיתי בסימן רא מש"כ הג"ר גדעון עטיה שליט"א, לדון בהנהגת מרן הגר"ח קנייבסקי שמקדים לענות למכתבים של כהנים, משום מ"ע ד"וקדשתו". וכתב לדון אם 'וקדשתו' הוי רק בפניו של הכהן. הנה בתשובת מהרשד"ם (יו"ד סי' קל"ט) שיש ליתן לכהן למול בנו קודם מוהל ישראל. הרי שס"ל למהרשד"ם שוקדשתו הוי אף שלא בפניו, שהרי אין שני המוהלים בפניו, אלא צריך לילך קודם למוהל כהן משום וקדשתו וע"ז ס"ל למהרשד"ם שוקדשתו הוי גם שלא בפניו. ובביאור הדברים י"ל עפ"מ ש"כ בס' תפארת יעקב גיטין נט ע"ב שמצות וקדשתו, אי"ז לכל כהן וכהן בפ"ע. אלא זהו בכללות לשבט הכהונה וכן מוכח ממה שכהן עולה לתורה ראשון, וא"צ ליתן אח"כ ג"כ לכל הכהנים לעלות לכבדם משום וקדשתו, וע"ז שוקדשתו הוי בכללות לשבט הכהונה, וכל שנתקיים הכיבוד לכהונה נתקיים וקדשתו.

וכן הוכיח רבינו הגר"ד פוברסקי זצ"ל בשיעורים עמ"ס סנהדרין אות תקצז שמצות וקדשתו לא הוי לכל כהן וכהן בפ"ע ע"ש, וכן מוכח ממה שא"צ לקום לכהן משום וקדשתו, וע"כ שאין הכיבוד אליו אלא בכללות לשבט הכהונה. וא"כ י"ל שה"נ אף שלא בפניו, כיון דאין ה'וקדשתו' אליו אלא בכללות לשבט הכהונה.

ועי' בספר מעשה איש (ח"ב עמ' קטז) שם מובא שהחזו"א נתן משלוח מנות ע"י שליח, ואמר לו שיתן קודם המשלוח"מ לכהן משום מצות וקדשתו, הרי אף שאין הכהן היה בפניו, וגם לא ידע מזה שמקבל המשלוח"מ ראשון משום וקדשתו, שלא אמר החזו"א לומר לו כן שמקבל המשלוח"מ ראשון משום וקדשתו, ורק אמר זה לשליח, א"כ חזינן שס"ל שוקדשתו הוי אף שלא בפניו. ושפיר ס"ל למרן הגר"ח קנייבסקי שיש לענות למכתבים קודם לכהנים משום וקדשתו, אף שאי"ז בפני הכהן.

ועיינן מה שכתבתי בארוכה בהנהגת מרן הגר"ח קנייבסקי בזה, בספר הנפלא דרכה של תורה הל' מלמדים (יו"ד סי' רמו סעיף טו) לידידי הרב אורי טיגר בביאורים שם. וכן מסיק בשו"ת ראש אליהו ח"ד להג"ר אליהו כץ, שיש וקדשתו בעניית מכתבים, וכמו שנוהג הגר"ח קנייבסקי. וע"ע בשו"ת שואלין ודורשין (ח"ס סי' יצ) מש"כ בזה, והארכתי בזה במקו"א. וע"ע בספר גם אני אודך - תשובות בעל אבני ישפה (סי' קמו) לענין וקדשתו

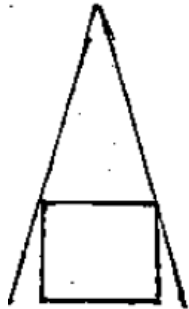
להקדים למול מילת כהן למילת ישראל, והרי תינוק בן יומו הוי כאינו בפניו. וכן נקטו הפוסקים שיש להקדים מילתו אף בגוונא שאין האב בפנינו. ויש עוד לפלפל ולהאריך בזה. בברכה מרובה, מתתיהו גבאי. ירושלים.

אם צריך שג' דפנות הסוכה יהיו מקיפין לג' רוחות העולם | מכתב

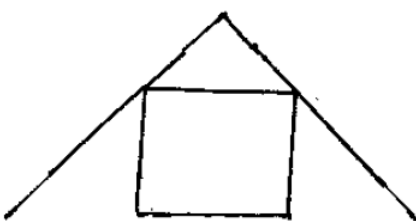
צריך כשרה ע"ש, עכ"ל. ומבואר בכוונתו, דכמו בסוכה כמין צריך אע"פ שאין כאן אלא ב' דפנות בלא גג, חשבינן לה כאילו איכא ב' דפנות וגג וכשרה, (מלחמה טעם שיהיה), הכא נמי אע"פ שאין כאן אלא ב' מחיצות צפון ודרום, חשבינן להו לשלוש צפון ומזרח ודרום.

אלא שלפי דבריו יש לדקדק דא"כ גם בב' דפנות ממש (זו"ט 90) אחת לצפון ואחת למזרח יש להכשיר מאותו טעם, וזה לא יתכן כדתנן ושאיין לה ג' דפנות פסולה. והנראה בפשר דבר,

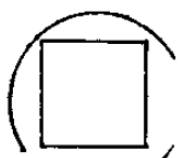
דכאשר הדפנות השתיים מופלגות זו מזו 45 מעלות (לדוגמא), אם נרבע בתוכה ריבוע נמצאו הדפנות מקיפות אותו מג' רוחות כזה (3), למזרח דופן כפופה כעין ראש תור, ולצפון ולדרום דופן פשוטה אלא שאינן

הולכות ביושר אלא נוטות קצת למזרח, ואין בכך כלום, כיון שאין הדפנות נוטות למזרח יותר מאשר לדרום ולצפון, לכן הם נחשבות דפנות לדרום ולצפון. אבל

כאשר הדפנות השתיים מופלגות 90 מעלות ומעלה, לכשתרבע בתוכם ריבוע כזה (4), אזי הדפנות לדרום ולצפון נוטות יותר אל המזרח מאשר לדרום ולצפון, וא"א להחשיבם אלא כדופן מזרחית, ונמצא שאינו מוקף

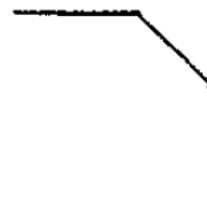
מג' רוחות, אלא לב' רוחות לכל היותר. ומעתה גם בסוכה עגולה דקיי"ל דכשירה, ולא נתבאר כמה יהיה מוקף מן העיגול להכשיר, דהא ודאי א"צ עיגול שלם, דקיי"ל

ב' כהלכתן ושלישית טפח, אלא אנו לוקחין מרובע ומקיפין ג' רוחות ממנו בעיגול ודי בזה, כזה (5).

מאיר בטאט, ישיבת האר"י שע"י מוסדות "יתד התשובה", פבעיה"ק צפת תובב"א

בענין דפנות הסוכה. נ"ל פשוט דהא דבעינן ג' דפנות לסוכה, צריך שיהיו מקיפין לג' רוחות העולם, למשל דרום מזרח וצפון, אבל אם אינן מקיפים אלא ב' רוחות העולם אע"פ שהם ג' מחיצות לא מהני, כגון

שהשלוש דפנות הם אחת למזרח, ואחת מזרחית דרומית בנטיה של 135 מעלות, ואחת דרומית ג"כ בנטיה של 135

מעלות, כזה (1), דנמצא שעדיין הסוכה פרוצה כל רוח צפונית וכל רוח מערבית.

ואע"פ שאין לי ראייה גמורה לזה, מ"מ סיוע איכא. א. ע"י תוס' סוכה (ו: ד"ה וסוכה) משמע דתוספת דפנות מוסיפה הגנה מזרם וממטר, ובציור הנזכר אין שום הוספת הגנה מאילו היו ב' דפנות ממש א' דרומית וא' מזרחית (זו"ט 90). ב' בגמ' (י: פריך ויעמידנו כנגד ראש תור ופי' רוב הראשונים דמקשה שיעמידנו באלכסון שאז הוא מגן בב' רוחות הנותרות, אלמא כל דאיכא תוספת הגנה עדיף.

ושאלוני אם לפי דברי אלו יהיה אפשר להכשיר סוכה בב' דפנות בלבד כשהם מגינות בג' רוחות

העולם, כגון ב' דפנות הנטויות זו מזו 45 מעלות, א' לדרום נוטה למזרח, וא' לצפון נוטה למזרח, באופן שהם ב' דפנות אחת לצפון ואחת לדרום, ודבוקות זו לזו במזרח, ומופלגות במערב כזה (2). ואמרתי דאפשר דבעינן גם ג' מחיצות וגם ג' רוחות.

ואח"כ ראיתי להגרש"ז אויערבאך במנחת שלמה (סוכה 3) שכ' להדיא להכשיר בכיו"ב, וז"ל: ושאיין לה ג' דפנות, ה"ה אם הוי בב' דפנות בזוית בצורה כזו (2) כשרה, כדתנן לקמן (יט:) עשאה כמין

הרב עובדיה חן

מח"ס "הכתב והמכתב"

סימן יז

עזבון לימוד ההלכה בישיבות

המצב בו לימוד ההלכה נדחק לפנה בישיבות ובכוללים, היצר למאוד למרן. ופעם אמר בדרשה (הוצאה ז'מעדי המלך): "כמה חבל שבישיבות הקדושות שמוסרים נפשם לתורה, יש שקדנים עצומים, ולא נותנים להם לדעת איך מגיעים לפסק הלכה, שזהו העיקר". זו הסיבה שבמצע שהגיש עם מועמדותו לתפקיד הראשון לציון, בין הדברים שסימן לעצמו כמטרה נמנה להקים מקום בו יוכשרו בחורים ואברכים להורות הלכה.

בפתיחה לשו"ת יביע אומר ח"א הוא מעביר בענין זה ביקורת נוקבת וגלויה על ראשי הישיבות: "חובה קדושה מצד גדולי ישראל וראשי הישיבות די בכל אתר ואתר, להדריך את לומדי הישיבות (אשר עליהם גאוותינו כי הם הם אשר יהיו צעורת ה' יתצנך את המנהיגות הרוחנית העליונה לדורות יצואו, ומאס מלא מורה לכל ישראל), בהדרכה מתאימה והשגחה יתרה על סדר לימודיהם, ולכלכל דבריהם במשפט ולחנכם בנתיבות ההוראה, ובארחות העיון הישר, להבין ולהורות, לשעה ולדורות...".

לפני שנים רבות, רגיל היה מרן לישא דברים פעם בשנה בפני תלמידי ישיבת "פורת יוסף" הקמנה. המבוגרים שבנערים היו בני שבע עשרה שנה, ובכל זאת היה מרן מורה להם שילמדו בית יוסף יחד עם הסוגיות, כי הוא ספר שידריכם נכונה בנתיבות ההוראה¹.

ופעם העיד כי בעודו בן שמונה עשרה שנה בלומדו בישיבת פורת יוסף, הורו ראשי הישיבה הגאון רבי עזרא עטייה והגאון המקובל רבי יעקב עדס זצ"ל לבחורים בישיבה ללמוד "בית יוסף" על יורה דעה, והיו נבחנים עליו. גם בהספד שנשא לזכר הגאון רבי יעקב עדס זצ"ל, אמר בין השאר: "המנוח הדגול שהיה מורנו ורבנו בישיבת פורת יוסף בעיר העתיקה, לימדנו להועיל לעסוק בתורה לאסוקי שמעתא אליבא דהלכתא, ולא בפלפולי סרק אשר תזרם ורוח תשאם². לצערנו ישנן ישיבות (פוניז' ועוד) שהלומד ביורה דעה, צריך להתחבא בחדרי חדרים פן ירגישו בו ויקראוהו "בטלן" שלמד "פסק" הלכה, וכבושת גנב כי ימצא, וכדי בזיון וקצף".

במעמד העלאת עצמותיו של הגאון רבי כלפון משה הכהן זצ"ל בהר המנוחות, נקרא מרן לשאת את המשא המרכזי, ובדבריו עמד על כך שרבי כלפון הקים עולה של הלכה בגרבא, בניגוד לדורות שלפניו שהיו לומדים פחות הוראה. כן ציין כי כיום בישיבת "כסא רחמים", צועדים בדרך שהתורה, ולומדים לאסוקי שמעתא אליבא דהלכתא. ופעם נימק בזה את הסיבה שזו הישיבה היחידה שהוא מקפיד לבקר בה כמעט מדי שנה (נשנים שהיה עוד יולא ממון לעיר), מה שאינו עושה אפילו בישיבות שהקימו בני משפחתו.

"מה הועילו חכמים בפלפוליהם?!"

על הישרות לה זוכים על ידי שלומדים בישיבה אליבא דהלכתא עם עיון בספרי הפוסקים, סיפר באחת מדרשותיו (הוצאה ז'מעדי המלך): "כאשר היינו בבית-הדין העליון לערעורים, היינו מקבלים פסקי דין מאת הדיינים, וראינו כי אלו שלמדו בישיבות שמלמדים אליבא דהלכתא, פסקי הדין שלהם הולכים למישרים,

*פרקים מתוך הספר "החזון והמהפכה" על מרן זצוק"ל, שעתיד לראות אור בקרוב בעז"ה. הערות והארות יתקבלו בשמחה, למשפחת חן, רח' הרב רוזובסקי 14/13 אשדוד, או במייל: 7654216@gmail.com.

¹ "אביר הרועים" (עמ' 168).

² מלשון הכתוב ישעיה מא, טז

ואילו אלה שלמדו בישיבות אחרות, כותבים רק פלפולים, ומסקנתם אינה יוצאת אליבא דאמת! כיון שהם לא הרגילו את עצמם בפוסקים".

בשיעוריו, היה קובל לא פעם על כך שישנה הפרדה כיום בחלק מהמקומות בין ראש ישיבה לפוסק הלכה. ותיאר בשפתו הציורית כיצד ניגשים לראשי ישיבות כאלו, ושואלים אותם שאלה פשוטה בהלכה, ובמקום לענות "הם עושים פותח את ידיך", כך אמר אב"י, כך אמר רבא. אבל מה ההלכה? לך תשאל מורה הוראה". וציין שבזמן רבותינו לא היתה חלוקה כזו, וראש ישיבה היה גם נשיא ישראל, והיה פוסק הלכה לישראל.

"הכרנו כמה גאונים אמיתיים", סיפר פעם, "הם היו בקיאים בכל התלמוד בלא גוזמא, אך דא עקא רבותיהם לא לימדו אותם איך להגיע לפסק הלכה, נשארו מרחפים באוויר בין שמים לארץ. יודעים כל מלה בתלמוד, אך בענייני הלכה פחדנים מאוד... אם אחרי כל הפלפולים אינם יודעים כיצד לנהוג למעשה, מה הועילו חכמים בפלפוליהם?... השתומם וכאב.

באשר למענה, כי לימוד הפלפול מחדד השכל, הסביר כי לימוד ההלכה העיוני מחדד השכל לא פחות מהפלפולים, שכן כדי להגיע למסקנת ההלכה צריך להעמיק ולחקור, להקשות וליישב וכו'. ופעם אמר בהלצה "יש כאלו שאינם רוצים ללמוד הלכה, כי אחר כך לא יצאו ראש ישיבה"... אך על זה נאמר 'הלומד על מנת לעשות, מספיקין בידו ללמוד וללמד לשמור ולעשות' (אבות ד, ה), ויזכה להיות גם ראש ישיבה!".

ובאמת, המעיין בשום שכל (ולא כחומה על גמלים) בספרי שו"ת "יביע אומר", ימצא עיון ועמקות עצומים, מלבד הבקאות העצומה כמובן. מסופר שפעם הגאון רבי יהודה עדס שליט"א (ראש ישיבת 'קול יעקב') הרצה מערכה עמוקה בפני תלמיד שחשב שספרי מרן מלאים רק בבקאות. בסיומה, ביקש ממנו הרב עדס לנחש של מי כל ה'חבורה' הנפלאה הזאת. התלמיד ניסה לנקוב בשמות כל מיני ספרים הנלמדים בישיבות, עד שהרב עדס גילה לו כי הדברים לקוחים מתשובה ביביע אומר...

סיפר חתנו הגאון רבי מרדכי טולידאנו שליט"א: "לאחר שלמדתי בכולל "עטרת ישראל" כשנתיים, הציע לי מו"ח מרן זצ"ל לפתוח כולל אברכים ולעמוד בראשו. ביקשתי לתת לי עוד שנים מספר בישיבה, במענה שבזה אני לומד איך ללמוד. לאחר שנה פנה אלי שוב באותה הצעה, והתחמקתי שוב. ואז אמר לי משפט אחד ששינה את כל ההסתכלות שלי: 'אתה לומד איך ללמוד, ומתי תתחיל ללמוד?...!'"

הירחון יוצא לאור

בסיוע משפחת וזאן הי"ו מצרפת

לע"נ הוריהם אוהבי התורה ולומדיה רודפי צדקה וחסד
מקיץ וזאן (המכונה כסאני) בר רחל ז"ל - נ"ע חי בתשרי
ורעיתו מרת מוֹזיאנה נגימה בת חנינה ע"ה - נ"ע י"ב בשבט תשע"ו
להצלחתם ולהצלחת בני ביתם וכל המשפחה הי"ו
ולרפואת הילדה רבקה חיה וזאן בת אסנת חנה תח"י
אל נא רפא נא להם בתושחויי. אמן.

משנתו ומורשתו של מרן גדול ישראל רבנו הקדוש עובדיה יוסף זיע"א בספר

אחד ענק "מגיד הרקיע" - ניתן להשיג במחיר מיוחד: 054-848-19-26

גליון חשון תשע"ז יעסוק בתורתו ומורשתו של מרן זיע"א
מאמרים מתאימים יתקבלו בשמחה עד כ"ו בתשרי תשע"ז

תוכן הגליון

ספר "המנהגות" - כתב יד - לרבינו אשר מלונל

- 3 סימן א | הרב נהוראי יוסף אוחנה
- 9 סימן ב | אי אפשר לתשובה אמיתית ללא עסק התורה
- 10 סימן ג
- 12 הרב יוסף חטאב זצ"ל
- 12 סימן ד | דרשה לפני תפילת הנעילה
- 14 הרב מאיר מאזוז שליט"א
- 14 סימן ה | לדמותו של הגאון ר' אליהו מוילנא (הגר"א)
- 21 הרב יעקב שכנזי
- 21 סימן ו | פנינים ופרפראות לימי התשובה ולמועדי תשרי
- 25 הרב ליאור סעיד
- 25 סימן ז | בדין תוספת על הסכך ביום טוב היכא דנשאר טפח
- 28 הרב ציון מועלם
- 28 סימן ח | ש"ץ שיש קלקול בכניו ח"ו, אם ראוי להיות ש"ץ
- 30 טעם בתפילה - הרב יהודה חטאב
- 30 סימן ט | ברית שלש עשרה
- 31 יתדות זהב - הרב שלמה כהן
- 36 סימן י | חידושים וביאורים על מסכת סוכה והלכותיה
- 36 חידושי טור ובית יוסף - סי' תרנא - תרנח
- 39 הרב יוסף חיים אוהב ציון
- 39 סימן יא | בענין שנהיה מלאים מצוות כרימון
- 40 יתדות המשכן - הרב גדעון עטייה
- 40 סימן יב | שאלות ותשובות במסכת "סוכה"
- 41 הרב יעקב מדר
- 41 סימן יג | רחיצת כלים במוצ"ש שחל בו ט' באב | השלמה
- 43 סימן יד | ג' לטין דגים בתוך מאכלי חלב | השלמה
- 44 סימן טו | בענין אכילת דגים בחלב | תגובה
- 47 יתדות - סימן טז
- חידושים ע"ג פלאטה כבויה שעתידה לידלק מיו"ט ראשון לשני | מכתב תשובה ממרן זיע"א (א) > בדין נתינת ריוח אוויר בין הבתים בתפילין של ראש | תגובה (ב) > מתי עדיף סליחות מתיקון חצות (ג) > אם צריך להוסיף "לדעת רבינו יוסף קארו" (ד) > להעדיף לקחת "לוביא" לחה וטרייה ולא יבשה (ה) > אם נכון לומר שערי פריה ורביה "בתורה" (ו) > אם יש לעמוד ב"קידושא רבה" של חג הסוכות (ז) > מחבר ספר "חמדת ימים" (ח) > עצה שלא לשכוח ההוספות שבתפילה (ט) > אם מותר למכור בשר כשר בתשעת הימים (י) > אל תהי "רשע" בפני עצמך (יא) > כשגוי מלביש יהודי אם צריך לנעול לו ימין תחילה (יב) > להתנות פעם בשנה שרוצה לייחד אבן לשימושים שונים (יג) > מדוע מצות "כיבוד אב ואם" אינה מופיעה בין המצוות שבין אדם לחברו (יד) > בדבר ספר "חמדת ימים", ובתיקון הטבילה ע"י נט"י (טו) > י"ג מדות של רחמים (טז) > סליחות הרי הם כתפילה (יז) > אם אסור לאשה להקיף ראש האיש (יח) > בדין מצות "וקדשתו" והמסתעף (יט) > אם צריך שג' דפנות הסוכה יהיו מקיפין לג' רוחות העולם (כ)
- 58 לכו אל יוסף - הרב עובדיה חן
- סימן יז | עזובן לימוד ההלכה בישיבות

ירחון תורני יתד המאיר

להצטרפות והרשמה, ולמשלוח מאמרים הערות ותגובות:

ת.ד. 114 צפת > פקס: 04-6925148 > 04-6923381 (שלוחה 5), בשעות לפנה"צ.

דוא"ל: a6925148@gmail.com > tamar@yatedh.com || כל הזכויות שמורות

דמי מגוי לשנה: 70 ש"ח בלבד (ניתן לשלם גם בה"ק בצק או ב"זיזה").

לפרסום ספרים חדשים שיצאו לאור, יש לשלוח 2 עותקים למערכת

"Mehorot Avi"

edition de livres Kodesh

Institutions "Yeted ateshouva" Safed | שע"י מוסדות "יתד התשובה" עיה"ק צפת ת"ו

"מאורות אבי"

מכון להוצאת וההדרת ספרי קודש

בס"ד

בשורה משמחת

בימים אלו הופיע הספר החדש

"מגיד הרקיע" - חלק שני

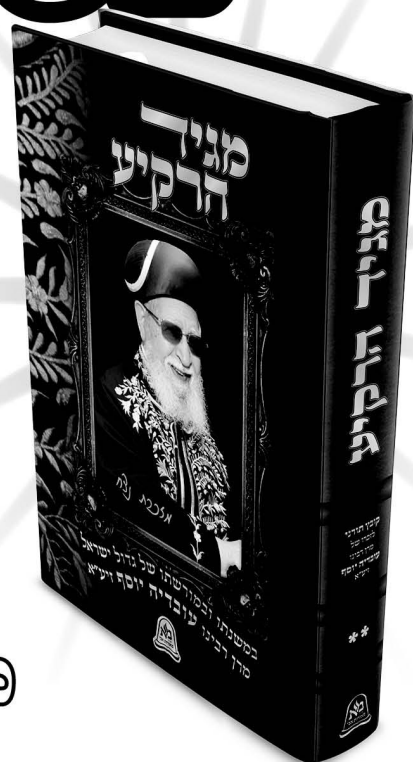
קובץ זכרון ולכבודו של
מרן רבינו עובדיה יוסף זיע"א

קובץ מאמרים בהלכה ובאגדה

לזכרו ולכבודו של רבן ומאורן של ישראל

פאר הדור והדרו, אשר כל בית ישראל הולכים לאורו,

מורן גדול ישראל רבינו הקדוש עובדיה יוסף זיע"א

מאות עמודים גדושים באוצר ענק של עובדות והנהגות מוסרים והליכות, פרקי מחשבה עם אורחות חיים, סיפורי מופת ומאמרי מספד, במשנתו ובמורשתו של מו"ר עט"ר רבן של כל בני הגולה. "מזכרת נצח" מחייו ומאורחותיו של רבינו הגדול שר התורה ועמוד ההוראה זצוק"ל, אשר זכרו הטהור לא ימוש מליבנו לעד.

הוצאה לאור והפצת ספרים

טל' 054-8481926

lgproject2009@gmail.com

להזמנת ספרים במחיר מיוחד, ניתן לפנות להפצה ראשית:

או לטל': 050-4133651

או בדוא"ל: a6925148@gmail.com

מנויי הירחון "יתד המאיר"
קיבלו "שובר" (יחד עם קובץ זה)
לרכישת הספר במחיר מיוחד